

TWAR

11
2000

LITERÁRNÍ OB TÝDENÍK

1. června

20 Kč

BUDETE JAKO BOHOVÉ

Gustav Murín

Ve stejnojmenné knize Erich Fromm správně upozorňuje, že biblické vyhnání z ráje ve skutečnosti neznamenalo pád ani hřích, nad nímž by vyhnanci pociťovali lítost. Bůh je potrestal za to, že poznali ovoce stromu poznání, a řekl: „Člověk se teď stal jedním z nás, poznal dobro i zlo. Jen aby ještě nevztáhl ruku a neutrl si plod ze stromu života, nesnědl jej a nežil věčně!“ Plod ze stromu života nám už věda položila na talíř. Nyní je na řadě pouze otázka, ze které strany ho nakousneme.

V celých dosavadních dějinách se výboje člověka odehrávaly v rámci hranic jeho přírodní, biologické podstaty. Vždy ho determinovala - ať už to byly válečné výpravy poznamenané hladem, žízni i nemocemi, anebo každodenní chování - vždycky se musel vejít do výbavy možností daných přírodou. Jestliže jsme za posledních sto let zažili obrovskou vlnu technických vynálezů, až donedávna to byla exploze jen v mezích této výbavy. Dnes, v tempu naší věčně dravé touhy měnit, rozhybáváme však už i podstavec, na němž jsme od okamžiku prvního lidského „já“ tak pevně stáli. A tak troufale a sebejistě žonglovali vším, čím se nám povedlo hnout. Začínáme sahat na svou biologickou podstatu, základnu, na niž jsme až dosud tak komplikovaně vršili pyramidu naší kulturnosti a sociálnosti a z níž jsme zpětně vytvořili svůj vlastní obraz. Někde na špičce této pyramidy je Saint-Exupéryho „člověk - tahy, ale nesahali jsme na biologickou podstatu, z níž byly odvozeny.

„Nikdy předtím jsme neměli takovou moc. Jsme schopni měnit samotný život. Neznáme podstatnější a závažnější schopnost člověka včetně manipulace s jadernými silami. Směřujeme k technologické kontrole nad biologickou evolucí.“

Takto socialisticky velkohubě se ještě v osmdesátých letech opájel vizemi budoucnosti jeden z našich autorů. Dnes, kdy socia-

lismus již není v módě, stal se dotyčný křesťanský skromným, ovšem jeho bombastické fráze se navzdory tomu naplňují. Tehdejší vzor, Karel Marx, totiž ve své útočné polemice proti Feuerbachovi prohlásil: „*Filozofové svět pouze různě vykládali, jde však o to jej změnit.*“ Obávám se, že přes dnešní snahu prosazovat heslo *Nejde o to svět měnit, jde o to svět pochopit* obě protichůdná prohlášení v duchu dialektiky protikladů paralelně určují naše konání. Dnešní svět se mění tak dramaticky, že ještě nejsme s to plně pochopit důsledek těchto změn. Věda se totiž skutečně stala novým evolučním fenoménem.

Nástup molekulární biologie a genových manipulací připomíná předchozí konjunkturu fyziky. A ta vedla (také) k atomové bombě. I ta nejfantastičtější literatura už byla ve svých prvních prognózách dostižena. Pro současníky technicky nepředstavitelná „Cesta na Měsíc“ se během šesti generací stala skutečností. Jak s překvapením zjišťuje autor provokující knihy „Tenhle strejda je tvoje máma“ Ján Drgonec: „*Nápady ze sci-fi se autorům očividně vymykají zpod kontroly.*“ Zatímco u nich jde pouze o teorii, dnes již tu máme první společenskou profesi, která se musí vypořádat s chvílemi až bizarní realitou, kterou nám překotný rozvoj biologie připravil. „*Věci došly tak daleko, že mnohé náměty sci-fi vkročily do soudních síní, kde nutí soudce čelit případům, na jaké nepomysleli ani tvůrci vědecké fantastiky.*“

Je to tak, umíme načrtnout nevídané autostrády nápadů, ale zaskočí nás realita prvního odpočívadla, na němž se octneme, vyrazíme-li po té dálnici i ve skutečnosti. Detaily a paradoxy reality si totiž žádný tvůrce, ani ten s nejbujnější fantazií, nedokáže domyslet. Podívejme se tedy, kam až jsme na této rozporuplné cestě došli a kam nás vlastně vede...

Od nových samozřejmostí ke ztrátě starých jistot

K literatuře se schyluje pokaždé, když žena váhá. A muž má ještě šanci, že ji umluví, což je také nepochybně literatura. Tolik lidských projevů je vázáno na pohlavní pud, že zřejmě neexistuje literární dílo ani kulturní oblast, které by se tomuto tématu dokázaly vyhnout. Co vše se odvíjí od faktu spojení muže a ženy, co vše souvisí s narozením, rodinou, pokrevním dědictvím pociťovaným po mnohé generace předků a potomků! Zdá se však, že tato stále se opakující, a přece nevyčerpatelná hra může už zanedlouho dostat zcela nečekaná pravidla.

Reproduktivní technologie - forma průmyslového plození?

Jsme pořád ještě pouze jedním z druhů živočišné říše a platí pro nás totéž co pro všechny druhy na světě - naším údělem je rozmnožovat se. Tomu se podřizuje životní strategie jedince i celých společenství. Novost je však v tom, že se snažíme obejít onen folklor spojení muže a ženy a hledáme „technickou cestu“ plození. Sem patří také „genové manipulace“, „genetická diagnostika“ a „genová terapie“ - tedy svět, který ani fantazie literatury dosud neznala. V žádném ze svých novátorských činů jsme neudělali tak zásadní změny a nevnegli takový zmatek do svých základních lidských souřadnic jako v prvním kroku lidského života - v narození.

Kdosi řekl, že v 50. letech se s rozvojem antikoncepce učili lidé mít sex bez dětí, s nástupem 80. let se začali učit mít děti bez sexu. Fertilizace in vitro a přenos embrya znamenají naši technickou kontrolu nad reprodukcí. A tyto technologie nás postupně vedou k ovládnutí počátků lidského života. Ne snad že bychom zas tolik chtěli. Spíš už dokonce musíme. V USA je v průměru 15 % žen neplodných, v Brazílii je to údajně až 40 % žen. Na Slovensku trpí neplodností každé páté až sedmé manželství, z 50 % se na tom podílejí ženy, ze 30 % muži a zbývajících 20 % připadá na obě pohlaví v páru současně. Pro evropské muže, u nichž vydatnost jednoho mililitru ejakulátu klesla za poslední desetiletí ze 60 milionů spermií až o dvě třetiny, se objevila nová vysvětlovací teorie. Kombinace (Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Vladimír Šiler
Povýšení člověka
nad zvířata

Marcela Linková
Nenápadné
popírání diskurzu

V labyrintu knih

Rozhovor
s VI. Novotným

Dvakrát
o Kunderově
Halasovi

Jiří Staněk
90. léta
v české poezii

Zdeněk Kožmín
Úsečky

Iniciálky

Vítězslav
Nezval
26. 5. 1900 – 6. 4. 1958

Balada kritikům

Ne, ne, už nemusím se bát,
že budu odhalen.
Skončil jsem dílo (špatně snad),
však skončil jsem je přece jen.
Můžete si mne vypátrat!
Co chtěl jsem, už se podařilo.
Už se mi nemůže nic stát.
Nač soudit mě? Sudte mé dílo.

Že jsem vás, kritikové, zmát?
Že mnohý z vás byl napálen,
když začel se do balad,
z nichž čpělo to jak z kořalen?
Proč? Že snad básník špatně zvlád
to, o čem se vám sotva snilo?
Nepřišel jsem se s vámi rvát.
Nač soudit mě? Sudte mé dílo.

Nemínil jsem si s vámi hrát
na slepou bábu. Karty ven?
Ač poezie nesmí lhát,
smí zůstat básník zahalen.
Nechte mne. Ať jsem stár, či mlád,
ať si mám třeba přes sto kilo,
ať měl, či neměl jsem kde spát -
nač soudit mě? Sudte mé dílo.

Poslání:
Ať měl jsem nebo neměl hlad,
ať se mi hůř či lépe žilo,
ať nosím ten či onen šat -
nač soudit mě? Sudte mé dílo.

Květen v PNP

Na květen připravil Památník národního písemnictví řadu literárních pořadů. První z nich se konal v úterý 16. května a pořádal jej Nadační fond Františka Langerera. Pořad byl věnován laureátům Ceny Františka Langerera, kteří četli z oceněných prací. 1. ročník literární soutěže vyhlásila Anna Ludmila Langerová 2. srpna 1995 při příležitosti 30. výročí spisovatelovy smrti a odhalení busty Kurta Gebauera na domě posledního Langerova bydliště v Praze 5 (Nadace Františka Langerera byla založena v březnu 1994). Porota vybírá ze zaslaných prací, přičemž text se musí svou tematikou týkat Prahy.

Alexandr Stich, jenž zvítězil v prvním ročníku, četl ukázkou z oceněné knihy *Seifertova světem oděná*. Stich o své knize řekl, že vznikala v 80. letech z důvodů čistě náhodných. Za její největší klad považuje to, že z původních 380 stran ji zredukoval na velmi útlou knihu, což dosvědčuje jeho ohleduplnost ke čtenáři.

Marie Hořínková četla z dosud nevydaného rukopisu s prozatímním názvem *O pražských zahradách*. Emil Charous se představil se svou knihou slovenských pragensií *Druhý domov*. Přčetl ukázkou o tom, jak vypadala Praha očima slovenských malířů. Michal Lázňovský, laureát za rok 1999, přčetl z oceněné knihy *Povídky z Prahy a okolí* příběh, který vznikl na základě záznamu snu; nazval jej Kabinet vzpomínek.

Ve čtvrtek 25. května se ve spolupráci s Obcí spisovatelů konal vzpomínkový pořad nazvaný Podivuhodný kouzelník, který připomněl 100. výročí narození Vítězslava Nezvala. Úvodní řeč pronesl Antonín Jelínek. Citoval F. X. Šaldu, když řekl: „Nezval nebánil, ono mu to básnilo.“ Podle Nezvala mu skutečnost byla slovníkem pro vytváření poezie. Nesnažil se ji pouze kopírovat, nadnášel ji. Bedřich Fučíkovi napsal do Melantrichu: „Nečekám na inspiraci, jsem s ní v každodenním styku. Nejde totiž o nic jiného, než se na ni soustředit. Proto ti splním jakýkoliv termín, který mi zadáš k napsání básni.“

Antonín Jelínek také recitoval dosud nezveřejněné básně Nezvalova syna Roberta. Verše prý dosud četly jen tři osoby - Robertova matka, Jaromil Jirěš a Antonín Jelínek. Verše patnáctiletého Roberta Nezvala byly velmi smutné a melancholické. Je z nich patrné zklamání a úzkost, kontrast mezi hrubostí světa a jemnou osobou (báseň Růžový beránek).

Taťjana Medvecká a Petr Pelzer přednesli pásmo poezie a vzpomínek Vítězslava Nezvala podle scénáře Vladimíra Binara. Na klavír hrál Pavel Jurkovič.

Pro děti byly v Památníku národního písemnictví připraveny dva pořady. Ve čtvrtek 18. května to bylo literární dopoledne nazvané Tři výlety do pohádek, neboli tři úsměvné hrané pohádky - O koblížkovi, O třech práních, O popletené čarodějnici - v interpretaci Alice Laksarové a Tomáše Žaluda. Druhé představení připravila 25. května Nina Petrasová pod názvem Říkej si se mnou. Jednalo se o loutkoherecké představení plné pohádek a básniček ze Špalíčku Františka Hrubína.

OLGA MAŠKOVÁ

Povídání za obrazkou

Každý mluví o internetu jako o zdroji nevyčerpatelných informací a dětské pornografii, ale jen málokdo se zaměří na fenomén „chatu“. Neexistence výstižného českého výrazu nutí skloňovat anglický originál, znamenající „pokec“ čili „rozhovor“. Chat je místo, kde si lidé právě připojení k síti mohou povídat s kýmkoliv a o čemkoliv, aniž by byli svazováni zeměpisnou či jinou bariérou. Maskování svou přezdívkou, stávají se herci svérázného divadla, v němž je dovoleno porušit i ta nejzarytější tabu: A tak se z něžné Marušky stává brundatý Pepa, z pilného studentka obhrobný motorkář, který současně diskutuje - neboli „chatuje“ - o problematice integrálního počtu a samosprávě v japonských veřejných domech. S chatem se probouzí nový, oslnivě samoúčelný svět fantazie za obrazkovou monitoru, další z roztomilých připomínek skutečné globalizace. Komunikace zde ztrácí svou roli nositelky sdělení; komunikujeme, abychom mohli neznámým a neviděným předvádět naše další a další převleky, naše vysněné proměny. Chat je zkrátka zábava, která stojí za zamýšlení.

enk

V druhé polovině května pořádala Nadace Člověk v tísní v pražské Velrybě výstavu ČEČENSKO IVY ZÍMOVÉ, české fotografky, kdysi emigrované do Kanady, dnes cestující po světě a fotografující lidi, kteří žijí v nelehkých podmínkách. Jsou to např. Romové z východního Slovenska, Inuiti ze severní Kanady, vesničané z Ukrajiny, Mexika i jižní Číny, Češi z Banátu, uprchlíci z Kosova. Tentokrát strávila tři měsíce s uprchlíky čechskými. Žila s nimi v jejich stanech, dělala se o skromné jídlo a ještě skromnější hygienu a získala si jejich důvěru. Spolu s Petrou Procházkovou, naší zpravodajkou, působící už deset let v Rusku, se rozhodly opravit na čechském území jeden dům a zbudovat zde dětský domov pro válečné sirotky, o něž by se chtěly starat. Jedním z prostředků pro tento projekt by měl být i prodej fotografií o Čechně.

Íránské vládě

V dubnu letošního roku se pořádala v Berlíně konference na téma situace v současném Íránu. Její výsledky nezůstaly bez odezvy v reformním íránském tisku, proti němuž zaútočil ve svém projevu 29. dubna ajatollah Ali Chamenei. Vzápětí proti nim následoval mocenský zásah, který se stal součástí boje mezi konzervativním establishmentem a reformistickým prezidentem Chatámím, jenž dostal širokou podporu v únorových řádných volbách. Americké centrum PEN klubu zaslalo jako první otevřený dopis íránské vládě. Byl přetčen americkým spisovatelem a předchodcem předsedou Mezinárodního PEN klubu Arthurem Millerem v BBC a lze jej najít na webových stránkách. Jako signatář se připojují ostatní centra, mj. i české. Jeho znění uveřejňujeme:

Píšeme vám, abychom vyjádřili svůj obdiv spisovatelům a nezávislým novinářům vaší země. Tito muži a ženy, kteří se řadí mezi opravdu nejlepší světové literáty a žurnalisty, jsou hodni chvály za své nadání literární i myslitelské, právě tak jako za svůj příspěvek ke svobodě slova a různosti myšlení.

Rovněž si vízáme osobitě vize íránských intelektuálů, pokud jde o otevřenou společnost v Íránu: víze, která spojuje hluboké tradice perské kultury s energií a současným vkladem v práci dnešních básníků, esejistů, prozaiků a žurnalistů. Tato jejich víze odráží naději většiny íránského obyvatelstva na svobodnou společnost, která dodává šíři perskému charakteru a senzibilitě. Píšeme vám, neboť želíme umlčení těch statečných mužů a žen, kteří mírovou cestou usilují o vytvoření tolerantní společnosti.

Obzvláště bychom chtěli upozornit na sedmáct progresivních novin a časopisů, jejichž zákaz v době mezi 20. dubnem a 9. květnem trvá dodnes. Redaktori těchto publikací byli zavřeni a obviněni v rozporu se zásadními principy Islámské republiky. Akbar Gandži, Mašallah Samsolvejzan a Latif Safari byli nedávno uvězněni za svou pátrací žurnalistiku. PEN se obává o zdraví Akbara Gandžiho, který byl zřejmě mučen. Dále pak byli předvedeni k výslechům čtyři účastníci semináře, který ve dnech 7.-9. dubna na téma „Írán po šestých parlamentních volbách“ pořádala Nadace Heinricha Bölla a Světový kulturní institut v Berlíně. Dva z nich, paní Šahla Lahidži, ředitelka Rošangaranu, což je přední ženské nakladatelství, a Mehrangiz Kar, právnická, spisovatelka a obhájka lidských práv, zůstávají ve vězení. Toto je netolerantní postih za účast na otevřeném fóru pro výměnu myšlenek.

Vyjádřujeme solidaritu se svými kolegy, kteří směřují do nového věku, charakterizovaného svobodou slova a závazkem vůči zákonu. Proto žádáme vládu Íránu, aby jednala se stejným respektem k právním spisovatelům na svobodné sebevyjádření bez strachu před represivními následky. (červ)

O Zdeňku Kalistovi

Básník a historik Zdeněk Kalista (1900-1982) se narodil právě před sto lety. Pekařova společnost a Státní okresní archiv v Semilech uspořádaly dvoudenní konferenci v lázních Českého ráje Sedmihorky. Příspěvky na konferenci vytvořily bohatou mozaiku o Kalistově dramatickém osudu, ale paradoxně zabránily tomu, aby se vytvořil historický nadhled, který by mu přisoudil jedinečné a konkrétní místo v české historii i poezii. Tohle celkové zhodnocení jeho osobnosti čeká na člověka, který se takové práci bude věnovat v celé šíři a hloubce. Je to vlastně pochopitelné, protože bádání o Zdeňku Kalistovi je na samém počátku. A tak vlastně všichni historici, literární vědci, kulturní dějepisci a regionální pracovníci přišli se svým dílčím, přitom většinou velice zajímavým a objevným příspěvkem. Ukazuje se, že odborná

historiografie je trochu na rozpacích nad dílem historika, který píše i své historické práce esejisticky a básnický a který je přesvědčen, že fakta a jejich detailní poznání je jen základem, že nejdůležitější je historikova schopnost vcítit se do atmosféry doby a jejich protagonistů, proč jednali tak, jak jednali a co bylo důsledkem jejich chování. Patrně nejblíží k tomu nejvlastnějšímu kalistovskému pojetí historie měl dr. Zdeněk Beneš, který se zamýšlel nad místem Z. Kalisty v kontextu „rozumějící“ historiografie. Většina příspěvků se věnovala konkrétním knihám Z. Kalisty, ať už to byly *Cesty historikovy, Italský skicár, Bohuslav Balbín, Cesty ve znamení kříže, Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. O té poslední, kterou Kalista napsal a vydal v roce 1939, aby pozvedl sebevědomí českého národa poukazem na to, že v 17. století mnozí čeští šlechtici ovlivnili chod evropských událostí jako diplomaté na vídeňském dvoře, promluvil kriticky dr. Vít Vlnas, velmi talentovaný historik. Poukázal na to, že Kalista si nezaslouží, aby po všeobecném odsouzení byl přijímán zase nekriticky. Je to jistě správné, jen škoda, že nedošlo k živému dialogu.

Konference, která nesla název **Zdeněk Kalista a kulturní historie** nejen přinesla nové poznatky, ale inspirovala k dalšímu bádání a uvažování.

MILENA VESELÁ

Varnsdorf 2000

Soustavná a cílevědomá péče o nejmladší literární dorost má už ve Varnsdorfu svou tradici. Na dosavadní úspěšná literární setkání našich nejmladších autorů Drápana navázala letos Literární dílna, kde se dvanácti vybraným nejlepším básníkům a prozaikům ve věku 12-16 let věnovali po tři dny (5. - 8. 5.) dětský psycholog, literární vědec a spisovatel. Společně rozebírali jejich práce, hledali odrazové můstky k dalšímu rozvíjení jejich talentu a všimli si i jejich nedostatků a „řemeslných“ neobratností. Ukázalo se, že ne všichni účastníci odhadli správně zaměření svého talentu... Semináře se střídaly s besedami, literárními pořady (např. s Drápanem, „ochutnávkou“ toho, co už bylo v předchozích letech oceněno, v podání poetického studia Doteky, nebo s autorským čtením dvou básníků, členů „poroty“), sebehodnocením i výlety (k nejsevernější evropské Loreť v Rumburku, na skalní hrad Sloup a k čedičovým varhanám Panská skála). Najdou-li se prostředky na časové prodloužení příštích ročníků, rozhodně by tu nemělo chybět věku účastníků přiměřené literární teoretické minimum a základy uměleckého přednesu, protože právě autorská čtení ukázala na jeho slabinu, když práce literárně vyspělejší zůstaly pro neobratnost v technice přednesu daleko za pracemi literárně méně zdatnými. Díky za dobrý krok v péči o náš nejmladší dorost patří především obětavým pracovnícům Městské knihovny ve Varnsdorfu, vedoucím odboru kultury tamního Městského úřadu, rodičům dětí i Obci spisovatelů, která dílnu zařadila i hmotně podpořila. Nač jezdit na ostrov Korfu, když se dá jet do Varnsdorfu!

ZDENĚK JANÍK

Setkání - Stretnutie

V rámci zlínské divadelní přehlídky Setkání - Stretnutie, která se uskutečnila ve dnech 9. - 14. května, se konal seminář o práci s textem. Překladatelé (např. M. Hilský) hovořili o své práci a o situaci ve svých jazykových oblastech. Zaujal příspěvek I. Lexové, která referovala o podpoře, jakou Poláci poskytují autorům, překladatelům, divadlům i vydavatelům divadelních her. Ani v počtu přehlídek a festivalů se nemůžeme s našimi sousedy měřit. Štěstě dotují divadelní aktivity také Francouzi a Belgičané. U nás nakladatelství divadelních her Orbis zaniklo už za totality a vydávání

divadelních textů v Dili bylo pozastaveno. Proto všechny přítomné potěšila zpráva V. Čejchana, že Dilia tuto činnost hodlá obnovit a rozšířit. Zásadní činností přičtme i Divadelnímu ústavu a brněnskému nakladatelství Větrné mlýny. Jednotlivé tituly, např. soubor her Divadla Járy Cimrmana, vydala Paseka. Nakladatelství Hynek ohlašuje v nejbližší době výbor dramaturgů M. Bulgakova. Účastníci semináře se shodli na tom, že setkání dramaturgů a překladatelů jsou užitečná pro obě strany. Překvapilo ovšem, že v době, kdy dramaturgie většiny našich divadel potřebuje nové podněty, dramaturgové věnují těmto otázkám malou pozornost. Účastníci semináře si také stěžovali na nedostatečnou recenzní činnost v tisku a ostatních médiích.

ALENA MORÁVKOVÁ

Oznámili TVARu

- **Památník národního písemnictví** pokračuje v literárních programech: 6. 6. *Fr. Hrubín: Kráska a zvíře* (11.00), 12. 6. *Čtrnáctero zastavení Bedřicha Fučíka* (17.00), 20. 6. *Jindřich Chalupský* (17.00).

- **Prezentace knih: Nakladatelství Franze Kafky** vydalo *Kafkovy Dopisy Felici* v překladu Violy Fischerové. **Nakladatelství Pragma** uvítalo knihu *Mistra Kaisena Odysea člověka a světa* a sci-fi novelu *Vladimíra Beneše Naklonovaný náhradník*.

- **Místní kultura č. 6** se zabývá financováním místní kultury, kulturní politikou, rozpočty, granty a příspěvky, problémy vesnice, památkami a knihovnami. Přináší téma, zda konselé mohou rozhodovat o umění. Z regionů si tentokrát vyhlédla Křivoklátsko a upozorňuje na Svátek hudby v den slunovratu 21. června.

- **Klub rodáků a přátel Kutné Hory** vypisuje *Fotografickou soutěž* na téma *Mé město*. Podmínky na adrese: Monika Trdlíčková, Purkyňova 189, 284 01 Kutná Hora.

- **Klub přátel knižní kultury Plzeň** ohlašuje: 6. 6. premiéru rozhlasového pořadu *Mir*. Buriánka podle knih Terezy Boučkové, 7. 6. *Caesar v antické literatuře*, přednáší *Mgr. Ilona Gruberová*, 8. 6. *Autorský večer Ason - klubu*, 14. 6. *Proč bychom se nesešli se Zdeňkem Šmídem* 21. 6. *Lidstvo a čas - Cesta filosofie*, přednáší *PhDr. Ivan Koutecký, CSc.*, 28. 6. *Knihy v rouše královském* - s mistrem knižní vazby *B. Zákosteleckým* hovoří *Fr. Spurný*.

K. Karenin a „Karenin“ podle Tichanoviče

Ve Tvaru č. 10/2000 uveřejnil impresário Boris Tichanovič v rámci ukázek ze svých pamětí (připravila Julia Jančárková) „vzpomínku“ na svého otce, operního pěvce Konstantina Karenina. I když některé málo noblesní formulace dokážou přičíst na vrub necitlivému překladu, proti paměti pana Tichanoviče se musím ohradit.

Národnost mého otce nebyla ruská, ale ukrajinská. Teprve některé nové doklady, které si po emigraci nechával vystavit v cizině, pro zjednodušení uvádějí „Kyjev, Rusko“.

Příjmení Karenin nebylo pro něj, důstojníka, který emigroval už za revoluce, pseudonymem, nýbrž jménem **přijatým**, jménem, které si postupně změnil se vším všudy - a měl k tomu důvody. Konstantin Karenin se vskutku v Paříži setkal se Šaljapinem - a ten ho učil oně technice, kterou otec později předával svým žákům a již se za jednu hodinu naučit nelze. Fabulační schopnosti mého otce byly pověstné, ale z dokladů vyplývá, že vztah Šaljapina a Karenina se opravdu týkal značného časového rozptýlení.

Další nepřesnost: Karenin nebyl sólistou Národního divadla v Praze: vystupoval zde jako stálý host. S ruskou enklávou, až na výjimku jedné rodiny, se Konstantin Karenin postupně přestal stýkat. Na jeho blízké přátele si dobře pamatují: pana Tichanoviče jsem v našem bytě, ze kterého otec vycházel čím dál neochotněji, neviděla. Otec nezemřel na lavičce v parku, nýbrž na selhání srdce ve středočeské vojenské nemocnici, kde byl hospitalizován kvůli banálnímu vyšetření. Necirkevního pohřbu se po dohodě účastnil pravoslavný kněz a diákon (otecův žák), jak to odpovídalo otcově způsobu víry: modlil se k ikonám, ty s sebou všude vozil, ale do kostela nechodil.

Pan Boris Tichanovič, který na rozdíl od jiných porevolučních emigrantů mohl volně jezdit do Sovětského svazu, pobývat tu v lázních a znovu ze Sovětského svazu odjíždět, má možná jiné zdroje informací, než je písemná pozůstalost po Konstantinu Kareninovi. Za jeho povýšené insinuační je mi však stydno. I když impresário může být zvyklý po svém nakládat s lidmi, s fakty by manipulovat neměl.

ANNA KARENINOVÁ

13. května zemřela spisovatelka a překladatelka
JARMILA URBÁNKOVÁ
ve věku 89 let

Pět odpovědí ----- Heleny Haškovcové „Je jen jedna, a to dobrá medicína“

1. Ve své knížce Thanatologie (nauka o umírání a smrti) používáte pojem pseudotakt. Co to je a kde se může pseudotakt projevit?

Má-li člověk starosti, nemoc nebo hoře, je zcela jistě vděčen za ohleduplné chování. Od svých blízkých a přátel však nepochybně nárokuje víc než taktické chování. V skrytu duše žádá také o spoluúčast a osobní angažmá, které se projevuje jak faktickou pomocí, tak i určitou mírou spoluprožívání krizové situace. Pro takový aktivní soucit mají odborníci hezký výraz „být s ním“, tedy být s oním člověkem v nouzi, být mu nejen na blízku, ale účastnit se také jeho emocionálního života. V běžném životě se dopouštíme celé řady chyb. Ta nejčastější tkví v tom, že jsme sice formálně zdvořilí, ale jsme „vzdálení“. Někdy proto, že si myslíme, že „neuneseme“ starosti těch druhých, jindy proto, že nevíme, jak si počínat. Nezřídka nás totiž napadne, že strádající potřebuje pomoc odborníka. V každém případě zůstáváme na povrchu problému. Takový přístup nazýváme pseudotaktem. Pomáhat druhým a emocionálně se angažovat v jejich prospěch je jistě namáhavé. Ke škodě věci bývá zamlčováno, že taková námaha přináší také sladké ovoce: zkušenosť, zadostiučinění nebo dokonce radosť, a konečně osobnostní zrání.

2. Na pohřbech bývá zvykem oceňovat vztah k zemřelému podle míry pláče. Odpovídá to vždy skutečnosti?

Jasná otázka, jasná odpověď: ne. Každý člověk je jiný a každý prožívá svoje zármutky a žaly jinak. Někdo potřebuje být sám, jiný je raději v přítomnosti jiných lidí. Někdo pláče, někdo oněmí. Známé jsou i paradoxní reakce na extrémní ztrátu. Několikrát jsem se setkala s tím, že se pozůstalí smáli a byli to ti, kteří se dlouhou dobu vzorně o těžce nemocného člena rodiny starali. Neměli bychom nikdy soudit podle množství vyplakaných slz. Jsou i tací, kteří „předpisově“ pláčou, ale ztrátu oželi poměrně „snadno“. Ostatně ten, kdo nezaplakal na pohřbu své matky a těžce na to dopltil, je hlavním hrdinou románu Alberta Camuse *Cizinec*.

3. Se smrtí v rodině se setkávají i děti. Mají být vtaženy do života, nebo ušetřeny?

Dětská psychika má své zvláštnosti. Důležité je, aby se každý člověk učil poznávat život ze všech, tedy i stinných, stran. Dříve žili lidé více spjati s přírodou. Děti viděly, jak se rodí domácí zvířata, a byly nezřídka i svědky jejich skonu. Účastnili se veškerého dění v rodině a nebyli samozřejmě „uchráněni“ ani konfrontace s umíráním a smrtí starších nebo starých členů rodiny. Ostatně smrt byla nepoměrně častější i v dětství a dospělosti. Tato, tzv. bazální socializace dítěte, je narušena. Dnešní dítě a mladý člověk je „ušetřen“ uvedených konfrontací, a proto je později vnímá jako traumata. Stává se, že teprve dospělý člověk vidí smrt „na vlastní oči“. Jenomže smrt patří do života i k životu. Je důležité, aby to vědělo už dítě. Nepochybně je vhodné pamatovat na míru zátěže, která z takové konfrontace plyne, a stejně důležité je dbát na přiměřené vysvětlení procesu umírání i smrti. Děti žijí především přítomností, „rychleji“ zapomínají, a zcela samozřejmě přijímají argumenty, které vysvětlují přirozenost smrti. Také na pohřbu by děti neměly chybět. Je však žádoucí je uchránit srdceryvných scén. Je dobře vědět, že i dítě se musí vypořádat se svým žalem, že už nevidí svou milou babičku nebo dědečka. Proto i dítě má právo truchlit a i dítě má potřebu útěchy.

4. Jaký je váš názor na myšlenku 5. eutanázie, dnes tolik diskutovanou?

Eutanázie v původním slova smyslu znamenala dobrou smrt. Později se obsah pojmu proměňoval a dnes je pojem eutanázie chápán jako souhrnné označení celé řady různých situací.

Lidé, kteří o eutanázii diskutují, mají na mysli především smrt z milosti, z útrpnosti, z milosrdenství. Značná část laické veřejnosti je přesvědčena o dobrodiní takové smrti, která by nemocného uchránila nesnesitelných bolestí. Nechtějí si v této souvislosti každý zastáncem eutanázie položit následující otázku: Opravdu umírající žádá svou vlastní smrt? Skutečně jsou odborná kritéria pro eutanázii nezpochybnitelná? Nedošlo k závažnějším pojmům nesnesitelné a nezvladatelné bolesti? Má lékař ochraňující a zachraňující život právo tento život ukrátit a má vůbec

člověk právo žádat vyplnění prosby o ukončení života od druhého člověka? A není to náhodou pseudotakt? Opravdu souhlasíme s případnou eutanázií pouze s ohledem na utrpení umírajícího? Není to náhodou tak, že nejsme ochotni či schopni doprovázet toho druhého na konci jeho životních cest? A není nějaká lepší řešení než smrt z útrpnosti? A k poslední otázce hned dodávám, že opomíjíme obrovské možnosti tzv. paliativní neboli útěšné medicíny. Jsem hluboce přesvědčena o tom, že kdybychom o paliativní medicíně věděli víc, řady zastánců eutanázie by výrazně prořídly.

5. Není interrupce, tedy umělé ukončení těhotenství, ze sociálních (tedy jiných než zdravotních) důvodů určitou formu eutanázie?

S touto interpretací nesouhlasím proto, že nenarozené dítě není nemocné, netrpí nesnesitelnými bolestmi a o ukončení svého života nežádá a ani žádat nemůže.

Rozprava o eutanázii by měla být kvalifikovaná, nebo alespoň základně poučená. Otázka typu ano či ne jsou zavádějící. Přesto však jednoznačně vyjadřuji svůj názor: s eutanázií nesouhlasím a dodávám, že je jen jedna, a to dobrá medicína. Ta, která zachraňuje, dokud může, a která dochová v důstojnosti toho, komu už zdraví vrátit nemůže.

(Otázky jě)

Česká centra v květnu

Berlín pozval Alenu Bláhovou, českou germanistku a překladatelku dopisů Karla Krause Sidonii Nádherné, která představila tuto do nedávna zapomenanou milovníci umění a její korespondenci s Karlem Krausem a Rilke. • **Mnichov** v rámci představování nových knih uvedl čtení Lenky Reinerové. Na programu byla i přednáška prof. Petera Demetze: Ještě jednou - Patocka, Jungmann, Bolzano. O filozofii jazyka v době národnostního konfliktu - spolupráce Adalbert Stifter Verein a S. V. U. • **Bratislava** uvedla divadelní představení hry Václava Havla Audience v nastudování bulharského divadla Filipa Trifonova. 27. 5. zde byla slavnostně předána Regionální cena Karla Čapka za rok 1999. • **Paříž** představila knihu Černá kniha komunismu za nakladatelství Paseka. Ředitel nakladatelství Ladislav Horáček zároveň prezentoval svou další produkci. • **Sofie** nachystala cyklus Dějiny poválečné literatury, přednášel Pavel Janoušek ve spolupráci s Bohemia klubem. • **Varšava** má stálou prodejní výstavu současné české knižní produkce pod názvem Podzim 1999 - jaro 2000.

Režisér Karel Kříž

Zhruba před rokem uveřejnil Tvar na této stránce rozhovor s V. Gallerovou o podivném zákulisi causy Divadla Labyrint. Jako na zavalanou teď přichází publikace Jany Machalické *Režisér Karel Kříž* - o muži, který v tomto divadle v letech 1991-98 působil jako ředitel a režisér. Knihu vydává nakladatelství Pražská scéna, kde vyšel i sborník Fenomén Lébl, třídní publikace o J. Grossmanovi a portrét M. Resslerů J. A. Pitínských. I když ke všemu uvedenému přičteme Hedbávného knihu o A. Radokovi, chybí nám ještě pořad třeba souhrnná práce o O. Krejčovi, J. Kačerovi, L. Smočkovi a dalších tvůrcích současného českého divadla. Proto každou publikaci podobného typu můžeme jen uvítat. Machalická přistupuje k svému úkolu se vši zodpovědností i zaujetím. Sleduje Křížovu dráhu od dob jeho studií na pražské DAMU, působení v Radaru, v ochotnickém divadle, v jeho první „velké“ štaci v Divadle F. X. Šaldy v Liberci v letech 1967-82, kde si vyzkoušel a utvrdil svou koncepci divadla, které odmítalo poslouchat režimu, ale chtělo „divákům něco sdělit, nenechat je napospas propagandě, naučit hledat za slovy, rozumět metafoře, a když se to vydařilo, prožít společně neopakovatelné okamžiky...“ Po Liberci následovala Praha, Městská divadla pražská a „erbovní“ inscenace Shafferova *Amadea* i Shakespeara *Snu noci svatojánské*, později Realistické divadlo, kde byla poprvé v Praze uvedena Havlova *Asanace*, Shepardova hra *Láskou posedlí* a *Travestie* T. Stopparda. Prozatím posledním Křížovým stálým působištěm se stalo Divadlo Labyrint, kde kromě antiky a Shakespeara Kříž režíroval Cerhovo a Vondrovicovo *Veslo a růže*, které se s velkým úspěchem uvádělo v zahraničí. Po likvidaci Labyrintu už zaznamenává Křížova bibliografie jen pohostinské režie, např. Pinterových aktovek *Milenec...!* a v prach se obrátíš v Divadle Kolowrat.

Křížovou velkou výhodou bylo, že se mohl ve své práci opírat o vynalézavou hodnotnou dramaturgii své životní družky a spolupracovnice V. Gallerové, která hledala zajímavé podněty v domácí i světové dramatu a spolupracovala s předními českými překladateli. Projektem Res publica II, Res baltica a Res publica aneb Naposled se režisér snažil komunikovat s diváky o aktuálních současných otázkách. V roce 1989 se Realistické divadlo i jeho zástupci změnili v tribunu, kde vystupovali tvůrci sametové revoluce, kde došlo k první herecké stávce a setkání se studenty z Národní třídy. Šťastné bylo pro Kříže i dlouholeté přátelství a spolupráce se scenografem J. Malinou, - znamenalo vzájemné obohacování (Malinovo intermezzo právě tak jako intermenzo Věry Galatíkové vhodné doplňuje tuto publikaci. Také souhrnnější pohled autorky na Křížovy inscenace antiky nebo na jeho činnost ve Studiu je přínosem knihy). Budoucí studenti a badatelé současného českého divadla si zásluhou Machalické doplní jedno z „bílých míst“. Přes toto optimistické zjištění se nemohu ubránit přemýšlení o pocitu - ne vůči autorce knihy ani vůči portretovanému, ale vůči těm, kdo v roce 1998 zupácky přerušili jednu tvůrčí dráhu.

ALENA MORÁVKOVÁ

SLOVENSKÉ DROBNICE (69)

V Síni Boženy Němcové usporiadal Nadační fond Františka Langeru konferenciu František Langer na zlomu stoliť. Aj keď mám slabosť pre jeho Filatelistické poviedky, rád by som upozornil na referát slovakistu Emila Charousa, ktorý spracoval tému Slovenské motívy v tvorbe Františka Langeru. Hovoril, odvolávajúc sa na spomienky Edmonda Konráda, že Langer prechodil Slovensko pred rokom 1908. Bolo to v dobe oživeného českého záujmu o Slovensko, keď Jaroslav Hašek po trikrát cez prázdniny putoval Slovenskom. Hašek sa tým natoľko inšpiroval, že napísal tri desiatky časopisecyky vydaných poviedok. Na Slovensko prichádzali Miloš Jiránek, Jiří Mahen a ďalší umelci. V tvorbe Františka Langeru z tohto obdobia sa slovenský motív odrazil v poviedke Zbojnícka história, ktorú spracoval asi podľa rozprávania pamätníka. Zadaptoval legendárny posledný zbojnícky príbeh z roku 1853, keď boli za lúpež odsúdený Ondro Murín a jeho štyria druhovia. Poviedka vyšla v roku 1908 v zbierke Snílci a vrahové. Ďalší slovenský príbeh je v poviedke Panna Klára zo zbierky Zlatá Venuše. Aj keď sa slovenské postavy objavujú v jeho ďalších príbehoch, napríklad z legiónárskeho obdobia, tieto dve poviedky majú výrazne pôvod v Langerových slovenských potulkách pred prvou svetovou vojnou.

K výročiu dvoch významných slovenských spisovateľiek, ktoré boli spojené svojimi životnými osudmi s Prahou - Zuzke Zguriške a Hane Gregorovej, pripravil Klub slovenskej kultúry v spolupráci so Slovenským inštitútom spomienok večer. Na rozdiel od iných v tomto duchu pripravovaných programov vystúpili medzi účinkujúcimi Božidarou Turzonovou, Adou Stra-

kovou a Vladom Durdíkom so svojimi spomienkami aj deti jubilantiek, Zguriškin syn Ivan Dvořák a Dagmar Gregorová-Prášilová. Humoristka Zuzka Zguriška, vlastným menom Ludmila Dvořáková, ktorej storočnica sa spomínala, bola svojou tvorbou zviazaná s kopaničiarskym myjavským krajom. Z jej tvorby mnohé preslali čas. Stále živé zostali kopaničiarske rozprávky, v ktorých použila rázovité myjavské nárečie. Čitateľsky stále vďačný je román Bičianka z doliny, ktorý v roku 1938 vyhral súťaž Družstevní práce. Alexander Matuška sa o ňom vyslovil, že je to „jazda kráľov“. Svieže sú aj jej poviedky z mestského prostredia a kniha spomienok Strminou liet. Jej snaha o spoločenský román - trilógia Metropola pod slomou, Mestečko na predaj a Zbojnícke chodníčky - bola poznamenaná dobou vzniku. Keď pred tridsiatimi rokmi vyšli Zguriškine spomienky Strminou liet, sťažovala si mi, koľko stránok z nich z ideových dôvodov bola donútená vypustiť, lebo mnohé mená, o ktorých sa zmieňovala, nebolo vtedy možné spomenúť. Je škoda, že necenzurované spomienky nevyšli opäť po roku 1989. Teraz v Dome U kamenného zvonu prebieha súborná výstava Toyen. Zguriška vo svojej knihe spomienok píše, že k nim často chodili na návštevu českí umelci a pri jednej príležitosti sa pod viechou zoznámila s mladou českou sochárkou, ktorej sa Bratislava tak zapáčila, že nakoniec vyhlásila, že čo nevidiť príde aj ona sem vystavovať. Zguriška pokračuje, že sa kamarátili s profesorom Janom Mukařovským, ktorý v tom čase prednášal estetiku na bratislavskej univerzite. Raz k nim priviedol na obed už vtedy slávnymaliarku Toyen. „Po obede pri čiernej káve sa hovorilo o všeličom a ja som spomenula

onú mladú sochárku, veď Toyen ju iste pozná, keď sú obe umelkyne, a povedala som, že chce v Bratislave vystavovať. Nato sa Toyen pustila do smiechu a s dôrazom na každom slove povedala: »To jsem zvědavá, co ta chce vystavovat: Leda své chlupatý stehna.« Zguriška historiku zakončila tým, že ani tie stehna nevystavovala, lebo ani ona, ani Toyen viac do Bratislavy nepřišli.

Hana Gregorová, ktorá by sa teraz dožila 115 rokov, začínala tvoriť v inej dobe. Bola priekopníčkou emancipačných snáh slovenských žien a na rozdiel od Zgurišky sa aj veľa spoločensky a politicky angažovala po boku svojho manžela Jozefa Gregora Tajovského. K českému vydaniu jej románu Čas nezastaví úvodné slovo napísala Hana Benešová. Spomienky, korešpondencia, úryvky z tvorby boli veľmi zaujímavé a skutočne by stálo za to prečítať novým pohľadom niektoré diela Hany Gregorovej. Bol to príjemný a zaujímavý večer, ale aj tak som presvedčený, že takto komponovaný bol omylom. Ako Zuzka Zguriška, tak Hana Gregorová žili v Prahe, obe majú tento rok výročie, obe písali, ale ich tvorba a životné osudy boli tak odlišné, že pri spoločnom večere jedna z nich prišla skrátka. Nechtiac a nezáslužene to bola Zuzka Zguriška.

Príležitosť Knižného veľtrhu využilo Literárne informačné centrum z Bratislavy a v Klube slovenskej kultúry predstavilo druhý diel svojho zamýšľaného asi šestnástväzkového projektu Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Prítomný editor diela historik a publicista Pavel Dvořák upozornil na skutočnosť, že vo vydávaní prameňov Slovensko v porovnaní s najbližšími susedmi, napríklad Maďarmi či Čechmi, výrazne zaostáva. Predstavovaný zväzok Slovensko

očami cudzincov obsahuje správy o histórii územia dnešného Slovenska od šiesteho do desiateho storočia tak, ako sa javia vo svedectvách arabských kupcov, cestovateľov, v listinách a listoch, v diplomatických prameňoch a v kronikách. Podľa riaditeľa Literárneho informačného centra Milana Resutíka, ktorý hovoril aj o súčasnom stave a vyhlídkach organizácie, ktorú vedie, pri zriaznivých okolnostiach, a to neznamená len finančné zabezpečenie, by mohla byť edícia dokumentov v priebehu piatich rokov vydaná. Jednotlivé zväzky nebudú vychádzať chronologicky. V rámci slovenského programu 6. medzinárodného knižného veľtrhu Svet knihy sa predstavilo Združenie nezávislých vydavateľov INDEX. Začalo vznikáť už pred dvomi rokmi s cieľom združiť vydavateľov s náročnejším edičným programom a pôvodnou tvorbou. Patrí tam vydavateľstvo Aspekt, ktoré vydalo už 28 titulov a vydáva rovnomenný štvrtročník, Peter Šulej vo vydavateľstve Drevu a srd vydal asi 40 titulov, Prístrojova technika Alberta Marenčina mladšieho asi 20 titulov, ďalej je tu zastúpený Koloman Kertész Bagala, ktorý vo svojom vydavateľstve LCA vydal neveriteľných sto kníh, a to pôvodných slovenských titulov. Do združenia INDEX patrí aj Knižná dielňa Timotej z Košíc, vydavateľstvo Archa z Bratislavy a časopisy 3/4 revue Slava Krechoviča, mesačník OS, ktorú vydáva Kalligram, dvojmesačník Kritika a Kontext a mesačník Romboid Asociácie slovenských spisovateľov. Cieľom združenia je, aby ich produkcia sa dostala do verejných knižníc, k čomu by mala slúžiť grantová podpora a cieľavedomejší marketing na preniknutie aj do menších miest.

VOJTECH ČELKO

BUDETE JAKO BOHOVÉ

Gustav Murín

(Pokračování ze strany 1)

těsných slípů a sedavého zaměstnání (kdy si muži doslova „sedí na vejcích“) neguje základní podmínku zdravého vývinu spermií - nižší než tělesnou teplotu. Vždyť proto jsou varlata spuštěna do šourku mimo tělo muže. Technický pokrok, jenž nás vzdálil přírodě, má tedy napravit to, čeho přírodní cestou už nejsme schopni dosáhnout. Ale jak říká známý slovenský sexuolog doc. J. Vrabec: „*Pomalu již nejsou neplodní muži. Jsou jenom šikovnější a méně šikovní lékaři...*“

Umělé oplodnění

Není jisté, zda tento první krok v novodobých reprodukčních technologiích je skutečně našim objevem a zda jsme náhodou neobjevili Ameriku: Vždyť jak by mohla Panna Marie počít neposkvěně, kdyby neotěhotněla umělým oplodněním? Teze o zplození Božího syna by tak získala docela praktický rozměr. Ten, kdo ovládal tuto „božskou schopnost“ techniky umělého oplození, dokonce postupoval přesně v duchu nájenných smluv pro náhradní matky, které propůjčují svou dělohu na donošení dítěte někomu jiného.

Můžeme to však chápat i úplně jinak. Tu „božskou moc“ měl třeba lékař či všestranný vzdělanec. Tři králové mohli být buddhistickými vyslanci, hledajícími vtělení novodobého dalajlamy, jak to tvrdí pozoruhodná kniha „Ježíš žil v Indii“, nebo konziliem indických vzdělanců, kteří se přišli přesvědčit o výsledku svého pokusu. Ve druhém případě by šlo o nápravu Josefových neplodností a zde je už pravděpodobnější i jeho ochota ke spolupráci. Až do dnešní doby docházelo k různým pokusům obejít neplodnost muže a dosáhnout těhotenství ženy. Na rozdíl od biblického příběhu to v minulosti řešila i „sousedská výpomoc“, jak to ve své prozaické prvotině „Děvče a štěstí“ popisuje spisovatelka Olga Feldeková. Novodobá medicína přišla s institucionální formou anonymního dárcovství. A samozřejmě že se v poslední době našly už i návody typu „udělej si sám“. Přesně takový nabízí ve své knize „A Doctors Recommends“ americký lékař Edward Stim: „*Svépomocná umělá inseminace se provádí v rámci rodiny - žena je například inseminována semenem manželova bratra, anebo dokonce otce. Rovněž lesbické páry využívají domácí umělou inseminaci pro vytvoření »přirozené rodiny«, například se použije semeno bratra jedné z lesbiček. Není znám*

právní nebo etický statut těchto umělých inseminací, ale dějí se, nelze jim prakticky zabránit a zainteresovaná inteligentní osoba raději mlčí o detailech...“ Jako nezainteresovaná a snad inteligentní osoba pomlčím o detailním návodu, jež nabízí dr. Stim, a naopak nabízím zamyšlení nad tím, zda nepřirozené lesbické a homosexuální páry nakonec skutečně nebudou těmi nejnadanějšími propagátory domácí inseminace. Může to mít však i zcela nečekané dozvuky, jak nás upozorňuje jiný doktor (tentokrát právní) Ján Drgonec:

„*Roku 1986 probíhalo v Kalifornii soudní řízení ve věci Jordan C. versus Mary K. Dvě svobodné ženy, žijící ve společné domácnosti, požádaly Jordana C., aby jim daroval spermií pro umělou inseminaci jedné z nich. Když se jim narodilo dítě, uvedly Jordana C. jako otce a žalovaly ho o výživné na dítě. Marně se dovolával zákona o umělém oplodnění, podle něhož se dárcem semen nepokládá za otce dítěte. Toto ustanovení platí pouze v případě, že k umělému oplodnění dojde pod dohledem lékaře. Jordana C. žalobkyně se oplodnila samoobslužně, doma, pod dohledem své přítelkyně.*“

Můžeme ovšem uvést také „ideální“ případ. Dvojnásobná držitelka Oscara Jodie Fosterová se ve svých třiceti šesti letech prý nechala uměle oplodnit prostřednictvím banky spermií. Při porodu syna Charlese měla asistovat i její životní partnerka, pětadvacetiletá Sydney Bertrandová. Dámy tím zabily dvě mouchy jednou ranou - splnila se hereččina touha po dítěti a obě hezky zvykska nakašly na všechny etické komise, panelové diskuze a parlamentní debaty o nemožnosti adopce dětí homosexuálními páry. Když se moc chce a je čím platit, lze udělat i eticky nemožné. Toto poselství si Jodie možná vzala z hollywoodských filmů, v nichž hrála.

Umělé oplodnění ještě jinak

Co se dá zkomplikovat, to se zkomplikuje - tak to alespoň tvrdí jeden z Murphyho zákonů. V našem případě se v červenci 1984 jeden muž v Austrálii rozhodl, že se dá sterilizovat. Za nějakou dobu si to ovšem rozmyslel a zjevně pod vlivem nové partnerky zatsoužil stát se otcem. Zpětná operace však nepřinesla úspěch. Doktoru Temple-Smithovi to nedalo a pokusil se najít a odsát ve varlatach tohoto funkčně sterilního muže spermií. V živném roztoku je pak spojil s pěti

vajíčky, která odebral jeho novému manželce. Jedno z vajíček se podařilo oplodnit a po vrácení do manželčiny dělohy byl v dubnu 1985 celý pokus završen narozením kluka, který dostal jméno Joseph. Dr. Temple-Smith tak nově využil techniku „dítěte ze zkumavky“, kterou v roce 1978 uvedli do praxe anglický embryolog Edwards a gynekolog Steptoe při narození holčičky Louisy Brownové. Mimochodem, první dítě ze zkumavky se v bývalém Československu narodilo už 4. listopadu 1982 v Brně. Nicméně počet úspěšných těhotenství v obou nástupnických republikách je dodnes poměrně nízký. Zato do roku 1990 jen ve Velké Británii, kolébce této techniky, přivedlo na 38 klinikách na svět zdravé děti již přes tři tisíce původně neplodných žen.

Když se uměle oplodněné embryo ptá

Rozhlasová stanice BBC vyzpovídala 15. 7. 1999 uměle oplodněné embryo. Samozřejmě až po úspěšném porodu i dětství, ale hlavně poté, co se takto zplozená dívka rozhodla odejít od svých zákonných rodičů. Ti jí odmítli (nebo vlastně ani nemohli) říct, kdo je její skutečný biologický otec. Jak uvedla v rozhlasovém pořadu, považuje to za své lidské právo. Má to konečně velkou logiku, když uvážíme, že například IQ (ale i jednotlivé charakterové danosti, dokonce náchylnost k nemocím) jsou až z 50-60 % zděděny po rodičích. Samozřejmě že požadavek této rebelantky je precedentem v době, kdy se jednotlivé národní legislativy sotva stihly vypořádat s touto novou formou příbuzenských vztahů bez příbuzenských nároků. Rozhlasová stanice BBC však už našla i praktickou odpověď - David Ross z Kalifornie se setkal se svými uměle oplodněnými dcerami, dvojčaty. Umožnila mu to smlouva se zdravotnickým střediskem v Berkeley, které nabízí dárčům spermií dvě možnosti - úplnou anonymitu, anebo anonymitu do osmnáctého roku dítěte. Ale ani tím se všechno neřeší. David Ross je totiž dárce v osmi případech úspěšného těhotenství a s jistotou tvrdí, že tolik nových vztahů by asi nezvládl. Navíc neumí odpovědět na otázku, co by udělal, kdyby některá z jeho dcer nevyužila možnosti odhalení anonymity otce a on by se shodou náhod, jakých je život schopen, jednou se svým dítětem nevědomky oženil...

V bance spermií, založené čínskou státní agenturou pro plánování rodiny, se snaží předcházet nežádoucím pokrevním spojením tak, že poskytují spermiie ženám z jiných oblastí země, než odkud pocházejí dárce. To je však při současné mobilitě lidí ve vyspělých zemích vpravdě jenom čínské, a to dočasné řešení. A tak platí varování MUDr. M. Hermana z Centra asistované reprodukce v Košicích: „*Pokud se nestanoví již nyní přesné zákony, můžeme za 10-20 let stát před vážnými problémy.*“ Je pravděpodobný případ, že dojde k uzavření manželství dvou partnerů, kteří se narodili díky oplodnění téhož dárce. Rutinní praxe s tisíci anonymních dárců na celém světě přibližuje tuto bizarní variantu každým dnem realitě.

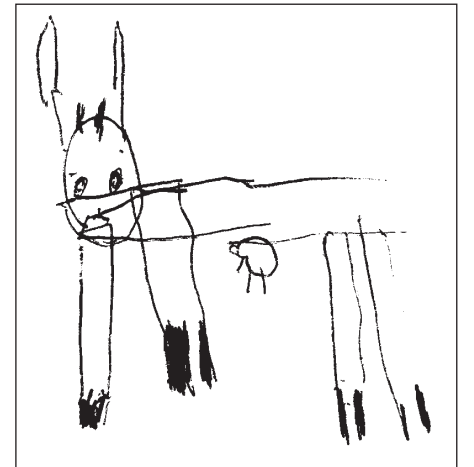
Povýšení člověka nad zvířata

Říká se: Chceš-li si v hospodě pochutnat, nechoď přes kuchyň. Nebo podobně: Chceš-li se v kostele modlit, nechoď přes sakristii (nebo přes faru).

A právě tak by se dalo říct: Chcete-li si zachovat iluze o člověku, nepřistupujte k němu přes patologii. A dokonce ani ne přes anatomii, jak ukázala nedávná výstava anatomických plastinátů Klause von Hagense.

A dokonce ještě víc: Chcete-li si zachovat iluze o člověku, nečtěte nic z oboru psychobiologie a sociobiologie.

Tyto obory se v poslední době hodně rozvíjejí a mají už i své popularizátory. Neúnavný František Koukolík a básnivý Stanislav Komárek, gynekolog Jaromír Janata

Kráva, dětská kresba

anebo málem pornografický Robin Baker a mnozí další nám zpřístupňují výsledky bádání neodarwinisty Richarda Dawkinse, molekularního biologa Edwarda O. Wilsona nebo genetika Steva Jonese. Ti všichni - psychobiologové, sociobiologové, genetici a evoluční psychologové - nás ujišťují, že člověk není nic než biologický mechanismus, sled genů, uzavřený kybernetický systém nebo prostě rozmnožovací aparát na replikaci DNA. Zkrátka - zlatá etologie! Ta ještě říkala, že člověk je (jako) zvíře. Dnešní sociobiologie už tvrdí, že člověk není nic víc než třepavý sliz nějaké protoplazmy.

Zajisté že ti všichni mají pravdu, svou vědeckou pravdu. Ale člověk byl až dosud vždy člověkem právě jen díky své nevědecké iluzi, že je něčím víc než zvířetem nebo shlukem aminokyselin. Je to zvláštní, že po tak dlouhém vývoji lidské kultury a její sebereflexe ve filozofickém a náboženském myšlení a po tak dlouhém vývoji novodobé vědy se v současnosti objevuje konstatování, že člověk není zvláštní a už vůbec ne výjimečná část evoluce všeho živého. Přitom lidská kultura, kterou definujeme tím, že ji stavíme jako protipól k přírodě, začíná právě tím, že člověk se nejdříve dlouze a složitě vmaňoval ze zapření do přírody pomocí náboženského kultu a pak se velmi rychle přehoupnul do meta-fyziky uvědoměním si přehledu svého lidství nad pouze zvířecím, animálním. Tato jistota transcendence člověka nad živočichem byla určující jak pro náboženské, tak pro filozofické ideové soustavy od starověku až podnes.

Už staří řečtí filozofové, včetně Sokrata a Platona, ale zejména Aristoteles, se často zabývali otázkou, zda má zvíře duši. Je to vlastně otázka po tom, co člověka odlišuje od zvířete. Odpovídají, že zvířata sice duši

A d t v a r č . 8 / 2 0 0 0

Zápis z doktorského studia aneb Recyklace několika mimořádných pasáží hrdinova svědectví

Je k ránu, v zablácených hadrech vleču se ze zaplivané nádražní špeluňky, kde obcují se svými studenty. V zrcadle na chodbě spatřím bledou tvář, důsledek špatné stravy a dlouhých hodin strávených v tmavé místnosti s nefunkčním kancelářským vybavením. Dny a noci, jež takto utrácím, mění mě v asociálního alkoholika, prostitutu a gaunera, který nejenže ztrácí chuť vědecky pracovat a pedagogicky působit, ale především spořádaně žít. Bez jediného skutečného přítele doplácím na svůj zvyk čistit veliteli boty. Lidé kolem mě již bohužel po-

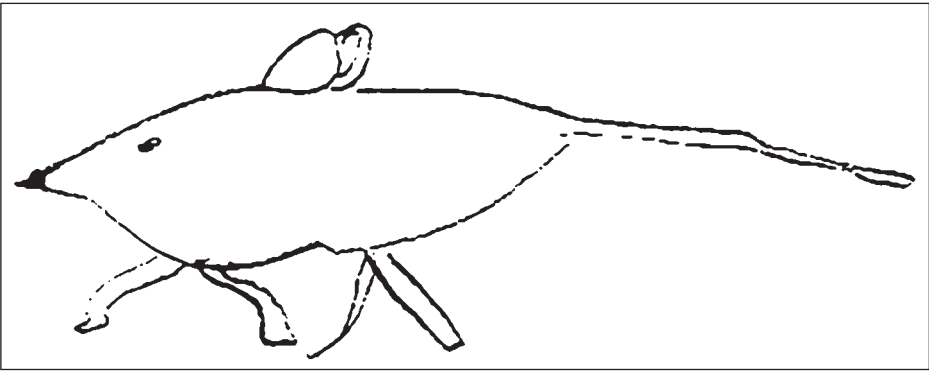
cítili poryvy ďábelské inteligence, která mě morální vady a nedostatky v charakteru násobí.

Jediným světlem prázdných dnů jsou letmá setkání s bytostí, jež se dokáže vzepřít obłudné korupci, pokrytectví, závisť, chamtivosti a všem nectnostem anonymním zlem prosáklého internetového věku. Chtěl, bezbranný, prchnout před zhoubou tržních mechanismů, před mediálním světem, jenž si ho žádal a osvojoval, a tak upadl do tenat tříletého prezenčního doktorského studia. Zde jsem Jana Petra poznal.

Jan Petr se skutečně jako jediný dokáže vzepřít požadavkům aktivního nasazení, práce pro kolektiv a vlastní iniciativy. Obdařen samostatným analytickým a kritickým myšlením odhaluje skrytou povahu některých příkazů, jimž se jini bez hlubší úvahy podřizují. S orwellovskou jasnou zřetelností prohlédne diktátorův úklad skrytý v prosbě o výpomoc s přenosem skříně z místnosti do místnosti. Vidina ponížení z hodinové drezury u dveří projekčního sálu zanechá dokonce následky na jeho zdraví. Nátlaku instituce odolává dokonce déle, než je jeho morálním zásadám vlastní - nejde mu o peníze a tituly, je třeba o boji podat zevrubnou objektivní zprávu.

Za toto svědectví ti, Tvare, pěkně děkuji.

PANKRÁC SERVÁC
student tříletého prezenčního doktorského studia

Myš, dětská kresba

mají, ale není to duše rozumná, jakou má jedině člověk, a navíc není nesmrtelná jako duše člověka. Blízká příbuznost člověka a zvířete vedla někdy ke zdůraznění etické odpovědnosti vůči zvířatům. Pythagorejci inklinovali k panteistické mystice. Věřili v převtělování duší, a proto odmítali zabíjet a pojídat zvířata. Epikurejci rovněž odmítali zabíjet zvířata, ale spíše z důvodu esteticko-etických. I Sokrates byl vegetarián a Platon se zasazoval za aktivní ochranu zvířat.

Vztah člověka ke zvířeti je zpočátku často ambivalentní. Diogenes si žije v sudu, protože je to psi bouda. Žije jako pes, vede psi život. Současníci jím pohrdali a vysmívali se jeho ponížení. Ale on si liboval - mám se jako pes, žiju si v přírodě, jsem svobodný, co potřebuji, to si seženu, nejsem na nikom závislý.

„U psa“, ulevil si občas i Sokrates tehdy běžnou kletbou. Pes byl v řeckých městech vyhladovělý pouliční tulák, který se živil mršinami a odpadky, a proto patřil k nejníže postaveným tvorům. Odtud se dostal do kleteb a nadávek. „U psa“, zvolal ten, komu padla nejhorší kombinace v kostkách. Ale přitom na druhé straně byl pes i v Řecku oblíbené domácí zvíře, zvláště maltézský špic, doga anebo také psi lovečtí. Pes byl dokonce atributem mnoha bohů - zejména loveckých a pasteveckých. Sošky psů zdobily domácnosti a sloužily jako dětské hračky.

Být jako zvíře může znamenat obojí, jak ukazují i naše lidová rčení: Žít si jako prase (v žitě) - to znamená hédonisticky si užívat. Být jako prase znamená upadlou existenci, opětne zabředání do přírody, nedostatečné vymanění se z biologického základu. Chovat se jako prase (svině) pak navíc znamená ještě brutalitu, agresivitu, prvoplánové sobectví, nedostatek solidarity. Na hrobě jednoho krále byl oslavný nápis popisující život panovníka prožitý jen v hodech a rozkoších lásky. Aristoteles u tohoto pomníku poznamenal: Na hrob zvířete by se nedalo napsat nic jiného.

V římském prostředí se z tohoto ambivalentního vztahu podobnosti-nepodobnosti mezi člověkem a zvířetem oddělila vývojová linie vedoucí směrem k odlišení člověka od zvířete. V římském právním řádu už bylo zvíře pokládáno za věc. Majitel měl nad zvířetem dispoziční právo. Uvažovat o duši, utrpění, životě bylo zcela bezpředmětné. Proto byla zvířata bez jakýchkoli mravních skrupulí zabíjena, pojídána nebo používána v cirkusech pro zábavu. Právě římské právní myšlení hodně ovlivnilo další degradaci zvířete v evropské kulturní tradici až na úroveň stroje.

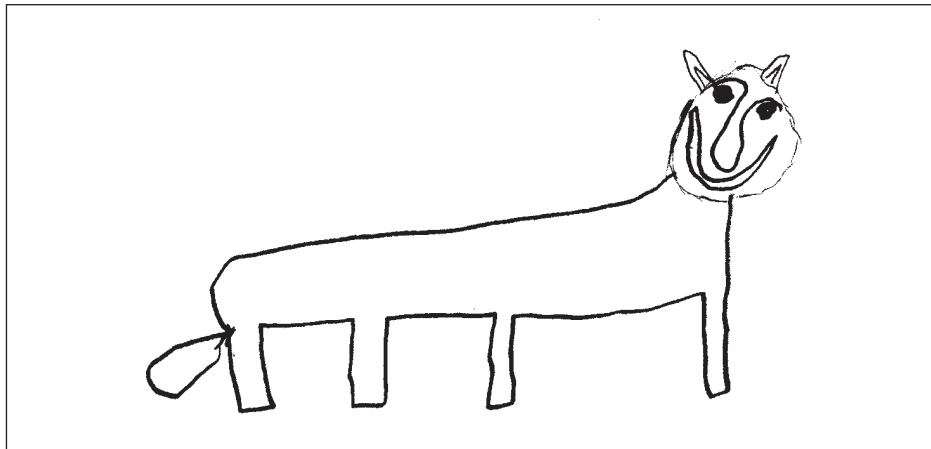
Středověké scholastické rozdělení církve a světa, teologie a filozofie, člověka a přírody kupodivu vyvrcholilo v protestantismu, zejména kalvínském. Ten ještě prohloubil rozpor mezi duší a tělem, kulturou a příro-

dou a také člověkem a zvířetem. Luterský pietismus sice tento tragický rozpor mírnil, ale často jen kosmeticky - romantickým sentimentem. Pietismus je protestantskou obdobou katolické mystiky, která čelila scholastice svou panteizující láskou ke všemu přírodnímu, nízkému.

Proto není náhodou, že dokonalé rozpolcení nastalo ihned po reformaci. Vyslovil je Descartes. Podle něj se člověk odlišuje od ostatního tvorstva myšlením. Zvířata podle něj nejsou schopna sebe-vědomí. Vyslovil myšlenku, že zvíře je dokonalý stroj, dokonce lepší než lidské tělo. Zvíře je loutka, robot.

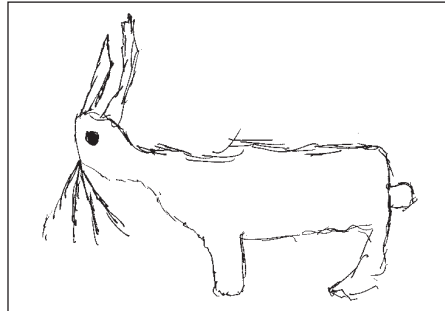
Descartes měl své odpůrce a kritiky. Ale navzdory tomu se jeho pojetí prosadilo. Jako první sňal určité tabu. To, jako už tolikrát předtím, urychlilo vývoj vědy. Podobně jako detabuizace styku s mrtvým umožnila pitvu a rozvoj anatomie a lékařské vědy. Mravní odtabuizování pokusů na zvířatech odstartovalo rozvoj mnoha vědních disciplín. Navzdory značně degradujícímu pohledu na zvířata ve starověkých kulturách by tehdy vi-
visekce byla nemyslitelná. U Descarta byla ale metafyzicky ospravedlněna.

Novověká filozofie a věda často podléhaly velkému pokušení usnadnit si odpovědi na nelehké otázky tím, že redukovaly člověka na zvíře, později dokonce na stroj. Současná neodarwinistická psychobiologie a sociobiologie se pokouší dělat totéž, ale už ne s mechanistickým paradigmatem, ale s paradigmatem kybernetickým. Tyto vědy redukují člověka na uzavřený informační systém s příslušnými vstupy a výstupy. Vlastním nositelem evoluce už není člověk, ale DNA. To, čemu říkáme člověk, není nic než rozmnožovací nástroj na replikaci informací obsažených v genech. Samozřejmě že už i v minulosti se ozývaly pochybnosti o člověku, zaznívala rezignovaná či cynická konstatování, že člověk je jen zvíře, ba dokonce nedokonalé zvíře. Ale v zásadě celá naše humanistická kultura stála na tom, že tyto hlasy nepřevládaly a nebyly brány doslova. Naše

Kočka, dětská kresba

kultura spočívá právě na oné ideji - nebo iluzi - že člověk je víc než zvíře. Když Karl Popper a John Eccles jako vědci proháněli myši labyrintem a dávali jim sondy do hlavy, aby zjistili, jak myslí člověk, dělali to jistě s přesvědčením, že mezi zvířecím a lidským mozkem existuje velká podobnost. Ale přesto Karl Popper jako filozof, i když darwinisticky uvažující, neztotožnil lidstvo s včelami či mravenci, ale založil lidskou racionalitu na etickém rozhodnutí se pro kritičnost, nikoli na slepém zákonu selekce, a lidskou pospolitost, otevřenou demokratickou společností, založil na smyslu pro otevřenou

Králík, dětská kresba

budoucnost, nikoli na historickém determinismu.

V novověké filozofické a vědecké tradici začíná tázání po člověku téměř vždy otázkou po rozdílu mezi člověkem a zvířetem. Filozofická i teologická antropologie zjišťuje, že tento rozdíl je pro naše lidské bytí stejně důležitý jako rozdíl mezi člověkem a bohem. Člověk je rozpražen mezi živočišností a božstvím, a to tak, že z vazby na animální se osvobozuje a k bohu se teprve připoutává. Se zvířetem ho pojí minulost, s božstvím budoucnost. Proto je vztah ke zvířatům často ambivalentní, kdežto vztah k božství je jednoznačně plný naděje. Výrazem obratu od animálního k božskému je přechod od strachu ze zvířat vyjadřovaného totemickým kultem ke ctění personifikovaných božstev, jimž se jako kultická oběť nabídne namísto vlastního života život zvířete. Ne že by božstvo potřebovalo ke svému bytí živočišnou existenci, ale zdá se, že člověk se může přiblížit bohům tím, že odloží, odevzdá svou vegetativní základnu, aby tak byl nucen čerpat své bytí z božského požehnání.

Toto náboženské řešení antropologického problému má v současné době obdobu v etickém řešení.

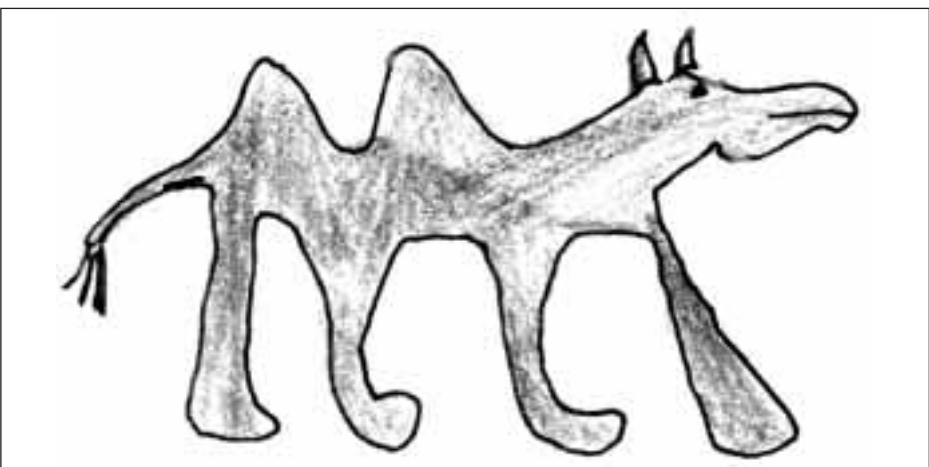
Přibližně v téže době, kdy sociobiologie začíná ponížovat člověka, začínají růst požadavky na eticky motivovanou ochranu zvířat. Přijetí etické odpovědnosti za zvířata, přijetí zvířete za partnera v etickém vztahu není ale výsledkem sociobiologických bádá-

ní. Právě naopak. Je to svým způsobem protest proti redukování člověka i zvířete na hříčku rozmnožovacích strategií DNA. Sociobiolog Edward Wilson tvrdí, že altruismus je lidská iluze. Ve skutečnosti je prý každé lidské jednání sobecké. Takzvaný altruismus je v praxi vždy vzájemně výhodným obchodem. Proto je adresován obyčejně jen blízkým příbuzným (nositelům podobných genů). Na námitku, že některé šlechtetné činy se ale prokazatelně nedělají pro odplatu, odpovídá Wilson tvrzením, že i morální satisfakce už je odplata. Lidstvo si prý ve své kultuře a zvláště v náboženství vytvořilo složitý kybernetický (řídicí) systém, který pomocí takzvaných mravních hodnot reguluje chování jednotlivců. Tento systém není geneticky determinovaný, nezdědili jsme ho po zvířatech. I Wilson připouští, že člověk se právě náboženstvím a kulturou odlišuje od zvířete. Ale myslí si, že náboženství a etika jsou pouhé fikce, jejichž smyslem je opět sloužit účinnější reprodukci genotypů.

Možná že bychom mohli říct, že paradoxně došlo na Wilsonova slova, když dnešní ochránci zvířat vznesli požadavek na přiznání lidských práv i vyšším primátům. Přijetí odpovědnosti za zvířata není výsledkem rezignovaného konstatování, že nejsme koneckonců o nic lepší, a proto se stavíme se zvířaty na jednu rovinu. Naopak je to svého druhu revoluce v evoluci člověka. Až dosud se sice občas projevovala láska člověka ke zvířatům, občas byly formulovány požadavky na eticky motivovanou péči o zvířata, ale tomuto vztahu jako by chyběla náležitá reflexe a zdůvodnění. Zůstával stále ještě ve vleku romantického sentimentu nebo panteizujícího mysticismu. Zdá se, že teprve nyní se objevilo mezi lidmi nové vědomí a pohnulo se nové svědomí, povědomí o bytostné jednotě všeho tvorstva. Tentokrát ale ne jako redukcionistický názor ponížující člověka, nýbrž jako vědomí (svědomí), které člověka povyšuje nad ostatní tvorstvo. Paradoxně přijetím (znovupřijetím) partnerství, soucítěním a ohleduplností, příklonem k nižším tvorům - rosteme. Antická a židovsko-křesťanská tradice v novověku vyňala člověka z celku stvoření a nadřadila ho přírodě, a tím ho povýšila. Člověk ve své pýše začal zpředmětnou přírodu nezřízeně devastovat. Za to ho stihl trest v podobě sociobiologie a podobných vědních oborů, které odtabuizovaly člověka a jeho kulturu a vydaly ho všanc zpředmětnující devastaci. Důsledkem je pěstování člověka jako užitkového zvířete - genetické manipulace, šlechtění, klonování. Naproti tomu to, že se člověk v etickém uvědomění přiznává k odpovědnosti za zvířata, přírodu, tvorstvo, není úpadek, regrese k animálnímu, ale vzestup k novému lidství. Požadavek etického vztahu ke zvířatům tak může být vnímán ne jen jako pouhé rozšíření aplikované etiky nebo ekologické etiky, ne jen jako výraz nějakého utilitaristického kalkulu, ale jako případ etického metapostojí, jako případ transcendentování vlastního lidství.

Literatura:

- Wilson, E. O.: O lidské přirozenosti. Nakladatelství Lidových novin, Praha 1993.
- Wilson, E. O.: Konsilience. Nakladatelství Lidových novin, Praha 1999.
- Dawkins, R.: Reka z ráje. Archa, Bratislava 1996.
- Dawkins, R.: Sobecký gen. Mladá fronta, Praha 1999.
- Jones, S.: Jazyk genů. Paseka, Praha 1996.
- Michel, G. F., Mooreová, C. L.: Psychobiologie. Portál, Praha 1999.
- Baker, R.: Válka spermii. Jota, Brno 1996.

Velbloud, dětská kresba

Ústav pro českou literaturu AV ČR

vypisuje konkurs pro brněnskou pobočku na místo vědeckého nebo odborného pracovníka

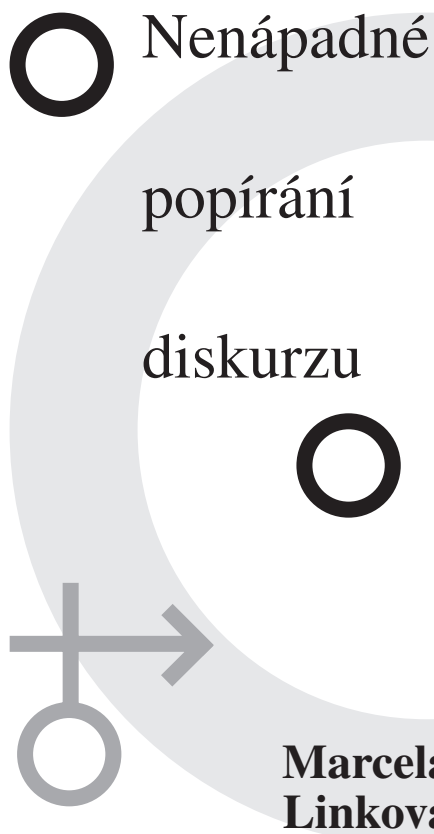
se zaměřením na českou literaturu po roce 1945 a literární teorii.

Konkurs se uskuteční dne 28. 6. 2000

Příhlášky se životopisem a osobní bibliografií zašlete na adresu

ÚČL AV ČR, Květná 8, Brno 603 00

Informace na telefonním čísle (05) 43 21 18 68

Marcela Linková

Nakladatelství Argo vydalo překlad dlouho očekávané knihy **Anthonyho Giddense Sociologie**. Jak sám název napovídá, jedná se o elementární učebnici sociologie, ve které autor definuje klíčová témata a termíny oboru. Nejde mu o vyvinutí nových teorií, spíše předkládá poměrně komplexní a přehledný náhled pro začínající studenty oboru. Dá se očekávat, že mnoho vysokoškolských učitelů bude tento překlad používat pro přiblížení témat studentům prvních ročníků. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby byl překlad terminologicky v pořádku a aby kniha nabízela ty pedagogické možnosti, které skýtá originál.

V tomto článku jsem se zaměřila na kapitulu 5 **Pohlaví a sexualita**, neboť se jedná o téma v české sociologii poměrně opomíjené, o téma, kde je naprosto nutné, aby nastavení celého diskurzu, ve kterém budou budoucí diskuze probíhat, bylo správné a odpovídalo terminologii používané západními vědci. Překlad, bohužel, tomuto požadavku neodpovídá. Spíše v něm vládne naprostý terminologický chaos.

Mix tří anglických vydání

V úvodu je nutné říci, že překladatel Jan Jařab z nějakého důvodu nepoužil pro svůj překlad poslední vydání Giddensovy knihy z roku 1997. Vznikla tak amalgamace tří různých vydání, přičemž to nejstarší pochází již z roku 1989. V některých podkapitolách tak dochází k naprosto kuriózní situaci, kdy text skáče z vydání z roku 1993 do roku 1997 a zpět. Nejvíce se to projevuje v podkapitole „Postoje vůči homosexualitě“, kde v šestém odstavci dochází ke třem takovým přeskokům. Není mi moc jasné, proč ucelený Giddensův text je nutné tímto způsobem parcelovat. Překladatel by pochopitelně mohl namítnout, že se jednotlivá vydání liší a že se snažil o co nejkomplexnější překlad s cílem pokrýt tematiku, které se Giddens věnuje ve všech třech vydáních. Tento naprosto neobvyklý překladatelský přístup ovšem dává překladatelovi mnohem větší pole působnosti, než jaké mu při překladu přináležejí. Staví ho do role určitého redaktora, který vybírá, co se bude českému čtenáři předkládat a co ne. V tomto směru lze Jařabovy možnosti chápat mocensky, neboť tak určuje, který diskurz bude povolen, bez ohledu na originál.

Nicméně ani možná námitka, že se jedná o snahu o komplexní překlad a pokrytí všech tří vydání, neobstojí. Jařab totiž vynechává klíčové pasáže textu. Největšího zásahu se dopouští na úplném začátku, který je naprosto určující pro další pochopení celé kapitoly. Tam totiž Giddens definuje důležité termíny, s nimiž následně pracuje. Anglická verze z roku 1997 dokonce v úvodu každé kapitoly

obsahuje „Basic Concepts“, tedy základní koncepty. Ty jsou v úvodních odstavcích vždy osvětleny. V českém překladu základní koncepty úplně chybí, a tak tento učebnicový text ztrácí na své přehlednosti, jeho pedagogická funkce se snižuje. To by se dalo přehlednout, kdyby dále v textu nedocházelo ke změnám a vysvětlení základních konceptů figurovalo tam, kde v angličtině. V kapitole, které jsem se věnovala, překladatel ale celý odstavec, který se týká vysvětlení anglických konceptů „sex“ a „gender“, tedy „pohlaví“ a „rod/gender“, vypouští, a v důsledku toho vládne textu nejednotnost. Přitom přesnost je pro akademický text imperativem číslo jedna.

Biologie versus gender

Pro pochopení problematiky vztahů žen a mužů je klíčových několik termínů, které poskytují konceptuální rámec, ve kterém probíhají diskuse týkající se jak ekonomicko-politických témat, tak kulturních studií (např. sexualita a queer studia). Anthony Giddens si je důležitosti těchto konceptů plně vědom. Proto hned po úvodu, ve kterém představuje problematiku sexuality, trans-sexuality a podílu biologických determinantů a kulturní výchovy na příkladu James Morrise-Jan Morrissové, definuje termíny „gender“ a „sex“. V překladu tyto definice chybí, stejně jako odstavce obsahující koncepty „femininity“ a „masculinity“, tedy v češtině nejednoznačné „ženskost“ a „mužskost“, které překladatelovi dále v textu činí problémy. Právě v této části, která si vyžaduje zvýšenou pozornost, tedy Jařab nejen vynechal důležitý odstavec z vydání z roku 1993, který není obsažen ve vydání pozdějším, ale přeskočil i odstavec, který obsahuje vydání obě v úvodu k již zmíněné podkapitole:

Anglické slovo „sex“ tak, jak se používá v normálním jazyce, není jednoznačné, neboť odkazuje jak na pohlaví osoby, tak na sexuální akty, jichž se lidé účastní, jako například ve výrazech „mít sex“. Z důvodu přehlednosti je nutné rozlišovat mezi pohlavím ve významu biologických a anatomických rozdílů mezi muži a ženami a sexuálními aktivitami. Musíme ale trvat i na další distinkci a tou je rozdíl mezi POHLAVÍM a GENDEREM. Zatímco pohlaví odkazuje k fyzickým rozdílům lidského těla, gender se týká psychologických, sociálních a kulturních rozdílů mezi osobami mužského a ženského pohlaví. Tento rozdíl mezi pohlavím a genderem je zásadní, neboť mnoho rozdílů mezi osobami mužského a ženského pohlaví není biologického původu.

Tento odstavec vysvětluje víceméně vše. Jistě, je možné namítnout, že slovo „gender“ je nutné přeložit nebo ještě více přiblížit českému čtenáři. Překladatel má ale nepřehledné množství možností, jak to udělat - odkazem, poznámkou pod čarou nebo doslovným překladem daného slova. Jako v mnoha dalších oborech i v humanitních vědách může docházet k přejímání, pokud cílový jazyk daný koncept neobsahuje (tento trend je v současné době nejvíce patrný ve finančnictví a burzovním jazyce). Slovo gender by se tedy jednoduše mohlo začlenit do českého pojmosloví. V tomto smyslu se vyjádřili autoři Velkého sociologického slovníku (Karolinum, 1996: 339). Stejněho názoru je i redakce Sociologického časopisu, která v úvodu k I. číslu (Ročník 31, 1995: 3) píše:

Zatímco pojem „feminismus“ je v českém prostředí chápán odlišně od jeho současného západního pojetí, pojem „gender“ je zcela nový a zdá se, že musí být importován v anglickém originále. Vznikl za účelem odlišení pouze biologického určení muže a ženy (pohlaví, sex) od jejich určení kulturního a sociálního. Původně „gender“ označoval gramatický rod, jeho český převod termínem „rod“ by však v českém kontextu zaváděl jiným směrem. Dosavadní konsenzus těch, kdo se touto problematikou u nás zabývali, je převzít anglické „gender“.

Rozdíl mezi oběma termíny je nutné dodržovat, aby nedocházelo ke zmatkům. A je to právě překladatel, kdo nese odpovědnost za to, že daný termín bude správně komunicován. Z výše uvedených definic pohlaví a genderu je patrné, že již název první podkapitoly je zavádějící. Anglické „Sex, Gender

and Biology“, tedy „Pohlaví, gender a biologie“, Jařab naprosto nesmyslně překládá jako „Pohlaví, sex a biologie“. Pokud použijeme jeho nejednotný terminologický plán ke zpětnému překladu, název podkapitoly by zněl „Sex, Sex and Biology“. Mohlo by se zdát, že překladatel „pouze“ nepochopil rozdíl mezi pojmy „gender“ a „pohlaví“, a proto k nim odkazuje stejně. Tak to ale není. Jařab v celé kapitole používá několik způsobů, jak se s tímto konceptem vyrovnat.

Jeden pojem a čtyři způsoby překladu

Nejjednodušší, zdá se, je celý koncept vynechat. Toto vynechání, které se opakuje celkem čtyřikrát, čtenář nepostřehne, zato ho však jistě zaskočí hned úvodní věta na straně 113: „U lidí považujeme za nejlepší zdroj informací naše zkušenosti.“, ale zdroj informací o čem - právě o genderu. Nevidím důvod, proč překladatel nemohl alespoň slovo gender opsat, například obratem „nejlepší zdroj informací o kulturní podmíněnosti ženskosti a mužskosti“, neboť se dále hovoří o hormonálních odchylkách od „normálu“, které popírají fakt, že naše přijaté chování jako žen či mužů je dáno pouze hormonálně, tedy biologicky. Na téže straně je výraz „female gender identity, behaviour and attitudes“ přeložen jako „ženská identita, chování a postoje“, což nikterak neproblematizuje právě ženskou identitu danou specifickou socializací, kterou neprochází muži. Žena je výslednicí jak biologických daností, tak vlivu společnosti, právě tak jako muži nemají biologicky zakódovanou agresivitu a neschopnost vyjadřovat emoce, jak zmiňuje Giddens. Vzorové chování podporované a vynucované společností nejsou ve vztahu příčinném. Tento fakt Giddens dále podporuje citátem z Lewontina (114): „Biologické rozdíly se tak stávají spíše signálem k diferenciaci sociálních rolí než jejich příčinou.“ Je opravdu s podivem, že překladatel tento citát přeloží správně, ale nepocítuje nutnost zproblematizovat námi přijímaný koncept „přirozenosti“ tak, jak to činí Giddens právě přísným oddělováním genderu od pohlaví. Slovo gender dále úplně mizí z názvu podkapitoly týkající se teorie Nancy Chodorow stejně tak jako z názvu podkapitoly týkající se teorie Carol Gilligan, kde se „Gender, self and morality“ mění na „Já a mravnost“.

Ve většině případů ale překladatel slovo „gender“ nahrazuje slovem „pohlaví“, čímž dochází k naprostému zmatení pojmů, neboť tak se běžně překládá slovo „sex“, což je přesně ta dichotomie, kterou Giddens v textu ustavuje. Výraz „gender differences“ tedy na straně 113 přechází na „rozdíly mezi pohlavími“, nadpis podkapitoly „Gender socialization“ se mění na „Pohlaví a socializace“, obrat „tend to have a more ‚traditional‘ view of gender differences“ je přeloženo jako „sklon k tradičnějšímu pojetí rozdílů mezi pohlavími“. Výraz „gender differences“ se dále objevuje jako „rozdíly mezi pohlavími“ na straně 117, 118, 120 a 132. Na str. 121 je přeložen jako „rozdíly v chování obou pohlaví“. Aby toho nebylo málo, Jařab se uchyluje k další možnosti, když „gender“ začne opisovat výrazem „mužské a ženské role“ či „úlohy“. Tento způsob by byl, pokud se chtěl úplně vyhnout slovu „gender“, zdaleka nejspokojnější, protože navozuje představu, že naše chování jako žen a mužů je něčím naučeným, neurozeným, nepřirozeným, a tudíž je možné to změnit. Tímto ovšem Jařabovy experimenty nekončí. Dílo zkázy je dokonáno, když překladatel roli genderu zredukuje na sexualitu. Na straně 118 se totiž „gender identity“ objeví dvakrát jako „sexuální identita“ a „gender differences“ jako „sexuálně diferencované role“ (117, 118).

Z toho všeho je zřejmé, že text překladu je naprosto zavádějící až matoucí. Jařabovi se podařilo promarnit možnost prezentovat jasný a přehledný argument Anthonyho Giddense. Místo toho jej znetvořil na nepoužitelný zmatek termínů, která ve studentovi neznačím tohoto oboru sociologie nutně navodí dojem, že vlastně o nic nejde, že biologie a sexualita jsou těmi jedinými důležitými determinanty našeho chování. Přitom si celá kapi-

tola klade za cíl ustavit nutnost sociologie zabývat se otázkami sociální konstrukce gender rolí, tázat se, komu je taková socializace prospěšná a co činí se vztahy mezi muži a ženami. Vede i k otázkám o tom, jak taková socializace omezuje muže v jejich sociální interakci. Gender je důležitý přesně proto, že se snaží poukázat na ty konstrukty ve vztazích mezi ženami a muži, které se dají překonat, pokud to obě skupiny budou cítit jako nutnost.

Maskulinní a feminní chování

Jak jsem v úvodu naznačila, terminologické nepřesnosti se netýkají pouze překladu slov „gender“ a „sex“. Vztahují se také na správné termíny „male/female“ a „masculine/feminine“ nebo „masculinity/femininity“. Tyto binární opozice nejsou totožné. V novějším vydání z roku 1997 Giddens rozšířil úvod podkapitoly „Pohlaví, gender a biologie“ o část nazvanou „Gender differences: nature versus nurture“, která si pohrává s termíny spojenými s vrozeností a socializací, tedy přírodou a kulturou. V těchto dvou odstavcích Giddens postuluje rozdíl mezi vědci, kteří upřednostňují esencialistické teorie, tedy teorie založené na přesvědčení, že rozdíly mezi muži a ženami jsou do značné míry vrozené, že ženy jsou přirozeně jiné než muži i v emocionální oblasti, ne pouze biologické. V opozici k nim se staví škola sociální konstrukce, která zastává názor, že veškeré rozdíly plynou ze socializace ve společnosti. Zdá se, že význam pro utváření našich vzorců chování jako žen a mužů se musí hledat někde v prostoru mezi nimi.

Pro fungování společnosti a mocenských vztahů je ale nutné, aby se přijaté vzorce a normy chování mužů a žen dodržovaly. K tomu slouží společenská definice toho, co považujeme za feminní a maskulinní chování, které ovšem do češtiny často přechází jako ženské a mužské chování, což za prvé zaměňuje fakt, že jde o sociálně definovanou a přijatou normu, a za druhé to, že také existuje „female“ a „male“ chování, které s těmito vzorci nemusí vůbec koincidovat, které ale není patologické. V češtině tak člověk nabývá dojmu, že biologické a sociální je shodné a příslušníci jednoho či druhého pohlaví nemohou popřít společensky definované normy feminního a maskulinního chování bez toho, že by byli považováni za „mužatky“ nebo „zženštilce“.

V Jařabově podání se výrazy „maskulinní“ a „feminní“ stávají „ženskými a mužskými vlastnostmi“. Problém je, že se termín používá v pasáži, kde se popisuje snaha rodičů změnit právě tyto naučené vzorce chování u vlastních dětí. Nepomůže ani to, že slova „mužský“ a „ženský“ jsou v uvozovkách. Vrchol ovšem přichází na straně 120, kdy se „femininity“ stává dokonce „ženskou povahou“. V souvislosti s touto podkapitolou bych ještě chtěla zmínit překlad jejího názvu, totiž „The difficulty of non-sexist child-rearing“ jako „Obtíž se netradiční výchovou“. Jistě, nesexistická výchova je opravdu netradiční, nicméně použití slova „netradiční“ v tomto kontextu, kdy značná část populace je nepřilíh nakloněna rychlým změnám v oblasti ženských a mužských rolí, v sobě nese negativní konotace, zatímco anglická verze s „non-sexist“ má konotace pozitivní. Překlad opět odráží jiný hodnotový žebříček, než jaký je patrný z originálu, a tak překladatelův úkol aproximovat záměry autora (pokud přimeme, že tyto záměry je možné určit) není opět dodržen.

Překladatel a moc diskurzu

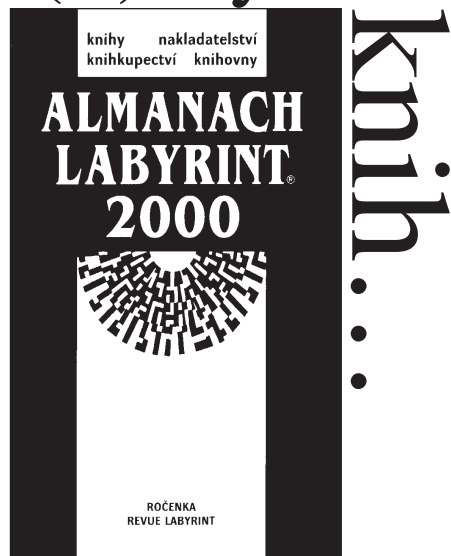
Domnívám se, že je úkolem překladatele, pokud objeví rozdíl v pojmosloví či celém jazykovém podněbí, jak to nazýval Jiří Levý, které v cílovém jazyce neexistuje, aby tento rozdíl ustavil. Překlad je přece o komunikaci, a tudíž i o kulturní komunikaci, při které se nutně setkáváme s koncepty, které jsou naší kultuře cizí. Jařab v této své funkci naprosto

propadl. Z textu je cítit, že se snaží slovu gender vyhnout, kdy je to jen možné. Pomáhá tak, ať již vědomě či nevědomky, prodlužovat situaci, kdy se v češtině jak média, tak akademická obec brání ustavení gender diskurzu, který by poskytl možnost participovat právě na jeho definici. Jeho neexistence a potlačování v textu překladu neumožňuje čtenářům, aby tento koncept vůbec uchopili a mohli se jím zabývat. Zůstává totiž založen pouze na popisu situace, který se rozplývá v nejednoznačnosti, neohraničenosti.

Již v roce 1970 Michel Foucault postuloval důležitost diskurzu a jeho politicko-mocenský rozměr, když napsal, že „diskurz není pouze tím, čím se projevují boje nebo systémy nadvlády, ale i tím, pro co a čím se bojuje, je mocí, které se snažíme zmocnit“ (v českém vydání *Diskurs Autor Genealogie*, 1994: 9). Problém diskurzu a nutnost jej změnit se objevuje už v prvních francouzských feministických myšlencek, které si začaly uvědomovat, že jim byl jazyk jakoby ukraden, a je tedy neschopen vyjadřovat to, co cítí. Od té doby se pochopitelně mnohé změnilo, nicméně nutnost zahrnout ženy do diskurzu, nebo spíše nutnost diskurz změnit tak, aby poskytoval možnost sebevyjádření a realizace jak mužům, tak ženám, trvá. Pokud bude pokračovat situace, kdy se společnost určitých témat bojí a aktéři, kteří mají možnost pojmosloví měnit, se tomu úspěšně vyhýbají, nebude možné se ze stávající situace s rigidně definovanými a společensky přijímanými rolami pro muže a ženy pohnout.

Vliv Jařabova překladu se ale neomezuje pouze na tuto politickou rovinu. Giddensova kniha je především učebnicí pro začínající studenty sociologie. Univerzitní obec možná věřila, že jí poskytne pomoc při představování určitých témat studentům. Jak jsem se snažila ukázat, jasnost a přehlednost anglického originálu v češtině mizí, v dané kapitole mizí i definice naprosto zásadního pojmosloví, což vede k jeho matení. Otázkou zůstává, co s takovým překladem. Netroufám si odhadnout, jestli je tímto neoborným způsobem přeložena celá kniha či zda se to týká pouze uvedených kapitol. Nicméně je jasné, že kapitola o genderu a biologii, o podílu kulturně-sociálních a biologických vlivů na vývoj a rozvoj osobnosti žen a mužů je nepoužitelná. Její používání začínajícími studenty by způsobilo mnohem více škody než užítu. Rozlišování mezi genderem a pohlavím je totiž jedním z klíčových aspektů, o němž se sociologie posledních desetiletí obohatila.

Vl(L)abyrintu

Jakub Šofar

Květen se u nás již definitivně propracoval k dalšímu adjektivu - od měsíce března převzal přívlastek „knížní“. Začíná to tradičně lehce marnivým knižním veletrhem - Světem knih. Jako v té pohádce je na veletrhu jeden stánek a v tom stánku jedna kniha a ta se jmenuje *Almanach Labyrint 2000*. V ní je k nalezení skoro celá knižní produkce českých nakladatelství za rok minulý a plánovaná letošní a adresář distributorů, knihkupectví a antikvariátů. Výraz „skoro celá“ používám proto, jelikož jsou ještě tací, kteří „Labyrint“ neznají (když jsem si letos vyzvedával svůj kousek, zrovna se na stánku podivovala jedna manželská, nakladatelská dvojice, že tam není uvedena jejich firma, když jsou jejich knihy tak známé) nebo tam uvedeni být nechťejí, protože se naopak snaží, aby jejich aktivity byly utajené.

Ale než začnu listovat 656 stranami (plus jedním archem reklam na křídě) - ročenka 1999 měla stran 624 - ještě něco málo o „stavu unie“. Základní fakta o produkci knih v ČR v roce 1999 (dle ISBN vyšlo 13 529 titulů, dle Národní knihovny to bylo 12 551 titulů; 1270 nakladatelů vydalo aspoň jednu knihu; v databázi ISBN bylo k 31. prosinci

2745 nakladatelů; největší produkci mělo nakladatelství IŽ - 433 titulů; beletristických titulů vyšlo 3 562; 32,6 % všech titulů bylo přeloženo z 32 různých jazyků, nejvíce z angličtiny - 2118 titulů). Více informací najdete pak v článku J. Císaře o produkci knih v roce 1999, Knihkupec a nakladatel, 4/2000, s. 10-14.

Na zadní předšádce Almanachu stojí bílé na černém (doslova): *Veškeré umění je naprosto neužitečné*. To je samozřejmě od redakce taková legrandička, jenže - ona je poměrně, po dodatečném prozkoumání, dost bez humoru. Obsah slova „užitečnost“ je dnes opravdu zevnitř vytapetován spíše bankovkami než veršičky...

Co mě letos v té knize o knihách zaujalo: - Herrman & synové hodlá vydávat *Kyvadlo věčnosti* (patnáctisvazkový výbor z povídkové tvorby J. K. Šlejchara - 1600 s.); - Karolinum vydává české autory (např. V. Stiborovou) v rámci řady či edice Český spisovatel, z obálky knih by se však mohl kdokoliv domnívat, že jde o knihu z nakladatelství Český spisovatel (takový lehký a obvyklý „přípokradek“);

- Mladá fronta je ještě představována Pistoriovým „seznamem“. Kolik knih z této nabídky novým panáčkům zůstalo a kolik jich už vyšlo nebo vyjde jinde (jako např. Kosatíkům Peroutka v Pasece), to je zadání pro nezájemstnané prognostiky;

- MLM International Nakladatelství ALMAN exkluzivně nabízí díla nejvýznamnějších autorů působících v systému Multi-Level Marketingu. Tak třeba nás hodlá jakási Lorna, známá jako Anděl Lady, provést světem andělů a přírodních duchů a naučit nás spolupracovat s nimi v našem životě! Absyste nezapomněli, píše se rok 2000 a jsme poměrně zdraví!;

- MOBA vydává knihu E. a J. Jindrových: *Hvězda zvaná Baudyš*. To je můj tip na Cenu hňupa 2000. Doufám, že tahle hvězda se brzo zhroutí do nějaké černé díry; - opět obnovený Odeon to znovu zkouší, tentokrát s Hamsunem, Kiplingem, K. Manem, Thákurem atd. Držím pěsti, ale budu si je muset převázat gumičkou a ještě pojistit skautským „skoťákem“;

- knírkatým cholericem s patkou (z Branau) proslavený Otakar II. v medailónku oznamuje, že pravidelně tvůrčí dílny nabízejí databanky námětů na tvorbu. Či to pak bude boj? Můj, Náš nebo Jejich?;

- nakladatelství Prameny V. Brandejse mě opět nezklamaly, šest básnických sbírek

jmenovaného, jedna dokonce s hlubším filozofickým podtextem, v jednom roce, to už pomalu vypadá na Putovní standartu BSP v poezii;

- Psychické centrum Praha připravuje knihu *Sezonní depresivní porucha a léčba jasným světlem*. Pokud tuto publikaci nespponsorují elektrárenské společnosti, tak jednu koupím do redakce Tvaru, to se vždycky hodí... Jako minulý rok, a s větším důrazem, musím opakovat, že už zase vycházejí nová vydání knih, které porodila léta 1990-1993 (dorostly nám děti), a že sekundární literatura se začíná vyčerpávat a na řadu přichází literatura terciální (tedy ne X. Y. píše o prožitém mládí s A. B., ale X. Y. přepisuje rozhovor s chorým M. N., jehož zahrada kdysi sousedila s A. B.). Zda nás ještě čeká literatura „kvadrální“? Možnosti by tu byly... Ale zcela vážně. Almanach je opravdu něčím mezi kuchařkou a telefonním seznamem a reálně popisuje reálně naši knižní krajinu od patitulu až po tiráž (kdo dává tiráž náhodou dopředu, ta zlobí).

Almanach však nejsou jen nakladatelé. Po nich přicházejí na řadu agentury, časopisy knihami se zabírající, knižní organizace. Pak dodatky k nakladatelům. Pak knižní distribuce. A pražská knihkupectví - řazena nikoliv po pražských obvodech, ale abecedně (nevím, co je lepší). Pražské knihovny. Mimopražská knihkupectví a knihovny. Specializované antikvariáty...

Tady už tak moc spokojen nejsem. Redakce Almanachu by měla ověřovat i zde všechny otištěné informace a aktualizovat je k nějakému datu. Knihkupectví Vysoký dům bylo zlikvidováno na zač. letošního roku, netuším, proč jsou uváděna slovenská knihkupectví (výběrově), počet mimopražských knihkupectví je ve skutečnosti daleko vyšší než se uvádí, „stačilo“ by je podle Zlatých stránek obvolat (např. ve Žďáře n. S. chybí dvě důležitá knihkupectví a poměrně aktivní knihovna, o knihkupectvích ve městech žďárského okresu nemluvě), pražských antikvariátů je uvedena slabá polovina a na co se specializuje J. Černý na Újezdě nebo Terra Incognita v Masné, to bych se rád dozvěděl. Je to všechno zajisté moc práce a situace se dialekticky mění z hodiny na hodinu, nicméně prostým porovnáním předcházejících svazků je možno dojít k závěru, že „kádř“ se příliš neproměňuje. V L(1)abyrintu knih se dá příjemně bloudit - v první části nadšeně, ve druhé už trochu unaveně. Ale jinak jsme všichni jedna velká rodina.

Aloise Burdy

Norbert V. Frankenstein:

Rasputin. Ďábel

v mnišské kutně?

(přeložil Jindřich Buben)

Argo, Praha 2000

Tož to vám mosím přiznat, že moc obdivuju ty kritiky a redaktory, co tu našu českou a moravskou literaturu furt čtů, a nemají toho dost, protože je to jejich práca, a proto oni tak musijú, aby stále byli in, jako v tom. Však já, kritik-amatér, mám někdy chvíle, kdy už mňa to všecko... nějak nemožu, kdy na mňa všecky ty knihy padajú a připadajú mňa stejně a stejně špatně a kdy si potřebuju od toho čtení odpočinut, neboť už mi ty literární bláboly tečú aj ušima a nejde to do mňa ani heverem. To pak jdu třeba dělat nějakú tu pracu na zahrádě nebo okolo baráka anebo čučím na televizu a je mi jedno, co tam dávajú. To pak ale ta moja, jako Burdová, nadává, že ona mosí furt cosi robit a já se jen flákám, a jde si o tom povykládat s Jurú Juráňú, takže v baráku je chvíle klid. A když se pak za dvě hodiny vrátí, tak to si radši vezmu nějakú tu

knihu, abysm vypadál, že si jako čtu, a neviděl jsem, jak se ona trápí, že mňa nechala doma samotného. A když tedy nastane taková situace a já mosím dělat, že něco čtu, tak to si radši vyberu nějakú tu literaturu faktu, protože při tom nejlip na všecko zapomenú a navíc mám jistotu, že to nejsou žádné výmysly, ale že všecko, co tam pišú, je fakt. Tak jsem se dostal aj k tej knize o ďabľovi Rasputinovi, co ju napsal ten Němec, co se jmenuje stejně jako ten Frankenstein, co ho znám z různých filmů.

O Rasputinovi jsem slyšel poprvé od našej ruštinářky, co jsme jí říkali Tamara a co spolužákovi Honzovi, co jsme mu říkali Butón, říkala, že vypadá jako ruský pop nebo právě jako ten Rasputin, protože nosil dlouhé vlasy a vypadal celý takový nemytý. A ta Tamara nám vykládala, že Rasputin byl švindlíř, co si hrál na světa a dělal to tak dobře, že mu na to naletěla aj carevna, aj car mu naletěl, takže ten Rasputin potom vládl ceľej Matičce Rusi a byl z toho děsný rozpad kapitalistického systému a všichni ho nenáviděli a jakási černá roba jménem Soňa ho zabila, toho Rasputina, ale to už toho lid měl plné zuby a pod vedením Lenina udělal tu Velkú říjnovú revolucu, aby už nikdy takový Rasputinové nebyli a neklamali cara a lid, a proto by se aj ten Butón měl oštríhat. Ale to už nám neřekla, co jsem slyšel později někde jinde, že ten Rasputin byl taky pěkný kurevník, co chrápal se všema možnými šlechticnami a ešče aj chlastal, takový to byl zhyrálec, že jsem si říkal, že aj to čtení o něm mosí být moc pěkné, když o Rasputinovi piše sám Frankenstein.

No a mosím říct, že mňa ten Frankenstein nezklamal a že tam v tej knížce vypsál

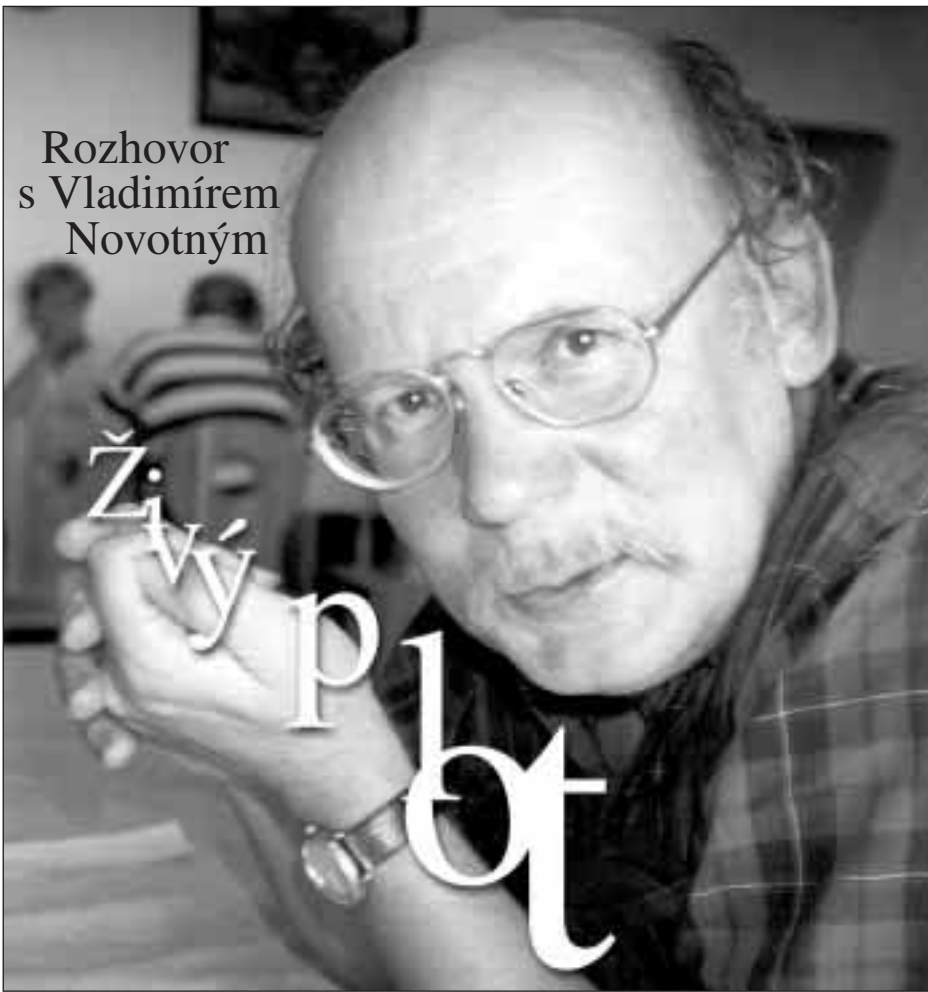
všecky skandály a všecky ty lumpárny, co se o Rasputinovi vykládajú, a aj se všema podrobnostma. A ešče lepčí se mi líbilo, že ten autor tej Rasputinovej špatné pověsti, těm legendám nenaletěl, že je pěkně zkritizoval a ukázal, že to s tím Rasputinem bylo možná aj jinak.

To máte totiž tak: Já nejsu žádný historik, většina čtenářů nejsou žádní historici, a tak nemožeme posúdit, zda autor tej knížky má, nebo nemá pravdu. Když už ale nějakú tu literaturu faktu čtu, tož to mňa vždycky zajímá, jak to bylo doopravdy, teda jako ve skutečnosti. A to už dá logika toho žánra literatury faktu, že ta pravda je vždycky jiná, než se obyčejně říká, než si všici mysleli, než o tom ten autor začal psát, že je zkrátka skrytá a že ten autor to mosí pro mňa odhalit, jak to bylo jináč. Pokud například piše o někom ctyhodném, tož to mňa vždycky potěší, když se ukáže, že to byl aj pěkný sviňák, co třeba kradl. A naopak, když autor piše o takovém chlívákovvi, jako byl Rasputin, jsem rád, když se nakonec ukáže, že to vlastně žádný chlívák nebyl.

A tento úkol naplnila ta kniha fakt dobře: Frankenstein prý dlúho zkúmal v archívech a také v dalších materiálech, například v pamětech Rasputinovej dcérky, která - na rozdíl od všech těch nactiutrhačů - o tatínkovi psala velmi objektivně a která také tvrdila, že všecky ty nepěknosti, co se mu přisuzujú, páchal najatý přestrojený dvojník. Frankenstein tak moc hezky ukázal, že mnich Rasputin možná nebyl žádný ďábel, žádný viník, ale takový přírodní léčitel postizený ze strany zlových poměrů, co mu daly moc moci a naháněly mu ty hlupé roby do postele. A taky že skoro všecky ty povídač-

ky o něm, zejména ty nejhorší, si možná jen vymysleli zlí pomlůvači, degenerovaní homosexuální šlechtici a popové, co mu neshahali ani po kotníky, a tak mu přisuzovali všecky svoje zvěrstva, protože to nebyl on, ale oni, co furt suložili a intrikovali, a tak si ani nedovedli představit, že by Rasputin byl jiný a nesuložil a neintrikoval, když už byl se všema robama kamarád a ony ho vyznávaly jako svatého. A navíc měl aj rád Židy, co je v Rusku nemajú rádi. A proto ho aj zavraždili, protože mu záviděli, jak ho majú všici rádi, a všici ho nenáviděli, aj šlechta, aj kněží, aj lid - také proto, že si mysleli, že Rasputin je ostudú Rusi a ve válce se pak tuje s Němcema a manipuluje s carevnú a aj s carem. Ale tú opravdovú ostudú nebyl on, ale oni, ta hlupá černá soňa, co ale nebyla žádná roba, ta soňa, ale byli to děsné krvaví pravcovi černosotněnci, reakcionáři, co svojú tupostú vedli Rus aj k tej revoluci. Ta roba, co ho bodla, se jmenovala Gusevová, a byla soňú navedená, ale ten její atentát se v roce 1914 nezdařil, jen ho bodla a Rasputin to přežil, takže pak nemohl zabránit světové válce, která by určitě nebyla, kdyby byl zdravý. A tak ho pak moseli, ten atentát, udělat ještě jednu a pořádně a potajmu, jenže to prasklo.

A to všecko je v tej knížce fajnově povykládáno, aj s mnoha detaily o carskej rodině a o dalších súvislostech života ruskej spoločnosti, včetně například velikosti Rasputinova pyja při pitvě. Jako že nebyl podle doktorů tak veliký, jak se vykládalo. A tak to bylo u Rasputina se vším: všici ho pomlůvali a vymýšľali si o něm samé veliké hlúposti. A nebýt Frankenstein, ani bysme nevěděli, že to nebyl žádný démon, ale obyčejná oběť, vlastně úplná nula.

Rozhovor s Vladimírem Novotným

Vladimír Novotný se narodil r. 1946 v Praze, vystudoval na FF UK rusistiku a dějepis. Působil a působí jako redaktor na mnoha místech a také jako učitel na mnoha místech. Do ledna 1999 byl literárním vědcem v Ústavu pro českou literaturu Akademie věd. Soustavně se zabývá českou literaturou a literární kritikou - pravidelně publikuje v Tvaru, ale i v některých jiných periodikách. V roce 1994 napsal během necelých tří měsíců kompletní číslo Tvaru (14/1994), čímž zahájil sérii pěti autorských čísel Tvaru; jako první se pokusil zmapovat českou literaturu 90. let ve studii, která vycházela na pokračování v Tvaru, později vyšla samostatně jako skripta. V roce 1997 vydal s přispěním básníka a knižního grafika Jana Majchera vlastním nákladem sborník svých kritických úvah z let 1994-1997.

Začneme otázkou primitivní, avšak podstatnou: Co žádáš od literatury?

Literatura má tak velkou kulturní hodnotu, že cokoli odpovím, bude znít jako fráze. Je to bytostná potřeba duševního života a rozvoje a je stejně nezbytná jako oči, končetiny nebo mozkové závity. Dejme tomu, že literatura je pro mne takovým erbovním mozkovým závitem.

Jaký text tedy považuješ za dobrý - lze-li to nějak obecně popsat?

V mém pojetí, které je na jednu stranu možná příliš široké a otevřené, v jiném směru naopak uzavřené, je umělecký text něco jako živý plot: najdeme v něm jak nádherné pěstěné květiny, tak i podivné, divoké rašící výhonky. A to vše patří k sobě: jakmile je výhonků málo, je zle - stejně jako když je zase málo pěstěných květin. Vždycky mne děsilo, když byl někdo (ať už v očích kritiky, nebo svých vlastních očích) jenom surrealistou, jenom undergroundákem, jenom existencialistou, protože v tu chvíli jako by se ten člověk v jistém smyslu vykastrovával, o něco podstatného se připravoval - právě o ten moment otevřenosti literárního díla. Já se právě v tomto duchu vždy snažím např. autory undergroundu vykládat mnohem širěji, nejenom pouze v rámci uzavřené skupiny, ale třeba na pozadí tvorby úplně jiného typu.

Je rozdíl, když si čteš nějakou knihu „jen tak“ a když ji čteš, protože o ní budeš psát?

Asi jako rozdíl mezi rychlíkem a jedoucím vlakem. Když vím, že o knize budu psát, tak už při čtení si ji asi opřádám pavučinou nejrůznějších dílčích výkladů, postřehů a sentencí. Když ji čtu „jen tak“, bývá to někdy čtení zběžnější, protože ji mnohdy čtu

jen pro informaci, ale kolikrát ji čtu třeba i pozorněji, protože sám sebe onou pavučinou nesvazuji, nehledám pointy ani nosná dramatická místa, je to snazší a zároveň i těžší. Nejlépe se samozřejmě čte výtečná literatura, o které člověk psát nemusí. Jenže pak toho zase třeba lituji, že o ní napsat nemůžu...

Co by mělo být úkolem kritiky?

Pojetí kritiky jsou rozmanitá a v českém kontextu se velice prolínají. U nás má naprosto nejsilnější tradici německý pohled na kritiku jako na tzv. kritickou informaci. To od kritiky nežádám. Naopak tady téměř není v anglické či americké tradici zdomácnělá filologická kritika, a pokud se někdy vynoří, jde spíše o výjimky, které potvrzují pravidlo. Já sám bych chtěl mít nejbliž k tradici francouzské, která sem pronikla na přelomu 19. a 20. století, ke kritice tihnoucí k esejističnosti, k maximální reflexi tvorby, literárního díla, ale rovněž k reflexi kritiky samotné. Když říkám esej, míním tím skutečný esej, nikoliv takové týdenní školní cvičení, které provozují snad už i pubescenti, tedy kritiku tvorbou, žádný „patos a inspirace“ (to dnes dělá dokonce i Burda a Burdová). Myslím si totiž, že právě a jedině tvorbou je kritika zajímavá: Když se mýlí, mýlí se nebo může se mýlit nádherně a zajímavě, když se nemýlí, je o to nádhernější. A je-li skutečně takovou tvůrčí reflexí, může se ocitnout i takřkajíc před literaturou anebo ji alespoň v jistém smyslu dohánět. Pořád zdůrazňuji onen tvůrčí moment: nejde o žádnou dojmologii ani o kupení informací, i když to všechno do kritiky také patří. Ale v první řadě od kritiky očekávám kreativitu.

Jakou důležitost přikládáš hodnocení v kritice?

Sám sebe se táži, jaký podíl hodnocení může být přítomen v esejí a do jaké míry je hodnocení nezbytné i v tzv. běžném literárním provozu. Mám pocit, že vskutku nezbytné je asi jenom tam, kde jde o literární produkty málo se reflexi podávající. Tam, kde se dílo nepohybuje v nějakých komplikovanějších významových, duchovních či estetických rovinách, tam je hodnocení na místě. Také zpravidla bývá negativní anebo jde o sázku na koně, který je ještě kdesi daleko za obzorem. Člověk v takovém případě může pronášet výroky o talentovanosti, perspektivnosti autora, ale nic víc.

Hodnocení pouze náznakové (možná dokonce žádné) postací v kritických pojednáních u těch literárních děl, která se začínají přibližovat k hranici určité nepomijivosti. Můžeme samozřejmě i v tomto odhadu šlápnout vedle, ale pokud už si určité dílo zařa-

díme do vyšších rovin - co máme hodnotit? Tvář v tvář textu tohoto typu se můžeme pokoušet nějakým podobně kreativním způsobem k textu přiblížit, s něčím se ztotožnit či od něčeho se distancovat (v tom je samozřejmě také určité hodnocení), ale vůbec ne ve smyslu nějakého botanizování či známkování. Když přišel Ginsberg se svým Kvílením, měla kritika spíš zakvílet než hodnotit. Jaképak tady hodnocení či informování, když přichází text jaksi ze všehomíra a pouze na nás pak záleží, zda jsme schopni vhledu, vniku či nikoli.

Často ve svých recenzích akcentuješ novost, aktuálnost - v roce 1994 jsi dokonce napsal delší stať o „literárním muzeu“. To je poněkud pobuřující přístup, neboť až příliš upozorňuje na časovost i těch nejnadčasovějších textů. Sice o tom už leccos víme z Šaldova eseje O tzv. nesmrtnosti díla básnického, ale pořád se podle mého názoru tiše předpokládá, že dobrá kniha, na rozdíl od dobrého oběda, zůstane neotřesitelnou hodnotou navěky.

Proč by neměl dobrý oběd zůstat neotřesitelnou hodnotou, přinejmenším našich živůtků, jak říkával můj otec? Jenže jak už jsem říkal, chápu literaturu jako neobyčejně otevřený systém, který je pro mne tím zajímavější, čím je otevřenější. A právě novost, modernost jsou pro mne zřetelným druhem otevřenosti (v estetické rovině, nikoli ve smyslu bezbřehosti). Pochopitelně se také literatura odehrává v konkrétních kruzích či spirálách, takže každá novost, aktuálnost je pokaždé opakováním, ale vždy jde o opakování v jiném estetickém kontextu, v jiné rovině. Považuji si každého obohacení a zkulturnívání literární scenerie a domnívám se, že kritik by měl být ke všem takovým případům vnímavý.

Problém literárního muzea jako problém odumírání aktuálních dimenzí literárního textu je trochu jiný. Měl jsem na mysli problém určitých přežívajících se poetik, které samozřejmě také nemusí být definitivně přežilé či uzavřené, ale když se dílo vzniklé před řadou let nebo dokonce několika desetiletími dostává do úplně jiného literárního kontextu, než v kterém bylo napsáno, může být přijato s velkým uznáním, třeba z pohledu mravnosti v literatuře, ale je to opravdu exponát literárního muzea.

Například?

Například Kolářova Prométheova játra, která u nás vyšla de facto čtyřicet let po svém vzniku a která bezpochyby jsou nadmíru významným artefaktem české literatury, ale dostávají se do našeho knižního kontextu v době, kdy jejich impulz odezněl a dávno již je přítomen v evropských literaturách. Čtenář, který se s nimi dostává takto opožděně do styku, může být na tuto četbu „předpřipraven“ jinými, spřízněnými knížkami, nemá ale pro něj charakter určujícího setkání, náhlé čtenářské iniciace. Prométheova játra, to je dílo skutečně mimořádné, ale právě proto je možné na něm takové případy komentovat - je sice z děl, která nestárnou, na druhé straně kulturní společnost na ně „chodí“ jako do muzea. V drtivé většině se taková díla a priori čtou od prvního okamžiku s vědomím úctyhodného díla, něco jako povinná četba.

Takže ty se raději necháváš překvapovat, objevuješ literární hodnoty v takových textech, které jsou natolik čerstvé, že si je zatím literární veřejnost nezařadila, pokud je vůbec zaregistrovala?

Ono ani tak nejde o objevování za každou cenu (ostatně co všechno neobjevil už Jára da Cimrman?), ale já jsem také jednou ze svých kvalifikací literární historik a asi každého skutečného historika (byť i nepraktického) velmi zajímá budoucnost. A právě v mladé literatuře, v mladé próze a poezii se ona literární budoucnost nesmírně zračí a zrcadlí. Proto si myslím, že zájem o mladé je dnes jako kdykoli předtím zcela na místě a není to žádné servilní podkuřování novým tvářím vstupujícím do literatury, poněvadž v jejich textech se nějaká ta literární budoucnost rysuje. Často samozřejmě vystává pod nánosy všemožných nezkušeností, projevů epigonství atd., ale i tak mě mladé literární

pokolení velmi zajímá. Nejde tedy o objevování, ale spíš *uhadování* či *vyhlázení*. Když někdo někoho takzvaně objeví, tak tam pak už není co uhadovat.

Můžeš ze svých pozorování tedy prozradit něco o tom, jaká literární budoucnost nás čeká?

To naštěstí nevím, nemám zdání, což souvisí s mým pojetím kritiky jako ustavičné tvorby, tj. něčeho kreativního, racionálně v úplnosti neuchopitelného, fantaskního. V okamžiku, kdybych to věděl, stal bych se literárněkritickým pozitivistou, který to sice také neví, ale má zcela jasnou, změřitelnou a poměřitelnou představu o tom, co je hodnota a co je úkolem literatury... Já si sice tyhle představy také pěstuji, ale naštěstí se s nimi nespokojím, takže nemám sebemenší verifikovatelné tušení, jak by měla naše literární budoucnost vypadat. Ale abych z toho nevycouval úplně: je zjevné, že v prostoru od Grónska po Oceánii a dál dobíhá velké období postmoderní literatury a to, co bude následovat, bude z globálního pohledu představovat reakci na postmodernu. Kdybych věděl, jak ta reakce bude vypadat, tak už teď připravím pro Tvar kongeniální články, zatím se však dá mluvit o pravděpodobnostech: asi se bude klást nějaký větší důraz na řád tvorby, možná nastane nějaké větší zdůrazňování kreativní osobnosti spisovatele jakožto osobnosti duchovní, mohl by se opět rozšířit prostor pro literární duchovnědu (Geistwissenschaft). Možná to bude úplně jinak, určitě to bude velice rozmanité a různorodé v jednotlivých literaturách i jednotlivých žánrech. Naštěstí je to nespočítatelné a nezměřitelné, protože, mezi námi, i literatura je naštěstí především tvorba, nejenom kritika...

Tak to se mi ulevilo. Ale když už jsme narazili na postmodernu v literatuře - vždycky jsem si myslela, že postmodernu - právě tím, že znejistí je kritéria a staví vedle sebe různé systémy a postupy jako vcelku rovnoprávné - klade zvýšené nároky na řád tvorby, ba i na osobní zodpovědnost autora, na jeho ručení za text, už jenom proto, že zorganizovat si chaos, který ono znejistění kritérií způsobuje, žádá od autora dost velké nasazení. A od tebe, který jako jeden z mála kritiků nepoužíváš slovo „postmodernu“ jako nadávku, jsem čekala nějaký podobný názor. Předchozí odpověď mne trochu překvapila...

On totiž ten chaos existuje pořád a vždy, nejen v postmoderně. To je takové *dole* ve společnosti, kultuře, civilizaci, a všechny literární směry touží na určitý způsob ztělesnit také to *nahoře*... Takže když dole převládá chaos, literatura „nahoře“ se mu snaží vtisknout své pojetí řádu, čili tento velkochaos nějakým způsobem reflektovat, pojmenovat, postavit proti němu nějakou kategorii uzavřenější, nebo zbudovat nějakou bariéru. To jsou obecné věci. Postmodernismus to má nesmírně těžké, protože v této době končí novověké myšlení, přičemž odumírá mnoho tradičních duchovních hodnot a kategorií a místo nich prozatím nenastává žádný jiný civilizační etický, duchovní řád a - díky tomu se postmodernu, tj. my, tento svět, nemáme o co opřít. Zároveň je to i velmi inspirativní moment, protože právě proto, že se nemáme o č opřít, musíme si vytvářet svá vlastní kritéria, svůj nový druh a svůj smysl umění, svůj řád. Pochopitelně teď mluvím o postmoderně jako o romantismu či symbolismu, tj. o jejich uměleckých projevech, nemám na mysli epigony, nápodoby, případy nepochopení a tyto záležitosti. Postmodernismus svou chaotičností je předurčen k překonávání chaotičnosti, může mít výrazné iniciátorskou roli a podle mého názoru ji také má, protože přichází s jistým vědomím řádu, které vychází z poznání chaosu a z jeho reflektování. V tomto směru je postmodernu nesmírně zajímavá a různá výkřiky, že je to *náboženství detailu*, jsou jenom bonmotem pro noviny. Že nemá žádný řád, to mohou tvrdit jen ti, kdo jí záměrně nechťejí rozumět.

Jiná věc je ta, že toto období končí, a musí nastat nějaká nová post-postmoderní alternativa.

Literární dílo a morálka. Jak to jde dohromady?

To je několik různých a nejednou si protičících pojmů: literární dílo, literární tvorba, literární život a literární proces. Když vnášíme do literární tvorby kategorii morálky, etiky, je to fenomén literárního života. Představ si, že dostaneš do ruky fascinující básnickou sbírku z Ohňových ostrovů, a po čase se dozvíš, že její autor je na Ohňových ostrovech známý pedofil, bývalý člen SSM, synáček fízla, nebo že doma neumývá nádobí. Asi ti to bude jedno, protože to jsou zcela nesouměřitelné věci s hodnotou jeho veršů a koneckonců co je nám do poměru na nějakých příšerně vzdálených a navíc neexistujících Ohňových ostrovech. Pro nás jsou takové věci důležité vždy v tom aktuálním, konkrétním kontextu, ve kterém žijeme, a vadí nám pak spousta faktorů, které si spojujeme s politikou, s historií, a teď jde jen o to, zda tyto skutečnosti mají v daném období v kulturním povědomí společnosti místo tak významné, aby mohly ovlivnit přijetí díla. Samozřejmě vrcholná díla zpravidla vycházejí z něčeho dobrého, v příslovečném střetávání dobra se zlem stojí na straně dobra, i když autor sám žádným obecným příkladem dobra není. Ale dílo většinou povstává z toho dobrého, čeho je autor schopen jako tvůrce, nikoli z toho zlého, čeho je schopen jako občan. Stává se, že jeden a týž člověk je schopen v krátkém časovém sledu napsat obudný stalinistický chvalozpěv a zároveň úžasnou intimní báseň. Doboví glosatoři samozřejmě budou mluvit o schizofrenii, ale přitom jde o tu nejryzejší podstatu literární tvorby: něco je výrazem silné estetické skutečnosti a pak má smysl o tom v rámci literatury hovořit, něco naopak není. Tady se najednou pojem morálky stává něčím ne snad nepodstatným, spíš nepatřičným. Co my víme, jakých strašných nepravostí a nepředložností se dopouštěl Boccaccio nebo Shakespeare?

Existuje ženská literatura? Pokud ano, čím se vyznačuje?

Když vyjdeme z toho, že naše kultura je plodem symbiózy kultury antické a židovské, připomínám, že na nejvrcholnějších duchovních projevech této kultury byly ženy zcela přirozeně účastny. Samozřejmě pouze vybrané ženy, stejně jako pouze vybraní muži - záleželo jedině na duchovních kvalitách té určité bytosti. Následující historický a náboženský vývoj v ženě přímo zločinně potlačil tyto tvůrčí schopnosti a v souladu s tím potlačil i vlastní motivaci ženy k literární tvorbě. To se patrně proměňuje k lepšímu až ve 20. století, shodou okolností paradoxně po knihách F. Nietzscheho vzniká větší tvůrčí svoboda pro ženy, ovšem je otázka, zda i v 21. století se bude tato motivace dále rozvíjet. Ženská literatura je pro mne něco naprosto přirozeného, z hlediska lidské kultury přímo bytostného, jiná věc je ta, že je prozatím ve veliké kvantitativní i kvalitativní menšině. V těch nejpodstatnějších věcech, v těch nejvyšších duchovních rovinách není rozdíl mezi ženským a mužským vnímáním, a to se týká i kreativního vnímání, tj. například také principů literární tvorby. Ale v konkrétních literárních dílech se nyní na konci novověku případně rozdíly rády zdůrazňují. Zpravidla se říká, že ženské vnímání světa je mnohem subtilnější, citovější... U některých autorek bych s tím možná souhlasil, ovšem lze proti tomu uvést tisíce příkladů neobyčejně subtilních a citově založených literátů mužského pohlaví... Ale smím-li teď prohlásit něco zcela mondénního - rozdělování literatury na mužskou a ženskou mě nudí.

Existuje dnes underground?

Jestli tomu dobře rozumím, např. mladý básník Viki Shock už chápe underground nikoli tak, jak byl u nás zformulován způsobem jirousovským, bondyovským apod., ale už v duchu kulturních komun severoamerických, tj. spíše beatnických, hipsterských atd., zkrátka jako určitý stav mysli, nikoli jako postoj protestu. Potřeba kulturního rebelství, nějakého generačního sebevymezení je zcela přirozená, neboť vždy naprosto přirozeně dochází ke střetu nového pokolení s momentálně existujícím establishmentem. Ten se vytváří neustále a pokaždé vyvolává odpor, nutkání ke zvracení a k revoltě. Každý

dvacetiletý člověk, pokud nejde o nastrostého jelimana, tihne k takové revoltě, k takovému sebevymezení. Jestliže má literární talent, pak se toto tihnutí může projevat v nějakém buď zdánlivě, nebo skutečně svobodnějším, nekonvenčnějším vnímání světa - a tedy i v psaní.

Použil jsi termín „establishment“; můžeš nějak blíže vysvětlit, co si pod tím mám představovat? Kde ho nyní, v současné době hledat?

Establishment v literatuře je určitá převládající estetická norma, k níž je možné mít úctu, respektovat ji, kultivovat ji, ale také ji zesměšňovat, ošklibit si ji atd. U nás se vzhledem k politickému vývoji nevytvořil žádný klasický středogenerační establishment, takže tady zatím přežívá enkláva znovuprocitnušího establishmentu dosti dávného - typu Ludvík Vaculík, Josef Škvorecký a takoveto spisovatelské veličiny. Středogenerační literární establishment zatím není veškerý žádný. Paradoxně v jeho roli možná vystupuje původně undergroundový Jáchym Topol, aniž by to chtěl anebo o to usiloval, ale soukolí literárního života ho zkrátka do této role vmanévrovává. (Což mu přejme, ale jde o všelijaké hojné překlady a vůbec mediální tanečky kolem jeho osoby.) Tady ani tak nejde o osobnost konkrétního Jáchyma Topola, spíše o to, že se hledá vhodný autor, aby se zaplnilo „tabulkové místo“ středogeneračního establishmentu.

Takže jestli tomu dobře rozumím, literární establishment se pozná například podle četnosti rozhovorů a překladů?

Bezprostředně podle četnosti ani ne, to jsou samozřejmě pouze vnější příznaky, spíš podle toho, že se takto vystupuje i v mezinárodním kontextu. Ale jak ve svých esejích napsal historik Jiří Rak, na českém Olympu je strašlivě málo místa a aby se na něj dostal někdo nový, musí z něj zase někdo jiný zmizet. Takhle to funguje jak ve starší generaci, tak v té střední - a na těch několik málo typů, kteří se tam vejdou, je pak hodně vidět.

Setkala jsem se - nejen v psaných textech, ale dokonce i na určitých literárních diskuzních fórech - s pojmem „znevažování“ literatury a chtělo se tím říci, že humor, posměch, škleby a srandičky do literární vědy a kritiky nepatří. Na druhé straně si vzpomínám na článek Jiřího Rulfa, nazvaný Nová vážnost, který se pokoušel zase z jiného hlediska jaksi zformulovat touhu po pořádku a kázní v literatuře...

Mně ten článek Jiřího Rulfa zaujal především svou dikcí a hledáním literární budoucnosti. Myslím si však, že všechny výroky o znevažování literatury a kritiky cestou humoru, když se vydáme pár tisíc let zpátky, to jsou odjakživa ty nejzákladnější Skyllly a Charybdy při uvažování o literatuře. Apollónský a dionýský princip se zkrátka neustále vynořují, narážejí na sebe a zároveň se navzájem velmi potřebují, neboť jejich zastánci se díky podobným střetům mohou vyhraňovat buď ve své důstojnosti a velebnosti, anebo naopak v rozpustilostech. Takže když budu poněkud parafrázovat základní ideu, stejně tak jako Nové vážnosti je potřeba Nové nevážnosti, což není jen hra se slovy: představa, že by byla jen Nová vážnost, je dosti děsivá. Tím bychom škrtli jeden ze dvou principů či pólů umění a zrušili bychom tím pádem ve skutečnosti celé umění. Pochopitelně to beze zbytku platí také opačně. Nejsou to nějaká mechanická soukolí, ale archetypů, jimiž se řídíme, zase není tolik, abychom některé věci nemohli předvídat.

Devadesátá léta v české literatuře: co se důležitého stalo v myšlení o literatuře, v próze, poezii, kritice?

Obecně vzato bych řekl, že povědomí postmoderní koncepce nebo postmoderní reality české literatury 90. let posílilo. Evidentně to demonstrovala například úvaha Michala Schindlera otištěná na začátku letošního roku v Tvaru. Ale nejde jen o tuto studii, celkově došlo k posunu vnímání české literatury jako především (jistěže nikoli monopolně) postmoderní. Mně se zdá, že právě autoři, kteří v polovině devadesátých let výrazně

vstoupili do literárního kontextu, silně dokumentují tento posun. Ať už je to V. Kahuda, J. Drašnar, M. Urban, B. Vaněk-Úvalský - nebo i ve vývoji jednotlivých autorů, kolikrát od postmoderny vzdálených, jako třeba Ajvaz. Tento posun v hodnocení a posuzování literárního díla a kontextu literárního díla je myslím evidentní. Je to zkrátka a dobře nová norma, ostatně velice nenormativní, která je dnes určující, čímž ovšem není řečeno, že by autor jiné estetické orientace nemohl napsat vynikající knihu. S tímto výraznějším vnímáním české literatury jako postmoderní a v postmoderním kontextu se obecně vytrácí spousta kompenzačních funkcí literatury (nechci říkat vlasteneckých nebo osvětových), nebo aspoň ztrácejí na své aktuálnosti: jestliže tu v roce 1990 existovala představa o velké literatuře řešící klíčové momenty, nyní tento politizující koncept odumřel. Ne proto, že by na něm bylo něco geneticky špatného, ale že převládá zminěná postmoderní norma. Ani sami tvůrci tohoto typu nemají motivaci psát takto společensky jednostranné romány, protože jako umělci cítí, že to je pouze nedostačující fragment celkové scenerie, duchovního klimatu, který neodpovídá reálné situaci v úplnosti.

Jestě v polovině 90. let byla myslitelná beseda o tom, zda spisovatelé mají být svědomím národa... Nevím, jestli by se nyní někdo něčím takovým zabýval.

Ale spisovatelé by měli být svědomím národa! Ne v tom smyslu, že by psali romány na závažná celospolečenská témata nebo aby se za každou cenu vrhali do publicistiky a komentovali kdekjaký politický pšouk, to rozhodně ne. Spíš bych připomněl ten starší příměr o kanárku v kleci. Vyjdeme-li z toho, že národ jako kategorie o sobě by snad měl mít nějaké svědomí nebo něco jako svědomí a snažil se ho nějak reflektovat, potom by asi literatura měla nebo mohla být jedním z prostorů, kde je to uskutečnitelné. Ale rozhodně nikoli jen v tematické, v pomyslné aktuálnosti, a už vůbec ne pomocí kolikrát všechno k nepoznání zkreslující publicistiky. Na druhé straně by toto mohlo přejít do žánru, které je blízký investigativní beletristické literatuře.

Takový text si těžko dovedu představit... Můžeš mi pomoci nějakým příkladem? Je to třeba poslední opus Pavla Vernera?

To si nejsem jist, jako příklad by to asi kulhalo na všechny čtyři nohy. Řekněme, že toto tabulkové místo u nás opravdu zatím není obsazeno. Ale chtěl jsem říci, že pokud s literaturou spojujeme nějaké výrazné duchovní hodnoty, je tu stále možnost, že by mohla být svědomím národa nebo plnit tuto úlohu, pokud tu roli za dané situace může plnit. Ale nějakým jiným než svůdně rychlokvašeným způsobem.

Co kontakt české literatury se světo- v, zlepšil se, anebo zhoršil během uplynulých deseti let?

Jak už jsem řekl, vystřihám se příkladů, takže raději pouze namátkou: třeba Kahudova Houština je evidentně dílo evropské literatury. Nebo Jezdci pod slunečnickem Romana Ludvy. Neříkám, že jsou to díla všestranně fascinující, ale v těchto parametrech by určité obstála. Zato například román Jana Pelce ...a výstupy do údolí asi jen stěží, i když se zčásti odehrává v Paříži a popíjí se v něm bohatýrsky. Tím chci říci, že jsme svědky výrazného sblížení s evropskou literaturou (v rámci estetiky postmodernismu), ale nevíme, jestli je to dobře, zdali tím zase česká literatura neztrácí určitou svou jedinečnost a odlišnost. Vzpomínám si, jak mi kdysi jeden zahraniční bohemista vykládal, že ho na české literatuře fascinuje právě její různorodost, právě její široké spektrum.

Zkrátka mezinárodní kontext je záležitostí dvojsměrnou: malá kultura nevyhnutelně potřebuje se začleňovat do světového kontextu, ale musí v něm být nějak vidět - musí se nějak odlišovat, nějak na sebe upozorňovat, třeba i určitou svou špatností, nedokonalostí, něčím, co může pobuřovat - například i nějakou obecně nepřijímanou tendencí. I tím je živá.

Připravila BOŽENA SPRÁVCOVÁ

HardTVAR (68)

Ve středočeských Hořovicích už řadu let pořádají literární soutěž, spjatou se jménem básníka Václava Hraběte, pohřbeného na nedalekém lochovickém hřbitově. Soutěž si získala solidní renomé, těší se značnému zájmu a kromě poezie a prózy se letos stala soutěžním oborem rovněž publicistika. Vybrané příspěvky byly nyní otištěny ve sborníku s názvem Hořovice Václava Hraběte. Nebudeme vypočítávat jména vítězů: hořovičtí pořadatelé dozajista poskytl všechny potřebné informace literárním médiím. Výjimkou nechtě je konstatování, že na průběhu soutěže se podílí i brněnský měsíčník Host, který uděluje zvláštní cenu časopisu: v tomto roce ji obdržel talentovaný básník Milan Šedivý z Dubí u Teplíc.

Vraťme se však k vlastnímu sborníku Hořovice Václava Hraběte. Čteme-li dovětky členů poroty, divíme se i žaseme. V kategorii prózy prý „z řady děl sálá řemeslná zručnost, rafinovaná kompozice i stylová vytříbenost“; tak pompézní slova by leckdo nenapsal ani o nynějších prozaických artefaktech. Povabí sdělení, že „vysloveně slabá práce, kterou by čtenář s chutí setřel umazaný stůl, nalezena nebyla“. Bizarní je úvaha o publicistice: prý „jazyk novin má své zvláštnosti a po stránce tematické se v jejich složitosti odráží pestrý život společnosti“, načež se praví, že „dnes má člověk veliký výběr informací a těžko v tom světě médií hledá výrazné osobnosti“. Proč tak přísně? Zcela namátkou: Václav Bělohradský, Vladimír Just, Erazim Kohák, Stanislav Komárek, Jakub Patočka, Jiří Pechar, Petr Příhoda, Jan Urban a mnoho dalších. Ze s nimi verbně polemizovat, ironizovat je, parodovat, proč však popírat fluidum jejich osobnosti?

Úvodní slovo ke kategorii poezie napsal známý básník Ivan Slavík, předseda poroty, který tu představil i některé její členy. Bohužel nesprávně: Vladimír Křivánek působí na Ústavu české literatury AV ČR a na PF UK učí externě, zatímco jeho kolega a další člen poroty Jiří Zizler se nejmenuje Zizler, jak tvrdí Slavík, ač by právě Zizlera měl dobře znát z Hořovic. Budiž. Básník si stýská, že normální chodec na ulici nemá zdání, kdo je laureátka Nobelovy ceny za literaturu Wisława Szymborska: Copak v dobách Slavikova mládí tušili chodci na ulici, kdopak je F. E. Sillanpää, J. V. Jensen nebo G. Mistralová? Pak Slavík dří, že soutěžní texty lze rozřadit do tří skupin, pročež se zmiňuje jen o dvou, tu třetí opomněl. Asi si při skládání svého porotního laudatia na chvíli zdříml, jak by chláholivě napsal Jiří Peňás.

Leč vzápětí básník zahřímá, že prý celá skupina příspěvků „je zabydlena v současných trendech postmodernismu, jehož jedním z markantních rysů bezprostřední přítomnosti je snaha působit odvážně, jak náměty, donedávna jakoby tabuizovanými, zvláště in erotis, všechno je dovoleno a podívejte se, co my víme a co si dovolíme; stejně tak v oblasti jazyka, který musí působit drsně a neucesaně nespisovně“. Je to příkrý odsudek veškeré moderní poezie, na něž má básník v podzimu života jistě právo. Jenže když on psal třeba své Deníky Arnošta Jenče, také se mu mj. vytýkalo, že se snažil působit odvážně a že jeho jazyk ve srovnání s uhlazenou kanonickou mluvou působil drsně! Inu, kdysi mladý Slavík psával dobře, nyní na ty mladé hartusi špatně.

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Tomáš Svoboda, koláž (výřez) z výstavy v Galerii RADOST FX

Ludvík Kundera: František Halas

Dlouho se na ni čekalo

A zároveň se vědělo, že jediný, kdo by ji kdy mohl napsat a kdo na ni má právo jako první, je Ludvík Kundera, což zřejmě vyráželo pero z ruky všem, kdo by se o to chtěli pokusit na vlastní pěst. Monografie František Halas (Atlantis 1999) má úctyhodných 456 stran, k tomu 32 stran příloh. Jádro Kunderovy monografie tvoří jeho předmluva k Dílu Františka Halase (vydávaného od roku 1969 do roku 1983). - Vznikla tak monografie celistvá, opřená o bezpečnou znalost materiálu (namnoze i rukopisného). Kundera jako svůj základní princip zvolil výklad Halasovy poetiky v jejích dobových proměnách. Postupuje sbírku po sbírce, snaže se dopátrávat, z jakých podnětů vznikala, na co jí Halas reagoval, a to jak z hlediska vývoje tvorby samé, tak podnětů zvnějška. Tam, kde k tomu nachází volnou příležitost, neváhá Halasův vykladač zařadit něco ze soukromé korespondence, poznámek; často je poznat, že máme co do činění také s Halasovým editorem, neboť Kundera si jednotlivé verše čte ve světle jejich geneze a textových variant. Aniž by tedy Kundera rezignoval na dobrodružství života (v případě Halasově jde o materiál ke skutečně poutavému „příběhu“), hlavní dobrodružství je nasměrováno k Halasově poezii a tvorbě vůbec, k jejímu výkladu. Dokázal se tak potáhnout mezi pozitivistickou Skyllou životopisných fakt a strukturalistickou Charybdou výkladu díla jako nesouvislé řady několika synchronních rozborů textu. Kunderovo čtení Halase je souvislé, ale nikoli ideově apriorní, je s dostatek osobní (snad i generační), ale zase ne subjektivisticky pocitové, je zaujaté pro Halase, ale přitom dostatečně kontrolovatelné zvnějšku. Kundera se dokázal vyhnout i jiné nástraze monografického žánru, a sice popisnosti; ve svém výkladu si klade otázku po vnitřních souvislostech jednotlivých částí Halasova díla, jakož i po těch souvislostech, které směřují k dobovému kontextu českému i mezinárodnímu (zejména vazby na německý experionismus).

Jak si tedy Kundera Halase čte? V protikladu „metafyzické - časové“ rozhodně blíže k druhému pólu. Je často až překvapující, kolik básní na první pohled nadčasově věčných dokáže Kundera vidět v jejich konkrétních dobových vazbách. Proto ani nepřekvapuje, že velkého ocenění se dostává sbírce *Dokořán* (1936), sbírce tradičně chápané jako jedné z „angažovanějších“; ve stejné logice je pak „spirituální“ *Tvář* (1930) viděna především jako třetí prvek řetězce *Sépie - Kohout plaší smrt - Tvář*, a to jako ten jeho člen, v němž Halas zužuje výchozí poetiku, otesává ji na to podstatné, intimizuje svůj vnitřní svět. (Pod čarou by se tu dal s Kunderou vést spor o to, zda *Tvář* nepředstavuje jen prvek řady, ale spíše zcela nový stupeň, přestoupení do jiné

poetiky, do té, jejímž kmotrem už není Trakl, ale Pasternak s Rilkem. Myslím, že důvodem, proč Halase tolik ctíla následující, Ortenova generace, byl fakt, že umí „traklovštinu“ i „rilkovštinu“, tedy že nejenom intuitivně sahá k tomu podstatnému *Kohout plaší smrt*, ale že současně vládne značným básnickým umem *(Tvář!)*. Že však časový moment nemá v Kunderově výkladu své úplně jisté dopředu, toho důkazem budíž *V řadě* (1948), sbírka tradičně chápaná jako angažovaná, časová, ba publicisticky služební; Kundera ji - moudře - vidí především jako jistý předstupeň mlčenosti, tj. tendence, která se plně rozvíjí ve sbírce *A co?* (1957).

Největší bohatství Kunderova výkladu se však ukrývá v některých jeho dílčích tvárných pozorováních, ba interpretačních náběžích, poukazech k tomu, jakým směrem by se dal výklad vést. Zdá se, že tenhle „drobníčkový“ způsob je Kunderově vykladačskému naturelu nejbližší; koneckonců je vepsán i do podoby samotné monografie, do toho, jak je složena. Kundera je spíš analytik, který dokáže vyhmátnout skrze detail cosi podstatného, v drobném stylovém pozorování (verš, rýmy, frekvence slovních druhů, klíčová slova) zachytit pohyb. Je to metoda v tom nejlepší slova smyslu služební. Z několika jeho dílčích postřehů si zasluží pozornosti poukaz na to, jak Halasova báseň *Nikde* má svůj možný předobraz v jednom dvojverší z Vrchlického *Meče Damoklova*. Nápaditá - nadto interpretačně návodná - je i analýza prvních tří Halasových sbírek prostřednictvím toho, jaké otázky se v nich objevují: *Tvář* představuje zesílené ptaní, navíc ptaní jdoucí až k „pokušení kauzalit“. Svou pronikavost má i Kunderovo rozhranění Halasova díla na dvě výrazné periody: „analytickou“ (*Sépie a Kohout plaší smrt*) a „syntetickou“ (od *Torza naděje* k *A co?*). Mnoho cenných postřehů a souvztažností se nachází v kapitolách o Halasovi jako překladateli a Halasovi, autoru článků o výtvarném umění. - Kunderův styl (myšlenkový i jazykový) se také podílí na civilně měkkém a velice věcném zacházení s Halasovými texty. Nemáme před sebou charismatického vytyčovaatele z rodu Jindřicha Chalupického, nýbrž spíše muzického analytika. Kundera vyostřuje detaily; na velká propojení, natož koncepce je jeho naturel příliš cudný. Na jeho rozborech je poznat, že nebyly hotovy příliš dopředu; autor v nich často dohledává správnou formulaci - nejčastěji za pomoci synonymních řad: „*Slova a motivy se svým stěhováním, přemísťováním, dosazováním prý ocitají, mimo prostředí, v němž vznikly*“; „*od Sépie po Tvář se Halas zavile, unínutě, posedle zabýval sám sebou*“. Tím se do interpretace dostává i jakýsi moment pohybu: jako by se Kundera snažil postihnout Halasovu poetiku i tím, že ji obkružuje, tedy že tak trochu stylisticky přistupuje na její způsob.

Dovětek štouralův: velká škoda, že se knihu nepodařilo zejména při závěrečných revizích a redakci dotáhnout do konce. Občas je až příliš poznat, že kniha vznikla z předmluv: hodně věcí - zejména životopisných - se tu opakuje, což má jistě své

místo v předmluvě, kde je potřeba vždy nanovo vybudovat kontext celého díla, nikoli však v monografiích. Citáty z druhotné literatury (kritiky, studie) nejsou ukotveny: chybí zdroje, odkud se bere, což knize ubírá nejenom na odborném standardu, ale především na její poznávací hodnotě (za úvahu, ne-li za téma by stála i kapitola o polemikách o a kolem Halase: materiálu habaděj). Oddíl *Bibliografie* (sestavil Jaromír Kubíček) představuje jistě velkou práci a pro všechny další „halasology“ cenné východisko, ale i v něm je poznat, že se občas nedostalo na závěrečnou revizi (zejména fyzickou): tak např. stať Pavla Winczera *Litnická forma a Halasove Staré ženy* není součástí Winczerovy knihy *O interpretácii umeleckého textu* (1970); žádnou takovou knihu Winczer nenapsal, jde pouze o druhý ze sborníků nitranské školy, kam Winczer přispěl jednou studií. Když už se uvádí u studie její první zveřejnění v časopise a případně druhé v knize, proč se tak neděje všude? - např. u Kožmínovy studie *Halasův prostor* se uvádí pouze časopis, nikoli už přetisk v knize *Studie a kritiky* (1995). U Pešatovy studie *Poezie Františka Halase* se zase uvádí jen její podoba v knize *Dialogy s poezií* (1985), ale už nikoli to, že - v rozšířené podobě - vyšla v roce 1967 v časopise Česká literatura. Tady se vůbec nemuselo jít „do terénu“, neboť jak u Kožmína, tak u Pešaty máme k dispozici jejich osobní bibliografie. Holého interpretace sbírky *A co?*, která vyšla v souboru *Česká literatura 1945-1970. Interpretace vybraných děl* (1992), není recenzí (za niž ji vydává bibliografie), ale spíše studií, takže patří jinam než mezi bezprostřední novínové ohlasy na danou sbírku z roku 1957 a 1958. Možná jen drobnosti, z pohledu bibliografa však přece jenom drobnosti ne nepatrné.

JIRÍ TRÁVNÍČEK

Kunderův Halas

Desátým svazkem spisů Ludvíka Kundery, vycházejících dnes v nakladatelství Atlantis, je kniha nazvaná prostě - František Halas.

Kundera se zabývá Halasovým dílem již přes půl století; podtitul vydaného svazku zní - *O životě a díle / 1947-1999*. Prvním tištěným Kunderovým halasovským příspěvkem je, zdá se, recenze 6. vydání básnické sbírky *Dokořán* otištěná v *Mladé frontě* v padesátých letech. Autor této monografie uvádí, že se s Halasem setkával v letech 1947-49, kdy spolu vedli dlouhé rozhovory. Kundera se rovněž podílel na „návratu“ Františka Halase do oficiální literatury, který se poměrně dramaticky dal v relativně dlouhém období okolo poloviny 50. let 20. století. Na II. sjezdu SČSS v dubnu 1956 měl připraven diskuzní příspěvek, který nebyl přednesen, otištěn je v *Literárních novinách* (1956, č. 22) pod názvem *Ještě k Třicetiletím*, který se týká Halasovy recepcie po básnickově skonu.

Ludvík Kundera je tedy Halasovým vykladačem a editorem (i obhájcem) již od poloviny 40. let. Výsledkem této jeho činnosti je první skutečná česká monografie Františka Halase, která vyšla téměř přesně padesát let po básnickově úmrtí. Záslužnost Kunderovy knihy je dokladem obtížného postavení Halasova uměleckého díla v období mezi únorem 1948 a listopadem 1989, z čehož plyne obraz české literární historie jako čas permanentních (mimo jiné) halasovských sporů.

Kundera je autorem úvodů k jednotlivým svazkům Díla Františka Halase, jejichž opravené a doplněné verze se staly základem této monografické knihy. K nim jsou připojeny další kapitoly, čímž dochází někdy k opakování některých postřehů a myšlenek (mezi původními úvodů a částí *Kronika života* či částí *Halasovské interpretace*). Protože Kundera vyšel ze svých studií-úvodů Díla Františka Halase, jsou dnes objevené především pasáže další: věnované Halasově překladatelské činnosti, dramatickým pokusům nebo halasovské epistolografii. Poněkud torzovitě působí poslední Kun-

derova kapitola *Halasovské interpretace*, kde je sice řada zajímavých a inspirativních cest k výkladu básnickova díla, avšak jejich slabinou (kromě zmíněného opakování) je to, že zde interpret soustředil pozornost hlavně na sbírku *Dokořán*. Jako by onen vstup do Halasova světa, dějící se prostřednictvím této sbírky v roce 1946, Kunderu poznával i po půl století. Jsem-li u drobných výhrad: za větší rozvinutí snad také stála pasáž o domácí reakci na válku ve Španělsku; takto to vypadá, že na jedné straně byli (především) levicovní umělci a žurnalisté jako ti, kteří správně pochopili, co se ve Španělsku a v Evropě děje, a na straně druhé byl pravcový tisk, zvláště agrární (zmínka o „*zbesilé štvavé palbě*“ proti delegaci ve Španělsku na s. 205), který představoval hlasy českých fašistů. Zvláště při vědomí přátelského vztahu Halase a Čepa (či Zahradníčka) mohla být tato věc přiblížena podrobněji (odkazují třeba na polemiky kolem Čepovy knihy *Modrá a zlatá*).

Je však třeba říci, že u nás patrně není většího znalce Halasova díla, než je Ludvík Kundera. Jeho výklady jsou podrobné, autor vychází ze znalosti Halasových deníků, má po ruce značnou část jeho korespondence, poznámky i útržky papírků s rozličnými pokusy; Kundera je schopen nalézt interpretační řešení složitých Halasových veršů tam, kde se lze orientovat velmi těžko, protože zná původní verze básní s řadou škrtnů, cituje z korespondence určené manželce i přátelům, jež je téměř výhradně dosud nedostupná, byť již dávno připravená k vydání (v Českém spisovateli bylo už ohlášeno její vydání, ale krach tohoto nakladatelství nedovolil její vydání, snad bude Torst úspěšnější; když si uvědomím, že v nakladatelství Československý spisovatel byla již na rok 1950 ohlášena kniha *Dopisy Bedřicha Václavka Františku Halasovi*, kterou připravoval Ludvík Kundera, ale která již nevyšla, zdá se, že vydávání halasovské korespondence je pronásledováno již přesně 50 let potížeji). V tomto směru platí, že takovou podrobnou znalost a dokonalost lze jinde sotva spatřit. Kundera je rovněž velkým znalcem německé literatury, takže jeho výklady týkající se vztahu Halasova a Traklova díla jsou rovněž pasážemi znalého autora. Obdivuhodné jsou rovněž výklady Halasových juvenilií, zajímavé je propojení literatury a výtvarného umění - zejména tam, kde Kundera interpretuje básnické obrazy z obrazů výtvarných; rád přechází z literatury k malířství.

Jako by to byla interpretace pro pět smyslů. Kundera zapojuje do svých vyprávění o Halasově tvorbě, do řeči o literatuře, příklady z hudby či malířství. V pasáži o *Starých ženách* je strohý statistický výklad vystředěn těmito větami: „*6. Velmi střídmá, velmi konkrétní výchozí skutečnost básně se těmito „svévolnými“ jazykově stylistickými postupy abstrahuje, báseň nabývá i přes hromadění takzvaných temných slov šedomodře svítivé plasticity. V malířství tohoto věku dosahovaly obdobného účinnu obrazy Picassova modrého údobí anebo Morandiho zátiší o třech tlumených tónech. Staré ženy však připomínají i hudební skladbu: s každou novou větou jako by v ní nastupovaly i nové nástroje, aniž však přitom přestávají hrát, doznívat, nástroje z vět předchozích.*“ (s. 131) Tady se možná Kundera nechal unést Šaldovým soudem o *Starých ženách*. Avšak jinde je patrné, že tyto interpretace pocházejí rovněž od básníka. „*Ale Halas začíná stále hustšími kruhy obcházet krajinu svého dětství, údolí kolem Zbožku. Podzim, andělé, čistota, dobro.*“ (s. 107) To „houstnutí“ je patrně Kunderovým oblíbeným vyjádřením: „*A čím Halasovi přibývá let, tím víc houstnou v jeho dopisech otázky: potřebuješ, potřebujete něco?*“ (s. 309) „*Staré ženy jsou tedy velmi vypjatou, až krkolomnou veršovou exhibicí, i nelze se divit, že se odjakživa těšily temperamentní odezvě kritiky kladné i záporné.*“ (s. 131) Někde snad promlouvá sama autorská zkušenost Kundery-básníka: „*V jisté fázi se umělecké dílo prostě odpoutává od umělce, jeho světa a zkušeností, a autor sám je tím, co vzniká, překvapován.*“ (s. 193)

Kunderova metoda, oscilující mezi básnickým vyjádřením a vědeckým rozbohem,

může samozřejmě vyvolat u někoho rozpa-ky, avšak je to interpretace svébytná a originální. Je to až jakási narativní interpretace: vykladač Kundera jako by si povídal se čtenářem Halasovy poezie. Týká se to i umělcových výkladů umělce: básník Kundera prostě vidí básníka Halase a jeho texty. Snad pro toto básnické vidění zamrzí nepřijemný překlep činící z básníka Paula Celana jakéhosi Paula Gelana (na s. 152, též ve jmenném rejstříku na s. 446); Kundera se odvolával na Celanovu řeč při udělení ceny Georga Büchnera v roce 1960. Ostatně na některých místech se zdá, že příliš uvolňuje svou fantazii a potom se dějí značně směle paralely mezi tvorbou Halasovou a výtvo-rem jiného umělce, i z jiného druhu umění.

Součástí knihy je rozsáhlý oddíl *Bibliografie Františka Halase*; zpracoval ji Jaromír Kubíček. Práce na ní trvala mnoho let, bohužel jsou zde - jako v každé bibliografické práci - nepřesnosti, někde jsou údaje neúplné, u některých titulů nejsou uvedeny všechny recenze, jinde je nepřesně uveden název studie. Identifikovat některé iniciály asi také bylo možné, např. V. D. pod číslem

290 (na s. 390) je Vladimír Dostál. Zvoleným přístupem („*Neuvádí jednotlivé Halasovy básně publikované časopisecky, ani nepodchycuje slovníkové či vzpomínkové práce, v nichž je Františku Halasovi rovněž věnována odpovídající pozornost.*“ - to jest jaká pozornost?) byly eliminovány některé důležité příspěvky, např. z období sporů o Halase v polovině 50. let: stranou tak zůstalo i diskuzní vystoupení Františka Hrubína na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů v dubnu 1956 (neuveden je i článek Ludvíka Kundery z Literárních novin 1956), zatímco Hrubínova báseň *Děk Františku Halasovi* ze sbírky *Můj zpěv* znamená je. Totéž platí i pro Vítězslava Nezvala a jeho referát *O některých problémech současné poezie*, kde je Halasovi věnován velký prostor. Tak jsou v bibliografii zachyceny určité marginálie, zatímco jiné, podstatnější texty jsou opomíjeny. Básně napsané na Halasovu památku jsou řazeny do oddílu *Studie a zprávy o Františku Halasovi*, což je jistě diskutabilní, a rovněž lze klást otázku po smysluplnosti tohoto zařazení, když bibliografie neuvádí jednotlivé

Halasovy básně publikované časopisecky; je ovšem pravda, že básně Halasovi věnované jsou z básnických sbírek autorů. Přesto nejsou tyto básně uváděny všechny: nezařazeny jsou např. texty Jiřího Koláře 24. ledna 1950. Úterý. (*Drahý Františku...*) z knihy *Prométheova játra* a 27. říjen - čtvrtek. *Vynález básně. Památce Františka Halase* z knihy *Přestupný rok. Deník. Mar-ně bychom také hledali drobné zprávy z rubriky *Kultura ve zkratce* v *Literárních novinách* č. 43 a 44/1956.*

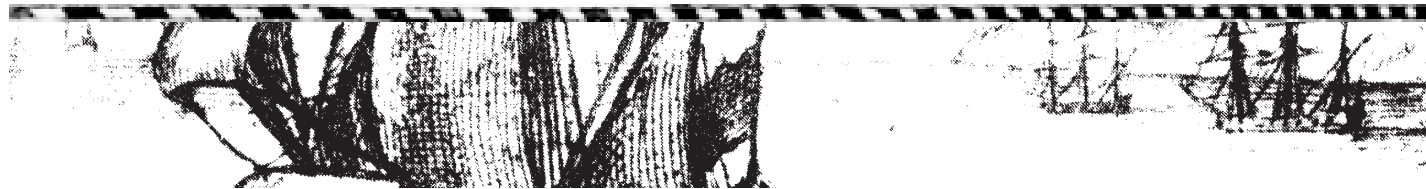
Dovedu si ovšem představit, jak náročné bylo pořízení bibliografického soupisu, takže nechci příliš zdůrazňovat nepřesnosti. Těžko lze však přijmout výraznou absenci halasian ze samizdatového a exilového kontextu. Několik jich bylo do bibliografie zařazeno, zřejmě na poslední chvíli, protože jsou označovány 40a, 66a atd. Ani ony však nejsou bez nepřesností, např. titul *Potopa* (jako *Verše z pozůstalosti*) vyšel v New Yorku, avšak edice doprovázející časopis *Svědectví* se jmenuje *Edice Svědectví*, nikoli pouze *Svědectví* (s. 364). Sborník *A co socialismus?*, který vznikl k 30. výročí

úmrtí Františka Halase (Česká expedice 1979, podruhé 1981), není uveden. Marně bychom však v bibliografickém oddílu hledali mnoho článků a studií o Halasovi od představitelů exilové literární kritiky či od exilových spisovatelů, např. od Ivana Jelínka (*Proměny* 1973), Jaromíra Hořce (*Listy* 1979), Ivana Pfaffa (*Právo lidu* 1980), Jaroslava Dreslera (*České slovo* 1981), samostatně vydaná esej Egona Hostovského *Manipulation of the Zhdanov Line in Czechoslovakia* (1952) není zmíněna, o tom, že 1. svazek *Díla Františka Halase Krásné neštěstí* byl recenzován v *Proměnách* 1969, se zde také nic neuvádí atd.

Kunderova kniha o Františku Halasovi je nejen ódou na tvorbu jednoho z největších našich básníků 20. století, ale i ukázkou pečlivé práce, kterou Ludvík Kundera - ve světě diskurzů a úvah zhusta nevyčahující z podrobného povědomí díla tvůrce i dobového kontextu - ukázal, že znalost a poučenost se může spojovat s básnickým viděním, které vede někdy k interpretacím neobvyklým, ale obohacujícím.

MICHAL BAUER

ATLANTIC - LETTER (6)

Seznamování s Aljaškou - konec

Odjezd do 200 kilometrů vzdáleného přístavu Seward, nesoucího jméno kdysi tolik tupeného ministra, poněvadž od ruského cara koupil za pakatel onu údajně bezcennou Aljašku. Z tohoto Sewardu se stala tzv. Gateway to Alaska, brána, již proudí zboží a pasažéři. Za druhé světové války znamenala značný příliv vojáků, rovněž se přičinivších o zaminování přístavu, aby se jim tam Japonci nevloudili.

Z Anchorage v předměstí, kde se občas potulují losové a medvědi, též se sycí malinami, pokud je napřed neposbírají ženy opatřené košíky, vedla sličná, květinami kráslená autostráda. Posléze zeštíhla, přibývalo strmé svahy, hodně vysoké kopce, Švýcarsko téměř bez lidí, úplně bez dobytka a ovcí. Na opačné straně břeh mořského zálivu s rekordně značným přílivem - 40 stop vody nahoru a dolů. Navíc je tam zrádný quicksand („tekoucí písek, kuřavka,“ tak tvrdí slovník), upozorňoval náš šofér. „Komplet vás to vucne, a když ne úplně, do půl pasu to stačí - ven se z toho nedostanete a pak beztoho budete kaput, poněvadž příliv vás utopí.“ Hruzná představa. To se raději rozmlátit na lyžích v luxusním Girdwood, středisku zimních sportů. Reklamní nápisy též lákaly k bezpečně, ale nudné činnosti zvané panning, rýžování zlata. Kousek za vodou vidíme zlatokopecké městečko Hope čili Naděje. Bývalo větší než Anchorage a dnes tam už zbylo ne víc než 400 lidí, pro něž naděje umírá poslední. Kutání žlutého kovu se už věnuje jen jedna firma. Výnosnější je rybaření.

Břeh lemovaly tucty rybářů. Nikoliv nepohyblivé siluety, ale chlapíci v plné práci, raz dva, jedna pořádná ryba za druhou, dřina jak při vykládání vagonů. Nepřipomnělo mi to budouvatelské nadšení českých socrealních básníků padesátých let, ale Viktora Dyka trošku vzhůru nohama: opustíš-li mě, nezahyneš, navrátíš-li se, prahanebně dopadneš. Rok co rok se do zálivu Bristol Bay nahrne 37 milionů lososů (red salmon), táhnou proti proudu do svých rodičů, aby houfně hynuli. Lapou je rybáři a pokud jim uniknou, hrozí jim zánik v tlamách čekajících medvědů. Pouhá třetina vytrvalců překoná i tuto překážku.

Aljaška má 40 sopek dosud v činné službě. Zemětřesení posledním dobou pomínila, ale stopy prozatím posledního takového neštěstí z roku 1964 jsou stále patrné. Míjíme místo, kde stálo městečko Portage, důklad-

ně vymizikované. Půda se propadla o čtyři metry, voda vše zavalila, jen mrtvé stromy zůstaly třet.

Za pořádně bičujícího deště jsme dorazili do přístavu, kde už čekala loď jménem Noordam, jež nám měla být domovem pro příštích sedm dní a nocí. Na tuto část výletu jsem se ani trošku netěšil - díky jakési mé třídní nevrlosti, již iracionálně chovám rovněž vůči golfu, který jsem sice rovněž nikdy neokusil, nicméně ho zavrhuji jako příliš plytkou, změkčilou buržoazní záležitost. Ale většina mého vyženěného, expedice se zúčastnivšího příbuzenstva mě přehlasovala a teď jsem rád, že se tak stalo.

Loď patřila společnosti Holland American Line, na stěžni jí plápolala vlajka nizozemská a nikoliv některá z tzv. flags of convenience s registrací v pseudostátech jako Panama či Libérie, kde zákony dovolují, co se jinde nesmí, a kde pak neúměrný zisk je na úkor bezpečnosti a zejména zacházení s pořádně vykořisťovanou posádkou. Navíc naše loď nebyla mamutího rozsahu mnohoposchoďového plovoucího hotelu, napěchovaného mravenišť, jak jsem občas vídal a vždy se pohledem děsil při dřívějších příležitostech.

My měli kapacitu 1200 pasažérů, což je sice taky dost, ale v prostoru tak značném se vždy našlo dost příležitosti najít si kout k samotářskému podumání, pokud se někomu chtělo. Salutují, smekám před kvalitou, precizností organizace, nepochybně vylepšované mnohokrát opakovanou zkušeností. Každý den do prostorné kajuty dodán čerstvý přetisk novin ze světa z New York Times a program aktivit, ať si každý vybere: verze Broadway show, komorní hudba k poslechu, též druh melodií, jaké známe z filmů o potápějícím se Titaniku, něco letitého k pomalejšímu tanci, disco s vyřvávajícím rock-and-rollem, filmy, přednášky, klubovny, čítárny, hry, kasino, tužení myslí i těla v tělocvičných prostorách. Některé to organizované veselí mi připomínalo zážitky z odborářské dovolené. (V Admiral's Lounge o kapacitě několika set křesel oficiální chechtálek rozdělil přítomné do tří skupin, které se předháněly. V které se najde dobrovolník, tedy dobrovolnice, sundá si podprsenku a úprkem jí dodá na soutěžní pult? Nebo tamtéž dodat umělý chrup. A jak veselé se soutěžící předháněli!) Většinu pasažérů tvořili Američané. Slyšet ale také byla angličtina britská, němčina a k nepřehlédnutí byly i skupinky zachmuřelých Indů.

Předpokládal jsem příležitost k značnému občerstvení, ale to, co tam bylo k dispozici, důkladně překonalo jakékoliv očekávání.

Tucty, veletucty chodí třikrát denně, a když by někomu tisíce nabytých kalorií nestačily, dalších deset či kolik druhů dortů k máni, u jiného stolu zmrzlina s pokřtěním všemožnými alkoholy. Vyskytl-li by se nějaký nenasyta, další příležitost se mu poskytla v jedné z jídelen hodinu před půlnocí. Mám tu k dispozici údaje o spotřebě v librách: například maso 8500, drůbež 4000, ryby 2000, čerstvá zelenina 12 000, rýže 500.

A rýže pro posádku 2100. Když jsme se totiž nalodovali, vítalo nás 500 členů usmívajícího se, přechochotného, výlučně indonéského a filipínskému personálu. Velící posádku tvořili Evropané pod komandem kníratého holandského kapitána s neuvěřitelným jménem EELCKO YPMA, absolventa údajně proslulé námořní školy Kweekschool voor de Zevaart. Měl oprávnění na palubě zájemce oddávat, ale nikoliv rozvádět. Další bělošské tváře vykonávaly potřebné práce v kasinu, kam se každý večer vydávalo mé čínské příbuzenstvo k potvrzení zkušenosti, že hazardní hry jsou největší vášní tohoto nejpočetnějšího národa světa. Moje manželka tvrdila, že tato pohledná mládež obsluhující ruletu, baccarat a další ta neřestná zařízení, mluví anglicky s australským přízvukem. Prohlížím si jednu tu štíhlou krasavici s jmenovkou GALINA KAMENSKÁ. „Jste ze Sydney nebo z Melbourne?“ ptám se česky. „Jsem z Ostravy,“ rovněž česky odpověděla.

Na lodi mi imponovala pozornost, věnovaná pasažérům. V kabině každý večer mísa čerstvého ovoce, na podušce čokoláda ve zlatém staniolu. V jídelně luxusní pugéty na každém stole denně z ledu umně vytesaná sousoší. Co činitě s tak pěknými výtvoři, dávejte je večer do mrazáku? Nikoliv, letí přes palubu a druhý den se tesá nový skvost.

Na lodi se důsledně dodržuje pravidlo bezpečnostního hospodářství. Cokoliv extra objednáme, v duty free shopu koupíme, namasírovat se necháme, veškeré transakce se pouze řeší podpisem. Teprve před rozloučením dostaneme závěrečný účet a hodně platíme. Takový výlet přijde na dost peněz.

Měli jsme před sebou cestu 3500 kilometrů dlouhou, scénickou, fotografickou. Podél pobřeží se zasněženým pohořím, mezi zelenými, stoprocentně neobydlenými ostrovy, v téměř intimním sousedství ledovců, částečně jakoby ušpiněných, částečně bělostných až do modra. Aljaška má ledovců požehnaně - jejich celková plocha by pokrývala Českou republiku. Pasažéři cvakají aparáty, prstem ukazují na plovoucí kusy ledu, nikoliv však o velikosti, která by nás mohla potopit.

Zakotvili jsme v pár přístavech. Každý jiný, zmíním se jen krátce. SITKA, jméno indiánské, na ostrově Baranof, město na americké poměry historické. Zde totiž měli Rusové svou metropoli - Nový Archangelsk, kypící přístav v době, kdy San Francisco byla pouhá pominutelná vesnice. Turisty vítá pěvecký a taneční sbor nefalšovaných Slovanů. Importované Rusky a Ukrajinky juchají a kozáčky metají. Na Lincoln Street se turisté hrnou do dřevěné katedrály sv. Michala, jejíž pravoslavný interiér září zlatem. Vystavěl ji pozoruhodný Ivan Veniaminov, architekt, vynálezce, výrobce nábytku, hodin, varhan, znalec indiánských jazyků, odvážný cestovatel a biskup, vládnoucí diecézi s jurisdikcí od Kamčatky po Kalifornii. JUNEAU, pojmenováno po jednom z přechýlených propektorů. Sem se v r. 1906 ze Sitky přestěhovala administrativa teritoria a už tam zůstala - vzdor tomu, že Anchorage má desetkrát víc obyvatel, že do tohoto hlavního města Juneau lze pouze lodí nebo letadlem. Je všesnáno na úzkém prostoru, za nímž trčí horské velikány. Milion lososů usiluje o sebevražednou plavbu proti proudu, v tamějších mořských vodách si hoví mnohé velryby a nad tím vším krouží údajně tisíc orlů. Po kousku existující pobřežní silnice lze dojet městským autobusem k pořádně velkému ledovci jménem Mendenhall. Největším veřejným zaměstnavatelem je ovšem stát, tím největším soukromým je turistický ruch. Důlní zařízení rezaví v předměstích. Provandroval jsem uličky s výsledným dojmem, že takhle nějak to asi vypadá na Sibiři. Zde ale Rusové vůbec nesídlili.

KETCHIKAN, jméno indiánské, naše poslední, nejjižnější zastávka, na prapodivně pojmenovaném ostrově Revillagigedo. Rekordní množství dešťů, ročně naprší 150 coulů čili 3,8 metru vody, takže se okolí právem zelená. Údajně Salmon capital of the world, nikde na světě prý není víc lososů, pět druhů, až čtvrtmetrákových, potoky jsou jimi napěchovány. Je to i končina s největší koncentrací indiánů. Hodně totemů a daleko víc turistů. Loňského roku 35 lodí jich vychrlilo přes půl milionu. Mně se tam ale líbilo, celou dobu ani nekráplu.

Oprávněnou chloubou městečka je Creek Street, kde 30 domů slasti poskytovalo servis zájemcům jakékoliv etnické, socio-ekonomické či politické orientace. Bordely, jimž se ohleduplně říkalo Obchody s doutníky, ale vláda v roce 1954 zakázala. Ted tam jsou restaurace, galerie, obchody se suvenýry. V jednom jsem si prohlížel mapu světa s výzvou, aby každý návštěvník zabodl špendlík na místo, odkud přišel. Za poslední dva měsíce se jich tam nashromáždilo požehnaně. Některé končiny jako Anglie, Švýcarsko, Německo už nabyly podoby hodně ježatých ježků. Na České republice jsem napočítal šest špendlíků u Prahy a něco kolem Uherského Hradiště. Plzeň byla nedotčená. Ted tam má můj jeden špendlík.

OTA ULČ
Binghamton, USA

Retrospektivně analytické večery

Tvaru

RAVI 90. léta v české poezii

Jiří Staněk

Pro charakterizaci 90. let je nutno především udělat historický exkurz a uvědomit si, že česká literatura zažila cosi, co patrně dosud nepoznala. V průběhu dosavadního vývoje se mnohdy ocitla pod tlakem diktátu moci a vždy zde existoval určitý její proud, jenž byl potlačován a likvidován, viz nekatolicky orientovaná literatura (včetně autorů takového formátu jako Komenský) v dlouhé periodě pobělohorské až do josefínských patentů. Ty se snažily o odstranění této diskrepance a určitě se jim snaha zdařila: ukončily ideové či náboženské dělení literatury už na sklonku osmnáctého století. Navázaná kontinuita pokračovala - nepochybně vždy s nějakými cenzorskými dohledy a omezeními během obou světových válek a s náznaky nenormality okamžitě po ukončení té druhé až do února 1948. Pak následuje selekce, stanovení ideových a formálních kritérií, a všemu, co se jim vymyká, není umožněno vycházet. Z těchto autorů, tvořících často za svízelných podmínek perzekuce, vězněni či emigrace, se rovněž rekrutují autoři let devadesátých. V uvolnění let šedesátých vyrůstá nová básnická generace, reagující na stav společnosti po svém, samozřejmě nevystupuje s přímou kritikou stávajícího společenského zřízení, ale je nepohodlná natolik, že hned na počátku normalizace je téměř kompletně odstraněna. Ne sice ve všech případech stejně drasticky na Mírov, do Leopoldova a na Bytíz, ale ztrátu svobody z ní pocítili mnozí. A opakuje se stejná situace: knihy určitým autorům přestávají vycházet. O této generaci můžeme mluvit zasvěceněji, zažili jsme normalizaci, takže víme, že oproti předchozí byla početnější, že našla spojence za hranicemi, kde vznikala exilová nakladatelství, i spojení doma, kde vznikala nakladatelství samizdatová. Produkovaná díla pak přece jen nebyla tak zcela neznámá a tu a tam z nich něco problesklo, byť pouze do užšího kruhu spiklenců - zasvěcenců. I z těchto autorů se rekrutují autoři devadesátých let. Do třetice je tu pak generace nepublikovaných, která buď vystrkovala růžky a byla vládnoucí oficiální poetickou garniturou držena pod pokličkou, nebo vůbec neměla snahu prorazit přes stávající nakladatelství a do samizdatu odešla rovnou.

A záhodno je nezapomenout na básníky, jimž knihy vycházely v nákladech masových a uvažovali o sebraných a vybraných spisech, nepočítali žádné potíže a měli se dobře, neboť byli u vesla - protože pokud nezemřeli stáří, jsou tu stále s námi a stále píšou a stále publikují, a mnohdy jejich práce nejsou pouhými veršovanými nenávidnými výpady, ale mají bilanční charakter. Neboť ať je to jak chce, knihy vycházejí, recenze se jimi zabývají a literární historie je bude muset vzít na vědomí.

Možná že dělicí kritéria by se dala nalézt i jinak a že autory proskribované rokem 1948 a 1968 by bylo možno slít v jeden proud. Existuje také dělení na oficiální, exilovou a samizdatovou literaturu. Všechna tato dělení mají určitý stupeň nepřesnosti a vždy se najde někdo, kdo ony nepřesnosti rozpozná a nabídne interpretaci odlišnou. Osmačtyřicátníky a osmašedesátníky však asi nelze zcela jednoduše a mimoděk spojit: vždyť mezi osmašedesátníky bylo nemálo těch, kteří se starali o hladký průběh roku osmačtyřicátého.

Na prahu devadesátých let tu zkrátka bylo nakumulováno množství poezie vzniklé za

dlouhé časové období, nepublikované, nebo publikované tak sporadicky, že i znalci a milovníci poezie (záměrně vynechávám průměrného čtenáře) neznámé.

90. léta by posléze mohla být nahlédnuta jako největší žeh básnických knih v průběhu celého 20. století. Nakladatelé vyrovnali (a stále vyrovnávají) dluhy s minulostí, kromě jednotlivých básnických sbírek se realizovala i mnohá vydání sebraných a vybraných spisů a zdá se, že ono vyrovnávání je v hrubých rysech u konce. (Budou-li se vytěžovat šplíky, troufnu si dopředu s trochou nadsázky tvrdit, že žádná obrovská překvapení se u autorů známých a „dříve završených“ konat nebudou, nově zařazené básně v Sebraných spisech Vladimíra Holana nejsou nic víc než pandán, nehrájící roli.)

Nemluvil bych o této poezii jako o poezii let devadesátých (něbřž šedesátých, sedmdesátých, padesátých), kdyby neměla hodnotu inspirativní a neovlivnila poezii nově vznikající. Souvztažnost mezi novými texty a texty staršími, avšak do devadesátých let neznámými bude myslím jednou z nejzajímavějších srovnávacích studií, bude-li mít někdo chuť se právě touto oblastí zabývat.

Literatura obecně a poezie jako literární poddruh však není jen samotné tvůrčí psaní, ale zahrnuje také literární zázemí a provoz: nakladatelství a nakladatele, literární periodika, literární kritiku.

Začneme nakladatelstvími, bez nichž by knihy nespasitily světo světa. Kolik jich bylo, jak byla řízena a kým ovládána ještě v osmdesátém devátém, nemá smysl vyprávět. Počátek 90. let je charakterizován vznikem nebývalého počtu nových nakladatelství, jež nakrátko stihla profitovat na chrlení vysokých nákladů, srovnatelných či překonávajících výši předrevolučních. Zřejmě skutečně profitovala, protože některá z nich ještě existují i se zbytky oněch nesmyslně vysokých nákladů dnes už neprodávaných knih na skladech. Přispívala k tomu hlad po „zakázaných“ autorech i relativně slušná ekonomická situace široké čtenářské masy i cenová relace oněch knih. Po cenových liberalizacích se však kniha stává zbožím víceméně luxusnějšího charakteru, bohužel stále méně dostupná finančním prostředkem např. studentstva, jež bylo tradičním konzumentem zejména poezie. Některá nakladatelství se svými ambiciózními projekty skončila - což je případ prachatické Roviny, která odstartovala vydávání Sebraných spisů Ludvíka Kundery. A tak dnes paradoxně neexistuje mnoho nakladatelů, pro něž by poezie představovala základní kámen vydavatelské činnosti, respektive nakladatelů natolik významných, aby poezii neprodukovali spíše na kolebně.

Pro uvádění nových jmen vykonalo hodně nakladatelství Protis, jehož produkci charakterizoval Ivan Diviš jako „knížky o Kašpárkově divadle“ a s jehož majitelem si autoři povětšinou prodělali martyrium. Anebo českobudějovické Velarium, i když označit tisky Velaria za knížky v pravém slova smyslu asi nejde. A tak v současnosti tu máme hlavně brněnský Host a Pluháčkův Petrov, systematicky se věnující především vydávání původních básnických sbírek autorů mladší a střední generace. Čechy prezentuje Torst se svou „modrou řadou“ a tlustými špalíky Karla Hynka a dalších,

s dílem autorů povětšinou uzavřeným. Teprve v závěru 90. let se k české poezii přiklonila i Mladá fronta chvályhodným obnovením Klubu přátel poezie, kde nejenže vydává klasiky, ale v rámci Výběrové řady představuje i autory současné (Petr Borkovec, Polní práce). Nicméně většina nových sbírek vychází v miniaturnějších nakladatelstvích, nemajících tak silné ekonomické možnosti a nakladatelský potenciál (Triton, Knihovna Jana Drdy v Příbrami, Welles, Krásné nakladatelství...) Možná že část své produkce ani neinzertují v periodiku Nové knihy a neoznačují ISBN, takže tyto knihy unikají jaksi do pololegality a skrývají se před čtenářem i literárním historikem. Přesto však možnosti pro autory nejsou tak mizivé, jak oni sami tvrdí. Samozřejmě, vydává se běžně bez nároku na honorář. Ale básnických knih vychází relativně hodně. Horší je to už s jejich distribucí a dostupností mimo pár zavedených knihkupectví v hlavním městě. Stálo by jistě i za pozornost vyzkoumat přístup knihoven k nákupu poezie a její dostupnost v těchto institucích.

Poezie samozřejmě nemusí fungovat pouze klasicky ve své knižní podobě, ale i na klubových čteních, v médiích, jako je tisk, rozhlas, televizní vysílání a Internet. Klubová čtení do jisté míry ztratila svou výlučnost a příchuť „zakázaného“, ale je potěšitelné, že i nadále fungují. Jejich význam je potvrzen osobou interpreta, kolektivní přítomností publika, mnohdy autorů, diskuze, fyzických kontaktů - což prosím nechápejte eroticky. Zdá se, že se zájem o ně zvyšuje a Mirek Kovářík alespoň v Brně slaví se Zeleným peřím comeback. Rozhlas zůstává patrně stále ve stejných intencích a pokusy uchopit poezii v televizním vysílání nejsou šťastně voleny, takže se téměř zdá, že na obrazovku nepatří. Je ovšem otázkou, do jaké míry by dramaturg a režisér mohli být vynalézavější a experimentovat, respektive mířím i do vlastních řad - i básnická obec by měla přemýšlet, zda obrazovka ano a JAK. Internet předstupu periodikům a zmíním se o něm stručněji, třebaže jde o fenomén, jenž dříve než v letech devadesátých fungovat nezačal, a je tedy pro ně čímsi typickým. Zatím se zdá, že je vše na počátku. Leč vedou se diskuze, na toto téma přednesli své bitovské příspěvky Petr Stančík a Norbert Holub. Starší generace - zdá se - nemá ani hrubou představu, o čem jde, a nechut opustit papír a tiskařskou čerň je zjevná. Protože se jedná povětšinou o klasiky, lze předpokládat, že světovou síť jejich pracemi nakrmí posléze obdivovatelé a nakladatelé. Generace střední přistupuje k Internetu racionálně a dokáže v něm rozpoznat nezanedbatelné médium budoucnosti, usuzují však, že technickou stránku nemá v malíčku a přešlapuje kolem horké kaše. Asi by uvítala pomocnou ruku někoho zkušenějšího a v zásadě se Internetu nebrání. Ti mladší pak už svoje webové stránky povětšinou mají a nepochybně by stálo za to zmapovat je a na nějakém seznamu vydat, osobně je odhadují na desítky a bude jich stále přibývat.

Literární periodika: Literární noviny, Tvar, Revolver Revue, Host, Analogon, Welles, Neon, ale i Sojky v hlavě a další. Přiznávám, že v tuto chvíli nejsem kompetentní vyprávět o nich o všech a vzájemně je srovnávat, neboť nejsem jejich pravidelným čtenářem (s výjimkou Wellesu, Tvaru, Hostu a Neonu), na škodu mi připadá jejich vzájemná řevnivost a zánik Inicial, takže nastupující autoři nemají svou vlastní publikační platformu. Z neliterárních periodik poezie vymizela až na čestné výjimky - například Salon v Právu. Recenze v denících se objevují pouze sporadicky. Za zmínku stojí i práce básníka Jiřího Rulfa pro týdeník Reflex, v nichž představuje širšímu publiku přístupnou formou výrazné básnické osobnosti, mnohdy stojící na okraji zájmu - kupříkladu Stanislava Zedníčka. V rámci popularizace poezie je to činnost jistě záslužná.

Své osobní, avšak domnívám se, ne zcela subjektivní výhrady směřuji na adresu literární vědy. Starší generace povětšinou sleduje své soupeřníky, v nichž se „vzná“, a téměř nečiní pokusy o sledování vývoje. Dalo by se to s jistotou nadsázkou chápat v intencích prohlášení Václava Bělohorského o tom, že nic kvalitního už není psáno. Básníci, kteří překročili věkovou hranici čtyřicítky, pak postrádají věkově vykladače. Je samozřejmě, že k hodnocení je potřeba určitý časový odstup, na druhé straně zrychleně pádící čas ponouká k paralelnímu zpracovávání poetické produk-

ce TADY A TEĎ. Pohlížím proto např. na Slovník českých spisovatelů 1945-1995 jako na sbírku víceméně muzeálních děl, pomíjející až na ojedinělé výjimky autory opravdu současně a nedřící se vlastních vytyčených kritérií pro jejich zařazení. Serióznější pokusy jsou spojeny se jménem Jiřího Trávnicka - zejména pokud jde o publikaci Na tvrdém loži z psího vína, kterou napsal společně se Zdeňkem Kožmínem. S odmítavou reakcí se Trávnickem naopak setkal po uveřejnění své České poezie 90. let - práce na objednávku Lidových novin a malá plocha mu zřejmě neumožnila nic jiného než výsledný produkt, jenž pohříchu básníky rozčlenil do věkových kategorií a oetketoval epitety Patriarchové, Mistři, Mistři - čekatelé a Adepti. S ohledem na věkové kritérium mi logicky vychází, že Trávnickem načrtnutý „služební postup“ by probíhal kontinuálně v čase a byl by podmíněn vymíráním zmíněných. Přes mnohé odmítavé reakce si považují práce olomouckého Lubomíra Machaly Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990-1995 pro snahu pokud možno kompletně zachytit biografii i bibliografii bez výrazného hodnotícího přístupu, jenž ostatně ani nebyl cílem publikace. Věřím tomu, že zůstane důležitým pramenným zdrojem a do budoucna i vyhledávanou pomůckou. Předpokládám však, že katedry bohemistiky na všech vysokých školách vychovávají mladé odborníky, nekopírující pohodlné surfování na vlně „toho, co se nosí“, kteří do literární vědy vnesou osobitý pohled a svěží vítr. Tolik obecně.

•••

Za událostí považují vydávání dosud nepublikovaných textů dvou představitelů poválečného surrealismu, totiž **Karla Hynka a Zbyňka Havlíčka**. Jde o díla osobnosti již nežijících, doposud prakticky neznámá. V případě Havlíčkově se navíc surrealistické vidění zahledělo ne samotočelně na společenské dění okolo sebe a velmi pregnančně zachytilo zrudnost doby. Je paradoxní, že tak velké zjevy nevyvolaly rozruch a že ani jeden ze surrealistů se nesetkal s ohlasem, jež by si zasloužil. Jde samozřejmě o poezii napsanou mnohem dříve, která se do kontextu devadesátých let vřazuje pouze svým vydáním, nikoliv napsáním. Nevím, nakolik se stala pro mladou generaci objektivou a inspirativní. Podobně je to s obsáhlým konvolutem díla **Egona Bondyho**, dnes na Slovensku písčícího prózu.

Sklonek devadesátých let také udělal definitivní tečku za poezií **Ivana Diviše, Ladislava Nováka, Karla Křepelky, Miloše Vacíka**. Divišův návrat z mnichovského exilu znamenal také současné texty, z nichž snad některé dosud leží u Patrika Šimona; je otázkou, vydají-li na další sbírky, dokreslující portrét jednoho z nepominutelných autorů české poezie 20. století vůbec. Vacík se do posledka svého dechu vyrovnával psáním, v němž usiloval o proměnu, a tuším, že sledoval poezii autorů mladších, hledal v ní inspiraci a nechal se jí ovlivňovat.

Z generace nejstarší je tu ještě „nezmar“ **Ludvík Kundera**, při jehož tvůrčím elánu by bylo nemyslitelné, aby s poezií aktivně neobcoval. **Zdeňek Rotrekl**, třebaže jeho knihy vycházejí, jako by osud básníka vědomě odložil s tím, že už poezie nemá tu vědu dřívější, a více pracoval na etiketě vyrovnání s minulostí národa jinými prostředky. A **Ivan Slavík**.

Za velmi zajímavé a inspirativní považují vícejazyčné texty **Ivana Blatného**, které se rovněž v průběhu devadesátých let objevily. Autor jimi rezignoval na čtenáře a neovlivněn jeho blízkostí vytvořil verše, k nimž by se jen velmi těžko hledala paralela.

Ze „starších mladších“ by bylo neodpuštělné nezmínit se o **Karlu Šiktancovi, Petru Královi, Zeno Kaprálovi, Jiřím Grušovi, Pavlu Šrutovi, Antonínu Brouskovi, Jindřichu Zogatovi, Petru Kabešovi, Jiřím Kuběnovi, Viole Fischerové, Ivanu Wernischovi, Miloslavu Topinkovi, Zbyňku Hejdovi a Jiřím Veselském**. Ač vypsání takto pohromadě, a někteří z nich jistě dotčení titulem „starší“, neboť muži (a žena) v plné síle, netvoří v žádném případě nějakou homogenní skupinu. Viola Fischerová představuje kupříkladu pozdní debutantku. Jiří Gruša ve svém německém exilu začal psát ne-česky a jeho básnické sbírky vracejí se do rodné země v překladech. Miloslav Topinka svou prozaickou prací (anebo je to přece jen báseň

v próze?) o Arthuru Rimbaudovi jako kdyby vysvětloval důvody rezignace na psaní. Jiří Veselský se stává kulturním básníkem mladé generace z důvodů pro mne osobně jen velmi těžko pochopitelných. A Jiří Kuběna je jediným z této skupiny, k němuž bych dokázal přiřadit okruh básníků z generace autorů nejmladších, jimž je duchovním otcem, a bez rozpaků definovat cosi jako „kuběnovskou školu“. Což je fenomén chvályhodný a obdobných paralel mnoho neexistuje. Kuběna totiž ví, že poezie je ohrožený druh, a stejně tak dobře ví, že své místo ve světě má, a snaží se ji nejen svým básněním udržet při životě. Bítovská setkání, ať už na ně nahlížíme jak chceme a myslíme si o nich co chceme, nesou v sobě bezesporu důležitý prvek osobních inspirativních setkání, která se projeví později. A i ona jsou důležitým prvkem v básnickém dění Čech let devadesátých a zapomenout na ně právě na tomto místě by bylo chybou.

Sestupujeme-li v datech narození (hrubě, přibližně) blíže k dnešku, ocitáme se u **Ivana M. Jirouse**. Magorova Summa jako svazek dosti tlustý dokládá, že Jirous v psaní neustává a jeho tvůrčí potence zdaleka není vyčerpána. **Jiří Rulf**, připravující si svůj start nenápadně, Maloměstskými elegiemi mnohé překvapil. Tichý a jemný, poněkud stranou, **Milan Exner** odevzdal svůj tvůrčí potenciál do služeb literární teorie a vědy a zdá se, že ambice psát poezii se vzdal.

Vím, že osobní zainteresovanost a znalost prostředí, vytvářeného na sklonku sedmdesátých let v Brně gymnaziálním profesorem **Vítem Slívou**, může poněkud zkreslit objektivní pohled na tuto scénu a některé jiné další okruhy, s ní duchovně spřízněné. Ale i ti, kterým se Slívova poezie nezdá natolik výrazná, snad připustí, že vzájemná inspirativní ovlivňování dala vyrůst mnohým z jeho následovníků či básníků posléze se ubírajících jinými cestami.

Konečně je tu třeba i **Jaroslav Erik Frič**, abych enumeroval i některé jiné.

Zmiňoval-li jsem jména a doplňoval - ne vždy - nějakou stručnou charakteristikou, vycházel jsem z nich a ne z typu básnické tvorby. Nyní to tak trochu obrátím a začnu duchovní či spíše křesťanskou poezií. Za autora z mladších, přesto však zanedlouho padesátá, který se stal inspirativním zdrojem pro mnohé, považují **Ondřeje Fibicha**. Potom jsou tu „osmapadesátníci“, což je označení Vladimíra Novotného pro skupinu, jež se pro mne kryje zhruba s okruhem „Zeleného peří“. Za generaci se sama nikdy neprohlásila a ani kritici v době jejího nástupu ji přesně nevymezili. Nejvýznamnější spojnicí nejsou ani tak ročníky narození jednotlivých autorů jako osoba Miroslava Kovářika a jeho klubový pořad Zelené peří, v němž většina z nich debutovala, vzájemně se poznala a ovlivnila. Je prezentována jmény **Svatavy Antošové, Lubora Kasala, Petra Hrbáče**. Dnes zralí čtyřicátníci - zdá se - jsou už pevně ukotveni v povědomí čtenářstva. Znalec Kovářik ostatně zařazuje Hrbáče k jednomu z mála kosmogenních básníků v trvání české poezie vůbec, na druhou stranu existuje spousta těch, již jeho poezii považují za podivínskou a pitoreskní, abychom nechali zaznít obě strany. Svatava Antošová vtrhla do literatury s brizancí až neženskou a otevřeností tematiky i jejím zpracováním sklídila zasloužené ovace. Kasal ví, že básně jsou založeny na slovech, a dokáže je shledávat a houfovat tak, aby lahodila uchu. Považovat ho však za básníka pouze formálního je fatální omyl, je básníkem hněvivým a vždycky potřebuje nacházet protivníka, s nímž svádí náruživě souboje, ať už je to společenské dění nebo poezie jako taková. Oproti (?) tomuto uskupení jsou autoři, kteří i klubové (Kovářikovo) čtení před rokem 1989 považovali za ústupek moci a publikovali výhradně v samizdatu. Nejreprezentativnějším básnickým představitelem je formálně vysoce vybroušený, z dekadentních kořenů vycházející **Jiří H. Krchovský**. Podal se mu stát se kulturním autorem současné undergroundové naladěné mladé generace. Ač o něco mladší, popravu sem patří i básníci **Luděk Marks** a **Jáchym Topol**. Topol opustil svou kariéru básníka velmi záhy a vydal se na dráhu prozaika, přesto zejména jeho první sbírka je velmi vyvážená a mně osobně čímsi evokující spřízněnost s Jaroslavem Seifertem.

Jestliže jsem uměle vytvořil Generaci Zeleného peří, pak zde existovala uskupení, kde se autoři sdružovali na bázi společných pro-

gramových prohlášení, např. teplická Skupina XXVI. Možná by bylo logičtější Svatavu Antošovou jako její členku uvést spíše zde. Vůdčím elementem tu byl nepochybně **Roman Szpuk**.

Aniž bych mohl přesněji zařazovat, je nutno enumerovat: katolicky orientovaného básníka **Pavla Kolmačku**, reynkovské noty, spjatého s rodinnou a venkovskou tematikou, extravagantního slovního ekvilibristu **Jaroslava Přízla**, **Norberta Holuba**, jenž se ve verších snaží o chladnou pozorovací přesnost, jako kdyby ani do nich nechtěl autorsky vstupovat, a toto pozorování sonetovou formou sděluje jako lékařskou zprávu. **Martin Reiner** svou tvarovou stránkou rovněž vychází z klasické poezie decim, na rozdíl od Holuba však u něho převažuje touha po vnější dokonalosti nad vlastním básnickým sdělením. Velice sympatická, mnohovrstevnatá a těkavá je poezie **Ewalda Murrera**, evokující svou naléhavostí snahu nalézt „teplou ztraceného chlěva“, je starozákonní a obřadná, ale to vše je „za ní“. Sebezpytavě a drásavě, a proto opravdově a fyzicky přistupuje k psaní básní **Bohdan Chlíbec**.

Z kuběnovských kořenů vyrůstali **Pavel Petr** a **Petr Čichoň**. Petr Čichoň po mistrově vzoru považuje psaní básní za slavnost a mysterium, naplňuje je archaickými atributy a doplňuje hudebním doprovodem, zatímco Pavel Petr je méně okázalý, uměřenější, dokáže však rozpoznat hodnotu moravské lidové písně a stavět také na těchto základech. Někde v rozpětí mezi touto polohou a Kolmačkovou reynkovskou stopou zakotvili **Martin Stöhr** a **Tomáš Reichel**, oba kmenoví autoři Hosta. Lze předpokládat, že toto nakladatelství se posléze stane platformou podobně naladěných, byť je otevřeno širěji.

Ve výčtu by rozhodně neměl chybět ani **Petr Borkovec** jako jeden z mála varírujících poetiku Šiktancovu.

Sepětí se severomoravským regionem, syčeným podzemím černého uhlí stejně tak jako sršícími spenci jisker po odpichu vysokých pecí a proléváním potem kořalek, to je **Petr Motýl**. Také on se však od poezie odklonil k próze, zřejmě plynulejšímu a ne tolik vypointovanému líčení běhu světa. **Tomáš Rezníček** těžší z prostředí stejně zemitého, severních Čech, rytmu kol vlaků udírajících o koleje. Ženou, která hájí barvy něžnějšího pohlaví, je **Božena Správcová** a je nepochybně sympatické, že problémy, s nimiž zápasí, jsou problémy ženské. Z prapůvodního, dosti syrového začátku se postupně propracovává do literárního uchopení světa, aniž by onen ztrácel svou živočišnou barevnost. Do kontextu let devadesátých patří i **Miloš Doležal**, jehož Vysočina ovšem nabírá valérů Mastersových, poučena na portrétech náhrobků spoonriver-ských.

K zvláštním sršatcům náleží **Jaromír Filip Typl**, který byl jako mládíček odkojen mlékem novopackých bláznů a zabydlel se v literatuře rozmáchlými a odvážnými gesty a texty. Nemyslím, že by byly psány v exaltovanosti a nekontrolovatelném nadšení. Přesto však svědčí o neopakovatelné jedinečnosti věku jinošského, kdy je všechno dovoleno, tolerováno a milováno, aby to posléze ztrácelo svou radiaci.

Stejný přírůbek by mohl platit i pro **Bogdana Trojaka**, který ač na zcela jiných poetických principech vytvořil ve své prvotině jímavě pravdivý, plachý a přitom důvěrně blízký chagallovský svět, v němž se kytice milenců, vhozená do temné noci, housle nebo pláč snoubí s kravskými očima. Aby té jisté naivty nebyl posléze schopen a nechtěje ztratit (sám pro sebe) roli básníka, ji svou druhou knížkou skutečně příliš zknížnil. Tato proměna se zatím nepodařila **Milanu Děžinskému** či **Petru Maděrovi**. Trojak, Děžinský i Maděra mají mnoho společného a je jen otázkou doby, kdo z nich svede udržet si svou notu i nadále. Petr Maděra, třicátník, má největší šanci, že to bude právě on. Z básníků-třicátníků mi připadal nejvyzrálejší.

Tím výčet mých jmen skončil. Proč právě tato jména a ne jiná, proč vám mnohá nadbývají a jiná zase chybějí? Věřím tomu, že poezie je záležitostí srdce a nelze ji tak prostě uchopit rozumem, jak mnozí kritikové předstírají. Vím, že tu není **Pavel Rezníček**, ale na druhou stranu není tu ani **Mírek 6 Kroš**. Myslim, že jich tu není mnohem více, než je. Časový odstup od devadesátých let je příliš krátký na vynášení soudů o nich. Neřkuli Ortenů.

Jan Hora

T z Nezvalovy Abecedy

a „causa“ Josefa Kolínského jako pokus o vytvoření mýtu?

(Psáno ke 100. výročí narození básníka)

*A nazváno buď prostou chatřičí
Ó palmy přeneste svůj rovník nad Vltavu
Šnek má svůj prostý dům z něž růžky
vystrčí
a člověk nemá kam by složil hlavu*

Znáte? Jak by ne! Vždyť Nezvalova Abeceda (1926), cyklus čtyřadvaceti vynalézavých a vtipných básnických miniatur, nesmí chybět snad v žádném výkladu o poetismu, o básnické metodě záznamu asociativních představ či o jejím autorovi. Právě citované čtyřverší se dokonce dostalo do čítanek. Snad i proto, že jim Nezval sám demonstroval ve svých Moderních básnických směrech zrod poetistického básnického sdělení.

Většina použitých obrazů je významově srozumitelná i případně neškolněným čtenáři. Jeden implikuje druhý, následující, a jejich vzájemná spojitost i kontinuita jsou s dostatek konkrétní pro případnou jejich interpretaci. Některé motivy kromě svých básnických kvalit (např. zvukových apod.) působí dojem jakési až nezvyklé profanosti, ba dokumentárnosti, spočívající ve velmi těsném spojení s dobou vzniku. Čtenář se samozřejmě i zde může spokojit s jejich hu-debností, dát se unášet autorovou fantazií a nelámat si hlavu jejich stránkou věcnou. Avšak proniknutí do ní, pokud se to nakonec podaří, může být mnohdy zdrojem vzrušujících a překvapivých odhalení. Tak jako v případě T.

*T dvojnásobná šibenice
Popěvek smutný popěvek smrti
Zahynulo jich pod ní na tisíce
Zahynul pod ní Josef Kolínský*

Vychozí je tvar písmene T, připomínající popravčí nástroj v jeho méně typické, leč stejně účinné dvojrámenné určitosti. A šibenice, to je smrt a po ní smuteční obřady se zpěvy za mrtvé. Taky za Josefa Kolínského. Je to jméno vybrané nahodile pro svou měkkou, dotemna klesající a jakoby kvilivou melodii asonance i - ý (smrti - Kolínský), nebo si snad Nezval posloužil nějakou dobovou realii?

Josef Kolínský, jak výše praví básník, skutečně skončil na šibenici, a to dne 24. ledna 1923. Nebylo mu ještě sedmadvacet let. Právě jeho poprava vyvolala v tehdejší tisku diskuzi o smyslu trestu smrti, již se zúčastnily přední osobnosti tehdejšího československého veřejného života.

Dne 10. března 1922 kolem dvacáté hodiny byl Josef Kolínský vpuštěn (jako už tolikrát předtím) v doprovodu svého o dva roky mladšího bratra Jana do domku hodináře a klenotníka Josefa Ledeckého v Praze-Braníku. Na rozdíl od předešlých setkání však tentokrát během rozhovoru zasadil nic netušícímu obchodníkovi smrtící ránu kladivem, které si s sebou za tím účelem přinesl. Vzápětí pospíšilo do kuchyně, kde tímtěž nástrojem utloukl nepohodlnou svědkyni činu, Ledeckého manželku Viktorii. Tu jeho mladší bratr pevně držel, aby neutekla. Dílo zkázy

dokonal Josef Kolínský neplánovaně na dceři Ledeckých, čtyřadvacetileté Viktorii mladší, která se proti předpokladům vrátila domů nečekaně dříve. A nic nechybělo tomu, aby se počet obětí zvýšil ještě o jednu. To když se ve čtvrt na devět po panu Ledeckém sháněl jistý zahradnický pomocník. Přinesl sem k opravě své hodinky. Jak později vypověděl, dříve neotevřel nikdo z domácích, ale jakýsi neznámý mládenec, který prohlásil, že mistr není doma, ať prý si tedy zákazník přijde jindy. Kořistí, dvanácti tisíci korunami v hotovosti a cennostmi (hlavně zlatými a stříbrnými hodinkami, ale i šperky) v úhrmné ceně čtyřadvaceti tisíc, naplnili nenápadnou nevelkou kabelu, vyšli z domku ven a uzamkli klíčem.

Místo činu s třemi lidskými oběťmi bylo objeveno o dva dny později v poledne 12. března 1922. Všechno bylo nasáklé petrolejem, který pachatelé vynesli ze sklepa domku, aby spláchli stopy a znesnadnili průběh vyšetřování. Avšak ani to nepomohlo. Oba byli zanedlouho zadrženi a po pěti dnech výslechu a na základě četných svědeckví (televizí tehdy nebyla, lidé byli mnohem všímavější ke všemu, co se kolem nich dělo, a nadto Josef Kolínský byl na policii už delší čas registrován pro několikrátý přestupek krádeže) i usvědčeni. Jejich doznání se ve všem shodovalo, a tak porota po zvážení všech okolností odsoudila Jana Kolínského k trestu mnohaletého odnětí svobody a jeho staršího bratra k smrti provazem. Ve zdůvodnění rozsudku se upozorňuje mimo jiné na předchozí tresty, na gradaci od jednodušších k těžkému zločinu, egoismus, bezcitnost, úspornost v provedení a spoluúčast mladšího sourozence.

Avšak oba zločinci byli proletáři: mladší Jan sladovnický pomocník, starší Josef dělník, dokonce nezaměstnaný. Svým způsobem proto hověli dobovému poptávce po novém typu hrdiny. Lidstvo se stále ještě nevzpamatovalo z válečného běsnění, hranice Evropy byly v pohybu, revoluce byla mladá, svůdná, světová, permanentní a nastupující mladá generace umělců na její spásonosnost přísahala snad všude na zemi. Diktátory si obouvali holinky a Spojené státy chystaly exekuci Sacca a Vanzettiho, proti níž celý svět marně protestoval. V takové atmosféře se mimofádně dobře daří vzniku mýtů. Jejich hodnota není ovšem ve stavu vzniku vždy zcela bez mravních kazů, neboť mýty dokonce nevznikají ani na základě prokazatelných faktů. (To nejlépe dokazuje existence mýtu historicky neexistujícího nejslavnějšího Švýcara Viléma Tella.) Jejich zrod legitimuje společenská reflexe stavu soudobého morálního vědomí včetně jeho schopnosti být individuálně přijat či nepřijat. Mnohdy jde o pouhý stav prahnutí po spravedlnosti, touhu člověka po lepší a bezpečnější budoucnosti. Jejich smyslu ideového bývá proto zneužíváno k cílům ideologickým. Mýto-tvorná je v podstatě každá doba. Kdo by dneska znal jméno trojnásobného loupežného vraha Josefa Kolínského nebýt Nezvalova poetistického morytátu?

Z literárního
archivu

Zádsti Marie Zahradníčkové o propuštění Jana Zahradníčka a další jednání o katolických autorech v letech 1956 a 1957

První zmínku o žádosti Marie Zahradníčkové, ženy básníka Jana Zahradníčka, o propuštění vězněného manžela v roce 1956 lze najít v programu 1. schůze předsednictva pléna ÚV SČSS dne 15. 6. 1956. Najednou zde byly projednávány tři žádosti vztahující se ke třem různým autorům, kteří v té době byli vězněni: Janu Zahradníčkovi, Václavu Renčovi a Zdeňku Kalistovi. V usnesení této schůze je napsáno: „Odloženo na pořad jednání příštího předsednictva.“

Tento bod byl tedy odložen na 2. schůzi předsednictva pléna ÚV SČSS, která se konala dne 28. 6. 1956.

Dopis Marie Zahradníčkové adresovaný Generální prokuratuře v Praze je z května 1956:

Generální prokuratura Praha-Pankrác
Týká se: Jana Zahradníčka, básníka, nar. 17. 1. 1905 v Mastníku, okr. Třebíč; žádost o revisi řízení.

Žádám za revisi procesu s mým shora uvedeným manželem, který byl rozsudkem státního soudu v Praze (proces se konal v Brně) dne 4. VII. 1952 odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 13 let.

Tento trest považuji od vynesení rozsudku za nesmírně vysoký; byla jsem u přelíčení přítomna a čekala jsem, že manžel bude odsouzen pro neoznámení k trestu asi 1-2 roků. K mému zděšení byl však vysloven trest 13 roků. Žádná polehčující okolnost se nevzala v úvahu, nevzala se v úvahu ani jeho statečná činnost za protektorátu. Naproti tomu jako přitěžující okolnost se vzala v úvahu, že manžel neuznal úplnou svrchovanost osobnosti gener. Stalina.

Vzhledem k tomu, že manžel je těžce nemocen a žije už 5 let s 3 dětmi (8, 6 a 5 roků) v úzkostech o zdraví manželovo, prosím o okamžité rozhodnutí. Zdravotní stav mého manžela je znám všem spisovatelům a byl uznán i všemi úředními vězeňskými lékaři. Jedná se o tyto choroby:

Těžká deformace hrudníku, která u manžela vyvolává stavce značné stísněnosti a brzdí jeho normální vývoj, zvláště v prostředí vězeňském. Stále mu hrozí nebezpečí, že podlehně tuberkulóze.

Nepravdivá činnost srdeční, která je důsledkem těžkého rozšíření srdce.

Těžká alterace nervová.

Stálý zánět průdušek.

Než bude rozhodnuto o revisi procesu, prosím o vyřízení stížnosti (žádosti) za přerušování výkonu trestu, kterou jsem podala 5. 5. 1954 Generální prokuratuře v Praze a na niž jsem do dnešního dne nedostala rozhodnutí. Prosím proto, aby byla vyřízena tato žádost o přerušování výkonu trestu podle § 274 tr. ř., jak to sám Nejvyšší soud doporučil, když zamítl žádost o milost (rozhodnutí ze dne 24. X. 1952 č. 2 A - Nt - 818/52).

Podala jsem jménem našich 3 dětí již mnoho žádostí, všechny jsou zamítány nebo nevyřízeny.

Poněvadž podle úsudku každého lékaře je ohrožen život mého manžela ve vězeňském prostředí, věřím, že tentokrát, po projevu prvního tajemníka ÚV KSČ s. A. Novotného a pana předsedy vlády V. Širokého, rozhodnete kladně a manžela propustíte; jedná se o lidský život - nejmladší dítě viděl manžel jen na Pankráci.

Můj manžel je člověk naprosto nepolitický, což je známo celému Svazu spisovatelů. Je jasno, že se jedná o tragický osud, poněvadž on jako těžce nemocný člověk je už 5 let ve věznicích, tedy při jeho těžké nemoci to-

lik, kolik odpyká zdravý člověk za 15 let. Byly také doufám jeho 3 nevinné děti potrestány už dosti a věřím, že tentokrát posoudíte žádost spravedlivě.

Děkuji za neodkladné vyřízení a jsem s pozdravem „Míru zdar“.

Marie Zahradníčková
Uhřínov č. 8 u Vel. Meziříčí
V Uhřínově 16. 5. 1956

Opis této žádosti poslala Marie Zahradníčková na SČSS s následujícím sdělením:

Svaz československých spisovatelů Praha
Dovoluji si Vám poslati opis žádosti na Generální prokuraturu a prosím Vás velmi jménem našich 3 dětí za podporu spravedlivé věci.

Současně Vám děkuji za peněžní dar pro naše děti a prosím za omluvu, že tak činím teprve nyní; jistě pochopíte duševní stav ženy, která již 3 roky marně čeká na návrat těžce nemocného manžela a která marně podává stále žádosti, prosby a t. d. soudům, prokuraturám, pánům presidentům republiky a jejich čotím.

Děkuji Vám srdečně za podporu spravedlivé věci a jsem s pozdravem Míru zdar.

Marie Zahradníčková
Uhřínov u Vel. Meziříčí
25. 5. 1956

Matka Václava Renče poslala Svazu spisovatelů text žádosti adresované prezidentu Zápotockému. Doprovodný dopis, psaný roztržsenou rukou staré ženy, zní:

Praha 7. VI. 1956

P. T. Výboru „Svazu čsl. spisovatelů“!

Podepsaná, Ant. Renčová, prosím o laskavé doporučení mé žádosti o milost pro svého syna, dr. Václava Renče, kterou posílám do rukou pana presidenta republiky.

Děkuji Vám srdečně předem,
v úctě

Ant. Renčová
Praha VII.
Plynární 31

Text opisu, který přišel do Svazu spisovatelů 11. 6. 1956, je:

V Praze 7. VI. 1956

Velevážený pane presidente!

V úctě podepsaná, Ant. Renčová, prosím uctivě a co nejpokorněji o milost pro svého syna, dr. Václava Renče, naroz. dne 28. XI. 1911 ve Vodochodech u Roudnice.

Můj syn byl dne 24. V. 1951 zatčen a potom 26. IV. 1952 byl státním soudem v Praze odsouzen k odnětí svobody na 25 let; nyní jest v Leopoldově na Slovensku.

V roce 1954 snížil jste mu, vážený pane presidente, tento trest cestou milosti o 13 let.

Jsem Vám za to neskonale vděčná a znovu děkuji za tuto milost i jménem syna a za jeho děti.

Odhodlávám-li se znovu k této žádosti o milost prominutí zbytku trestu, činím tak ze zoufalé starosti o jeho zdraví a jeho rodinu.

On sám je velmi často nemocný v důsledku prodělané tuberkulózy a jeho manželka, která živí rodinu jako zemědělská dělnice v zemědělském učňovském ústavě, také je často nemocná z velkého přepětí a jeho tři děti tak potřebují otce, který by se o ně staral!

Mimo to syn velmi žhavě touží po své práci a při poslední návštěvě zase říkal, jak by byl šťastný, kdyby svou práci mohl odčinit vinu svého poblouzení, z kterého jest již úplně vyléčen.

Svoji poctivou práci básníka-spisovatele mohl by jistě více prospět našemu sociálnímu státu než-li tam v nečinnosti, která jeho síly ubíjí.

Prosím Vás znovu, vážený pane presidente, o milost pro tohoto mého syna a předem Vám děkuji z celého srdce těžce zkoušené matky.

V hluboké úctě

Ant. Renčová
Praha VII, Plynární 31

Žádost o propuštění Zdeňka Kalisty je staršího data, avšak projednávána na předsednictvu ÚV SČSS byla ve stejné době jako prosby Marie Zahradníčkové a Antonie Renčové:

Kanceláři
presidenta republiky
Praha - Hrad
Praha, dne 6. I. 1956

Podepsaní členové Československé akademie věd si dovoluji upozornit na žádost, kterou presidentu republiky Československé předložili synové bývalého docenta Karlovy university Zdeňka Kalisty o udělení milosti jejich otci, odsouzenému k dlouholetému odnětí svobody. Podepsaní členové ČSAV nemohou posuzovat trestní vinu odsouzeného, považují však za svou povinnost upozornit na vážný zdravotní stav Zdeňka Kalisty, jenž byl nedávno operován na rakovinu. Kromě toho se domnívají, že Zdeněk Kalista by mohl po propuštění na svobodu být pověřen některými vědecko-badatelskými úkoly, zejména prací na přípravě edice některých historických pramenů, neboť z dřívější své vědecké činnosti je znám jako houževnatý pracovník s širokou odbornou erudicí.

Podepsaní jsou k této žádosti vedeni citem lidskosti i s ohledem na početnou rodinu odsouzeného a na zdravotní stav jeho manželky.

Pod touto žádostí jsou uvedena jména „akademik Jan Eisner, akademik Rudolf Urbánek, člen korespondent Jan Květ, prof. dr. Karel Krejčí, čl. koresp. ČSAV, akademik Jan Filip, akademik Otokar Chlup, člen korespondent V. Husa, akademik V. Vojtíšek“.

V materiálech určených pro toto jednání je rovněž krátký dopis z 26. 8. 1956 podepsaný M. Kalistovou, jehož adresát není jasný (schází i oslovení): „Prosím, vyjde-li Vám trocha času, abyste lask. zavolal na č. t. 736-41. Tak ráda bych totiž odevzdala vypůjčené drahé knížky - které jsem nechtěla vrátit bez Vašeho vědomí. Přejí Vám v další práci, která nám již tolik dala, hodně dobrých podmínek. Pozdravuje Vás M. Kalistová“.

V usnesení 2. schůze předsednictva pléna ÚV SČSS ze dne 28. 6. 1956 ve věci dopisů M. Zahradníčkové, A. Renčové a M. Kalistové (jedná se spíše o žádost vědeckých pracovníků) je tento závěr: „Předsednictvo znovu projednalo dopisy paní M. Zahradníčkové, A. Renčové a M. Kalistové a rozhodlo, že Svaz jako instituce jejich žádosti nebude podpisovat, že však jednotliví členové předsednictva budou je podporovat a budou se snažit podle svých možností v jejich prospěch intervenovat. Bylo rozhodnuto, aby o tomto usnesení jmenované informovali s. Nezval a s. Noha. Zodp. J. Otčenášek, J. Noha.“ Dopisy ani jejich kopie, jež by jmenované manželky ze Svazu spisovatelů obdržely, ve svazových materiálech nejsou. Připomínám, že rozhodnutí předsednictva následovalo až po známém diskusním vystoupení Jaroslava Seiferta na II. sjezdu SČSS. Na prezenční listině 2. schůze předsednictva jsou uvedena jména: Jan Drda (nemocen), Ladislav Fikar, Milan Jariš, Zora Jesenská, Peter Karvaš (byl v Rumunsku), Marie Majerová, Oldřich Mikulášek (omluven), Vladimír Mináč, Vítězslav Nezval, Jan Otčenášek (nemocen), Jan Pilař, Marie Pujmanová (prázdný řádek pro podpis), Miloslav Stehlík (byl v Bulharsku), Ctibor Štítnický, Dominik Tatarka (omluven), za sekretariát Jan Noha, Vlastimil Maršíček, Antonie Schwarzová (prázdný řádek pro podpis) a Marie Malíková.

Jan Zahradníček nebyl v roce 1956 propuštěn na svobodu, pouze mu byl v srpnu toho roku trest vězení snižen ze třinácti na devět let. Brzy poté se jeho manželka a děti otrávil houbami; jak uvádí Zdeněk Rotrekl v knize Skrytá tvář

české literatury, dcery Zdislava a Klára zemřely v trebičské nemocnici 8. a 9. 9. 1956. Zmínka o této tragické události (stejně jako o krátkodobém přerušování trestu, aby mohl být Zahradníček přítomen na pohřbu svých dvou dětí) se objevila i v další z řady žádostí Marie Zahradníčkové, jimiž se pokoušela dosáhnout propuštění svého manžela Jana Zahradníčka, z května 1957; adresátem byla tentokrát Krajská prokuratura v Olomouci:

Žádost za podmíněné propuštění

Jana Zahradníčka, t. č. Mírov,

k č. TK n 71/56

V Uhřínově dne 19. května 1957

Krajská prokuratura v Olomouci.

Krajský prokurátor v Olomouci mi dne 20. 12. 1956 sdělil (č. jed. TK n 71/56), že odložil žádost za podmíněné propuštění mého manžela, a to s odůvodněním, že manžel, zejména po vrácení se do trestu po přerušování, nechová se tak, jak předpokládá ustanovení § 33 tr. z. o podmíněném propuštění.

Dovolila jsem si již v předcházejících žádostech upozornit na to, že můj muž kromě ostatních těžkých chorob utrpěl velmi na svém nervovém stavu. Ten se zhoršil ovšem zejména po rodinné tragedii - po smrti a pohřbu dvou dětí, pro kterou mu bylo dovoleno přerušování trestu. Při odjezdu na pohřeb mu bylo výslovně slíbeno, že se již do trestu nevrátí. Je pochopitelné, že při jeho zdravotním stavu, v němž se musil přece jen do trestu vrátit, mohlo jeho duševní napětí podnítit takový výrok nebo chování, které bylo krajskému prokurátoru důvodem k odložení žádosti za podmíněné propuštění. Vždyť zdravotní stav manžela po rodinné tragedii byl takový, že nemohl dojít ani 5 minut od autobusu na vlak; trest znovu nastoupil a disciplinovaně se podrobil rozkazu krajské prokuratury s vypětím posledních sil.

Prosím, aby tyto mimořádně lidsky těžké okolnosti byly při posuzování jeho chování po návratu vzaty v úvahu, a to tím spíše, že se nám má začátkem června narodit dítě. I kdyby krajská prokuratura nemohla považovat za dostačující všechny dosavad uváděné důvody pro podmíněné propuštění (velmi zhoršený zdravotní stav manželův, rodinnou tragedii a odpykání dvou třetin trestu), prosím, aby mou novou žádost uvažovala s ohledem na mou lidsky už nesnesitelnou situaci. Můj manžel byl zajištěn 14. června 1951; jeho trest byl stanoven na 9 roků, má už tedy odpykáno téměř 6 roků, tedy dvě třetiny trestu.

Očekávám, že krajská prokuratura v Olomouci uváží mou situaci a mé žádosti s ohledem na narození dítěte vyhoví.

S projevem úcty a díky

Marie Zahradníčková
Uhřínov u Vel. Meziříčí

Opis této prosby poslala Marie Zahradníčková ústřednímu výboru SČSS téhož dne jako krajské prokuratuře (razítko na obálce je z 19. 5. 1957) a připojila krátký dopis; zásilka byla Svazu spisovatelů doručena 22. 5. 1957:

Ústřednímu výboru Svazu československých spisovatelů v Praze.

Dovoluji si zaslati Vám opis své nové žádosti za podmíněné propuštění svého manžela, básníka Jana Zahradníčka, a prosím, abyste i Vy laskavě uvážili její obsah a působili k jejímu kladnému vyřízení.

S projevem úcty a díky

Marie Zahradníčková

19. května 1957 Uhřínov u Vel. Meziříčí

Tutéž žádost se stejným krátkým průvodním dopisem poslala Marie Zahradníčková také na adresu Stalinovy sady 12, Brno, kde sídlila brněnská pobočka SČSS. Tento dopis a žádost zaslal Bohumír Macák za svazovou pobočku v Brně dne 21. 5. 1957 tajemníku SČSS Janu Nohovi do Prahy se sdělením:

Milý soudruhu Noho,

posíláme Ti dopis a žádost paní Marie Zahradníčkové. Buď tak laskav, projednejte to tam u Vás a pokud můžete, pomozte této věci. My sami zde nemůžeme nic podniknout bez rozhodnutí pražského ústředí. Myslím, že by bylo také dobře napsat paní Zahradníčkové pár řádek o tom, že jsme žádost dostali a že podnikneme vše, co je možné.

Se soudružským pozdravem

Boh. Macák

Jan Noha připravil pro jednání předsednictva ÚV SČSS dne 30. 5. 1957 tyto dopisy jako materiál k bodu Zpráva členského oddělení. Této schůzi se zúčastnili Ladislav Fikar, Marie Majerová, Vítězslav Nezval, Jan Otčenášek, Jan Pilař, Miloš Stehlík, nepřítomné členy předsednictva ÚV SČSS Jana Drdu a Milana Jariše, kteří byli v Číně (kromě nich chyběli ještě Oldřich Mikulášek, bez sdělení omluvy, a Marie Pujmanová, která byla nemocná), zastupovali členové ústředního výboru SČSS František Buriánek a Jan Noha (další určený člen ÚV SČSS Jiří Marek byl v SSSR), za sekretariát zde byli Marie Malíková, Vlastimil Maršiček, Václav Pelikán (Alena Bernášková byla nemocná) a za ČLF Bohumír Polách. V usnesení z této schůze předsednictva ÚV SČSS ze dne 30. 5. 1957 je uvedeno:

c) dopis M. Zahradníčkové: s. Noha přečetl předsednictvu dopis pí M. Zahradníčkové, která žádá předsednictvo Svazu o pomoc v záležitosti svého manžela, básníka Jana Zahradníčka.

Po diskusi usneslo se předsednictvo požádat presidenta republiky a sekretariát ÚV KSČ, aby podporovali žádost o milost pro básníka Jana Zahradníčka s ohledem na jeho těžkou chorobu a tragické události v jeho rodině.

Za uskutečnění tohoto závěru zodpovídali Jan Otčenášek a Jan Noha. Zahradníčkovým vězněním a žádostí o jeho propuštění v souvislosti s tragédií v jeho rodině se zabývalo předsednictvo ÚV SČSS až

v květnu 1957, po prosbě Marie Zahradníčkové, tedy téměř devět měsíců po úmrtí obou dcer.

Dopisy předsednictva SČSS prezidentu Zápotockému a ústřednímu výboru Komunistické strany Československa ve věci Jana Zahradníčka byly napsány dne 31. 5. 1957.

Vážený soudruhu presidente!

Předsednictvo Svazu čs. spisovatelů na své schůzi konané ve čtvrtek dne 30. května 1957 jednalo o dopisu paní Marie Zahradníčkové, manželky spisovatele, básníka Jana Zahradníčka, která podala Krajské prokuratuře v Olomouci žádost za podmíněné propuštění svého manžela. Předsednictvo Svazu bedlivě a odpovědně uvážilo všechny okolnosti, které paní Zahradníčková uvádí ve své žádosti, a s ohledem na její opravdu tragické postavení rozhodlo poprosit Vás, vážený pane presidente, abyste sám věc laskavě posoudil a příznivě vyřízení její žádosti doporučil.

Text její žádosti v opise připojujeme.

Děkujeme Vám a jsme se soudružskými pozdravy

Jan Otčenášek, Jan Noha,
první tajemník ÚV SČSS,
tajemník ÚV SČSS

Dopis totožného znění, s výjimkou oslovení, byl zaslán i ústřednímu výboru Komunistické strany Československa (Přílohy 33, Praha).

O něco později, dne 4. 6. 1957, byl z předsednictva ÚV SČSS poslán dopis Marii Zahradníčkové.

Vážená paní,
dostali jsme Váš dopis ze dne 19. května t. r. a k němu připojený opis žádosti adresovaný Krajské prokuratuře v Olomouci. Také naše brněnská pobočka nám postoupila Váš dopis i žádost.

Předsednictvo našeho Svazu Vaše podání projednalo na své schůzi dne 30. května 1957. V rozpravě o věci plně pochopilo Vaši těžkou situaci a rozhodlo učinit vše, co je možné se strany Svazu spisovatelů, aby Vaše žádost byla příznivě vyřízena.

Prosíme, abyste přijala tuto naši zprávu a srdečně Vás pozdravujeme.

Jan Otčenášek, Jan Noha,
první tajemník ÚV SČSS,
tajemník ÚV SČSS

Odpověď z Kanceláře presidenta republiky má datum 12. 6. 1957. Ve Svazu spisovatelů byla zaevidována dne 20. 6. 1957.

Vážení soudruzi,
president republiky soudruh Antonín Zápotocký obdržel Váš dopis ve věci podmíněného propuštění Jana Zahradníčka.

Na pokyn soudruha presidenta upozornili jsme na věc generální prokuraturu, neboť o podmíněném propuštění rozhoduje soud na návrh prokurátora nebo náčelníka vězeňského ústavu. Generální prokuraturu jsme současně požádali, aby nám sdělila své stanovisko k žádosti.

Pro úplnost podotýkáme, že Ústava 9. května nedává presidentu republiky práva

rozhodovat o podmíněném propuštění z výkonu trestu.

Za kancelář presidenta republiky
Dr Rychetská

Snaha Marie Zahradníčkové nebyla úspěšná, přesto se nevzdávala a psala další žádosti o propuštění svého manžela. Opětovně se obracela na Svaz československých spisovatelů s prosbami o pomoc. Ještě na počátku roku 1958 se jimi zabývalo předsednictvo ÚV SČSS: jedním z bodů programu schůze dne 21. 1. 1958 bylo projednávání dopisu Marie Zahradníčkové Svazu s následujícím závěrem: „Předsednictvo vyslechlo zprávu A. Bernáškové a rozhodlo vyslat v této záležitosti delegaci SČSS (A. Bernášková, V. Nezval) k ministrovi spravedlnosti.“ V usnesení schůze předsednictva ÚV SČSS ze dne 11. 3. 1958 je stručně oznámení v záležitosti Jana Zahradníčka (druhým, o němž se jednalo, byl Ivan Horváth): „Předsednictvo vzalo na vědomí zprávu A. Bernáškové v těchto záležitostech a rozhodlo sdělit pí Zahradníčkové, že SČSS se s její žádostí obrátil na příslušné státní orgány. O výsledku bude vyzoomněna přímo.“ Zdá se, že aktivita předsednictva ÚV SČSS v této věci postupně ochabovala, jak to alespoň vyplývá z usnesení ze schůze předsednictva ÚV SČSS v druhé polovině roku 1958 i v roce 1959. Jan Zahradníček byl z vězení propuštěn až v květnu 1960.

Připravil MICHAL BAUER

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

Motivem jedné komorně laděné výstavy v pařížském Musée Louvre je dokázat Michelangelovi, Rembrandtovi, Delacroixovi a jiným slavným celebritám, že jejich umění má psychoanalytický základ při tvorbě témat, v nichž vystupuje obvykle nahé tělo muže a ženy. Tak se třeba z Géricaulta stává pedofil, z Proudha homosexuál, z Ingrese lesbický snilek apod. Jisté formy sexuální deviance vykládané v dnešním světle všemocnou freudovskou formulí psychoanalýzy poněkud znásilňují umění dávných časů. Výstava je zaměřena na kresby těchto mistrů a v tématech starozákonních či v pouhých studiích aktů uvolňují kurátoři uzdu své fantazii. Obsah výstavy nesmíme brát zas tak vážně, ačkoli je vážně míněn. Je to v podstatě onen postmoderně laděný guláš sestavený tak, aby byl kasovním trhákem, a založený na ramenatých výrazech a komentářích, které efektně operují s velkými jmény minulosti.

Na půdě Louvru je však z druhé strany pod pyramidou k vidění ještě jedna, pozoruhodnější výstava s tematikou času. L'EMPIRE DU TEMPS - mýty a kreace ukazuje, že nejen stylový vývoj, ale i obsahy zaujímají mimořádnou roli v proměnách výtvarné individualizace. Exponáty, převážně ze sbírkového fondu Louvru, nasvícené téměř s mýto-tvornou efektností, zjevují jakýsi dialog. Egyptské symboly času jsou v blízkosti evropských alegorií Saturna a Chrona. Výstava je navíc pojímána jako zajímavý příběh technického vývoje při měření času. Všechny hranice ostychu náhle mizí. S vrcholně uměleckým artefaktem se zachází jako s volně dostupným a zastupitelným předmětem. Výstava osciluje mezi encyklopedickou ilustrací a náročnou podívanou.

V minulém Tvaru jsem informoval, že v Grand Palais probíhá velká výstava umění zvaného roku 1900. O něco komornější expozice, nazvaná Malíři duše, v Les Halles představuje díla belgických a francouzských symbolistů. Umělci jako Henri Gervex, Georges de Feure, Lucien Lévy - Dhurmer hýří mrtvými Oféliemi a v překrásných a rafinovaně řemeslně zpracovaných secesních rámech předvádějí snovou pohádku o světě slonovinových věží. Na výstavě jsou v zákrytu představeny také práce Gustava Moreau a Odilona Redona, ale zůstávají skryty za umělci, jejichž jména nejsou ve středoevropském prostředí příliš známá. Dívák má také příležitost seznámit se s několika grafickými díly Františka Kupky, který již nechýbí na žádné světové expozici.

V nenápadné galerii Seita na pravém břehu Seiny po pozoruhodné sondě do díla Jawlenského je nyní k vidění neméně zajímavá komorní výstava litevské umělkyně Marianny von Werefkinové. Její život byl úzce spjat s Kandinským, jehož byla milenkou. Její nevelké malířské dílo tkvící v expresivních formách bylo však ovlivněno především německým prostředím, kde se začátkem století ocitla v plodné skupině Der Blaue Reiter a společně s jejími představiteli vystavovala v galerii Sturm. Jako žačka Il-

Marianne von Werefkinová, „Podzim - škola“, výřez

ji Repina získala v Rusku solidní základ a záhy odešla do Mnichova, který byl vedle Paříže považován za důležité místo na malířské mapě Evropy. V roce 1920 zapůsobily její obrazy na benátském Bienále. Jako mnoho jiných byla i Werefkinová po nástupu nacistů k moci přinucena k emigraci do Švýcarska, neboť její umění bylo prohlášeno za zvrhlé. Nejzajímavější etapou v tvorbě Werefkinové jsou ony expresionistické začátky, které v sobě nesou nekonečný čas ruského venkova a symbolistně napjatou atmosféru

ticha před bouří. V jejích obrazech, kvaších a drobných akvarelech nalezneme silný vliv židovské diaspory, srovnatelný s ranou fází obrazů Marka Chagalla. Nezamlčitelným druhem v jejím uměleckém putování byl po třicet let Kandinsky, který s ní po třiceti letech zcela náhle a nevysvětlitelně přerušil kontakt.

Galerie Seita, spravovaná mezinárodní tabákovou asociací Altadis, přináší ve svém programu pohledy na díla zapomenutých malířů a umělců.

V Jeu de Paume nedaleko Louvru je zpřístupněna expozice umělců působících v tzv. východní zóně. Vedle nezřetelných prací Maďarů a Rusů tu v bezvládně prázdných objektech nespátujeme nic ojedinělého a originálního. Z českého umění je zde zastoupen Karel Malich - většinou dnes již muzeálními drátěnými plastikami a pastely. Malichova díla jsou povětšinou zapůjčena ze soukromých sbírek v USA nebo pocházejí z vídeňské pobočky muzea Ludwig. Výběr autorů, nosné téma a smysl výstavy vycházejí noprázdně.

Paříž má půvab též ve spoustě zastrčených a nenápadných galerií, ale také stálých expozic komorního ladění vzniklých z popudu sběratelů nebo umělců. K návštěvě lze jenom doporučit Musée Jules et Paul Marmottan se svou slavnou sbírkou více než třiceti pozdních obrazů Clauda Moneta, ale také působivou kolekci středověkých miniatur ze sbírky amerického obchodníka uměním Wildensteina.

V klasicistně upraveném paláci Jacquemart-André nalezneme kromě Tiepolovy fresky přenesené do interiéru honosné vily výjimečně vybranou sbírku rokokové francouzské malby a zejména italskou renesanci, svědčící o možnostech a vkusu rodiny zbohatnuší na půjčkách Napoleonovi.

Nejvíce však doporučuji navštívit tiché muzeum - bývalý ateliér Ossipa Zadkina. Tento původem ruský sochař dvacátých let, současník našeho Otto Gutfreunda, vytvořil ve svých skulpturách něco na pomezí kubismu a surrealismu. Svou pozornost poutají také mistrné akvarely, zčásti připomínající rané akvarely Karla Teiga nebo vrcholné kresby Aloise Wachsmanna. Zadkinovo muzeum má podmanivou atmosféru chudého přibytku jednoho z adeptů kdysi tak slavné avantgardy. Jeho návštěvu je možné po velkých výstavách a přehlídkách Paříž s klidným srdcem opustit. Vidět lze v ní cokoli, ale skutečně uvidět znamená hledat.

V letošním roce uplynulo 25 let od úmrtí Ivo Andriće

Ivo Andrić, jugoslávský nositel Nobelovy ceny za literaturu v roce 1961, je jedním ze základních pilířů soudobé jugoslávské kultury. Jeho osobní život byl spjat s jedním prostorem, městem a časem, v duchovním a tvůrčím smyslu však tento moudrý myslitel a velký vykladač dějin byl člověkem širokého rozhledu.

Narodil se v Bosně v roce 1892, první knížku lyriky Ex ponto vydal v Záhřebu, větší část svého života prožil v Bělehradě, kde také v roce 1975 zemřel. Dětství strávil ve Višegradu poblíž kamenného mostu přes Drinu. Právě tam se zrodila Andrićova první velká myšlenka: Bosnu a střední Balkán začal vnímat jako pojítko a hranici mezi dvěma světy. Městečko vzniklé kolem mostu se stalo místem setkání a dialogů mezi Východem a Západem, místem křížení a doteků, z nichž se rodí a vyrůstají nové a nečekané kultury, stejně přitažlivé, avšak někdy cizí jak západnímu, tak východnímu pojetí.

Zde protiklady mohou, jak to víme z dějin, být ničivé a krvavé, nicméně je dogmatismus - vyjma fanatiků a bláznů - lidem na pomezí celkem cizí, neboť jejich setkání, míšení a dialogy tvoří základ duchovního a fyzického přežití. Lidé žijící na hraniční čáře dobře znají onen silný plamen, který snadno vzplane a rychle se rozhoří. Je proto lepší zpočátku stát trochu opodál a nebýt mu přímo vystaven. Později však, když plameny už tolik neplápolají, je

u toho ohně možné krásně se ohřát. Nic kromě samotné hranice, jež vytváří, živí a udržuje kulturu vzniklou z křížení a prolínání rozličností, zde není stálé a konečné.

Z tohoto poznání Andrić vyvodil dva ústřední opěrné body své filozofie a svého historického vědomí, jež se staly východiskem jeho tvůrčí poetiky. Byla to myšlenka o významu rozmanitosti kultur ve smíšených prostředích a také o symbolickém významu mostů jako hlavních tlumočnicků a nositelů všech setkání a dialogů.

Ze všeho, co člověk ve svém životním úsilí buduje a staví, jsou v mých očích nejlepší a nejhodnotnější mosty. Jsou důležitější než domy, jsou posvátnější - neboť obecnější - než chrámy. Patří všem a jsou vůči všem stejně, užitečné, vždy postavené s rozmyslem na místě, kde se kříží nejvíce lidských potřeb, vydrží déle než jiné stavby, jelikož neslouží žádným tajným či zlým úmyslům. ...Všechny v podstatě tvoří jeden celek a jsou stejně hodny naší pozornosti, neboť ukazují na místo, kde člověk narazil na překážku, a aniž se před ní zastavil, překonal ji a přemostil...aby nebylo dělení, rozporů a loučení. Vše, čím se tento náš život projevuje - myšlenky, snažení, pohledy, úsměvy, slova, vzdechy - vše tihne k jinému břehu jako k cíli a teprve tam získává svůj skutečný smysl. Vše musí cosi překonat a přemostit: nepořádek, smrt nebo nesmysl. Neboť vše je přechod, most, jehož konce mi-

zí v nekonečno. Ve srovnání s ním jsou všechny pozemské mosty pouhými dětskými hračkami a bledými symboly. Veškerá naše naděje je na druhé straně.

Když popisoval život a osudy lidí žijících na pomezí dvou kultur a civilizací, které se v jeho rodném kraji střetly a zamotaly do nerozuzlitelného klubka krásy a neštěstí, Andrić podotýkal, že se geopolitický prostor Balkánu nedá oddělit od epochy, v níž se utvářely jeho soudobé historické osudy. Z této zkušenosti vychází ona známá Andrićova vize „třetího světa“, v níž zachycuje a krátkými, přesnými tahy líčí veškerou balkánskou historii jako věčné prokletí evropského předměstí. Za historickými událostmi, jichž byl občas sám účastníkem v roli významného jugoslávského diplomata v řadě evropských metropolí před II. světovou válkou (Řím, Bukurešť, Paříž, Štýrský Hradec, Madrid, Brusel, Ženeva, Berlín) a kterým rozuměl lépe než mnozí jeho současníci, Andrić hledal a nacházel neviditelná a trvalejší znamení, skrytá historická poselství a vyšší morální hodnoty. Ačkoli se v Trávnické kronice (1945), jeho stěžejním díle, vypráví o dějinách konzulských časů v bosenském pašaliku za vlády dvou konzulů (rakouského a francouzského) a tureckého vezíra na začátku 19. století, tento román je ve skutečnosti dlouhým a nekonečným dialogem mezi Východem a Západem. Vypráví o střetu dvou cizích, nesourodých světů a protichůdných zájmů mocností, probíhajícím v prokletém prostoru, v němž se dějiny opakují, neboť Andrićovy výzvy a varování Evropa nikdy nevyšlechla a nepochopila.

Nikdo neví, co znamená narodit se a žít na hranici mezi dvěma světy, oba je znát, rozumět jak jednomu, tak druhému a nebýt s to udělat nic, aby došlo k jejich vzájemnému vysvětlení či sblížení, milovat a nenávidět jak jeden, tak druhý, po celý svůj život kolísat a potácet se, mít domov na dvou místech a zároveň nikde, být všude doma a zůstat navždy cizincem, zkrátka žít jako ukřižovaný, současně ale jako oběť i trýznitel... Ano, to jsou útrapy, které sužují křesťany z Levantu a kterým vy, příslušníci křesťanského Západu, nikdy nemůžete porozumět, a tím méně jim mohou porozumět

Turci. Je to osud levantského člověka, neboť on je poušiere humaine, lidský prach, vířící mezi Východem a Západem, k žádnému z nich však nepatří a je od obou bitý. Jsou to lidé znalí mnoha jazyků, žádný ale není jejich, znají obě vyznání, v žádném však nejsou pevní. Jsou obětmi fatální lidské roz dvojenosti na křesťany a nekřesťany, věční tlumočníci a zprostředkovatelé, kteří v sobě mají hodně nejasnosti a nedořečenosti. Jsou dobrými znalci jak Východu, tak Západu, jejich zvyků a víry, jimi však stejnou měrou pohrdá a podezírá je jak jedna, tak druhá strana... Jsou to lidé na pomezí, duchovním i fyzickým, lidé na černé a krvavé hraniční čáře, která v důsledku nějakého těžkého a absurdního nedorozumění byla vkreslena mezi lidi, boží tvory, mezi nimiž by žádné hranice neměly existovat. Je to ona dělicí čára mezi mořem a pevninou, od souzená k věčnému pohybu a neklidu. Je to třetí svět, do něhož se slilo veškeré prokletí kvůli rozdělení země na dva světy. Je to... Je to hrdinství bez slávy, mučednictví bez odměny. A alespoň vy, naši souvěrci a příbuzní, lidé ze Západu, křesťané podle stejného požehnání jako my, byste nám měli rozumět, podpořit nás a ulehčit nám náš osud.

Válečná ničení, která Andrić během II. světové války zažil v Bělehradě, mu znovu potvrdila, že vzácná období míru a spokojenosti jsou pouhými přeludy a klamy jakýchsi neznámých zel, přestávkami mezi strádáním, které opakovaně postihuje tutéž oblast. Toto poznání jej vždy vrhalo na začátek a varovalo ho, že na územích, kam se zlo často vrací, člověk nikdy nesmí zapomenout, proč je, odkud přichází, ani kam jde. Pro Andriće je to Višegrad, malé městečko v Bosně, kde strávil dětství a kam v myšlenkách vždy znovu míří:

Pod všemi cestami na zemi stále proudila jen pro mě viditelná a zachytitelná hrubolátá višegradska stezka, od chvíle, kdy jsem ji opustil, až dodnes. Podle ní jsem vlastně vyměřoval svůj krok a jí přizpůsoboval svou chůzi. Po celý život mě nikdy nepouštěla. V okamžicích, kdy mě unavoval a otravoval svět, v němž jsem se jakousi zlou náhodou a jakýmsi zábrakem udržel při životě, kdy se zatahoval obzor a rozvíklával směr, zbožně jsem rozprostíral před sebou, jako věřící modlitební kobereček, tvrdou, ubohou, vznešenou višegradskou stezku, která léčí každou bolest a potírá veškeré strádání, neboť je všechny v sobě obsahuje a všechny převyšuje. Několikrát za den využívám každičkého zklidnění v okolním životě a každé odmlky k tomu, abych urazil část oné cesty, z níž jsem nikdy neměl sestoupit. A tak než dorazím na konec svého života, nevidomky a potají, urazím také souzenou délku višegradske stezky. S koncem života se přetrhne i ona. A ztratí se tam, kde mizí všechny stezky, kde mizí cesty i bezcestí, kde již není chůze ani náporů, kde se všechny pozemní cesty zamotají do nesmyslného klubka, které jako jiskra spasení shoří v našich očích, jež samy uhasínají, neboť nás dovedly k cíli a k pravdě.

Skrytý vnitřní svět Andrićovy galaxie naplňuje silný pocit opuštěnosti a osamocení, propustující jeho prózy porůznu. Symboliku mostů spojujících rozličné světy doplňuje symbolika vězení a zrcadla, za níž se skrývá Andrićova skutečná tvář. Větší část svého života prožil v hledání vnitřního smyslu času a prostoru, jež mu osud přikl jako domov. Díky hlubšímu, takřka metafyzickému vztahu k času i k prostoru Andrić na první pohled nevystupuje jako bezprostřední účastník a svědek XX. století, přestože byl revolucionářem i vězněm, významným diplomatem, vynikajícím spisovatelem, a tak svým způsobem i spolutvůrcem dějin. Na svou dobu se díval očima osamoceného pozorovatele. V tomto světle má Andrićova přítomnost v jugoslávské kultuře XX. století jistý nadčasový význam.

Úryvky z knihy Andrićových krátkých próz Stezky, tváře, krajiny a z románu Trávnická kronika přeložila ANA ADAMOVIČOVÁ. K úvahám ji inspiroval Predrag Palavestra, známý vykladač Andrićova díla.

Biologicko-společenské POKLESKY

Stanislav Komárek

Účinná lítost

Lítost nad vlastními činy a touha po jejich zpětné nápravě jakýmsi způsobem patří k typickým počinům ne zcela integrované a „dospělé“ myšl (ne náhodou je emancipace od matky činem chápaným jako „provinění“ podobně jako třeba ochutnání ze stromu poznání dobrého i zlého). Jung ve své Odpovědi na Joba darmo nezdůrazňuje, že stvořitelské božstvo bylo sice z principu všemohoucí a vševedoucí, ale ne zcela vědomé - z toho plyne třeba Jahveho pozdní lítost nad tím, že stvořil lidi, a pokus je znovu zahladit. Děti svými projevy lítosti společensky kompenzují nejednu neuváženost, jejíž důsledky nemohly dohlédnout, a poté musejí tímto způsobem sociální dopady svých činů „zažehlovat“ (i celá řada dospělých se tak ovšem chová a nejen v naší kultuře - Pohádky tisíce a jedné noci jsou toho hezkou ilustrací, stejně jako reálná kazuistika jednoho z osmanských pašů na palestinském pobřeží, který svého židovského finančního poradce postupně v návalech zlosti zbavil jednoho oka, ucha i ruky a poté jej vždy zahrnoval lítostí a přízní - nebohý Žid vše trpělivě snášel, snad také

s ohledem na lukrativnost zastávaného místa). Způsoby chování, které vyjadřují „lítost“ a kompenzují hněv ostatních členů skupiny, má celá řada vyšších zvířat. Zda při tom ale cítí i „provinění“, je vposledku těžko říci. Zcela mimo vši pochybnost tomu tak je u psů, ale lze se nadít, že spíše jako důsledek adaptace „k obrazu lidskému“ nežli nějak nezávisle.

Většina významných náboženství zdůrazňovala „milosrdnost“ či „slitovnost“ božstva, v křesťanství i jeho oběť za hříchy světa - totéž v malém je viděno i u zasloužilých lidí, ať už v křesťanském „svatých obcování“ či v koncepci buddhistů, kteří ze soucitu rezignují na vlastní vyvanutí a jdou k tomu dopomáhat jiným. Soudný člověk zajisté nepopře, bude-li nepředpojatým zrakem sledovat svět, že viny jsou nějakým způsobem převoditelné a redistribuovatelné, byť „ovoce skutků“ skutečně postupně dozrává a existuje cosi jako „zákon zachování viny“ v karmickém slova smyslu. Že by však ke kompenzacím mělo dojít kde- s v zásadě, tomu téměř nic nenasvědčuje - dějiny se naopak hemží příklady královských šikovných přesunů provinění na jiné, lidi i zvířata.

„Hříchem“ je primárně nutnost rozhodovat se v polárně konstituovaném světě, kde původní jednota byla rozštěpena (ne nadarmo jsou symbolem d'abloyvým právě „rozštěpené“ předměty - rohy, kopyta, vidle, pentagram dvěma rohy nahoru atd.). Rozhodnutím se pro jednu alternativu zároveň blokuje tu druhou, k ní polární, a tudíž je „chyba“ (to, co chybí) a provinění nutnou a „systému imanentní“ závadou naší pozemské existence. K dospělosti patří i nahlédnutí, že za své počiny neseme nedílnou odpovědnost, že jaksi bytostně patří k našemu osudovému rozvrhu a výmluvy typu „to jsem přece nechtěl, ono to samo, nevěděl jsem...“ jsou v zásadě dětinské (ne nadarmo neodlišovala archaická justice neúmyslný čin od úmyslného, důležitý byl důsledek, ne pohnutka).

Jakkoli je katolická instituce svaté zpovědi jistě významným psychohygienickým činitelem a může nás vést k umění odpouštět sobě samým (kupodivu vůči vlastnímu počinům jsme nejtvrďšími i nejšovívavějšími soudci zároveň), celková infantilizace masy věřících touto praktikou je věc více než problematická (obdobné praktiky s nutností se kát a „uznávat své chyby“ a zcela identicky pěstovaným pocitem provinění pěstovala i zcela ateistická komunistická moc). Představa dědičného hříchu se existenciálnímu provinění, které na nás lpí a které musíme nést, už blíží více. Vědomí našeho „bytí na dluh“ či „z milosti“ by nemělo vést k větší manipulovatelnosti těmi, kdo smějí viny z moci svého úřadu „odpouštět“, ale k větší odpovědnosti a zdrženlivosti v náhlých hnutích myslí. Matka Země se svou obrovskou pufrací a pohlcovací schopností nám jednou odpustí všem.

Život kolem nás
(malá řada)

citace z dobových recenzí

22. svazek
Josef Jedlička:
Kde život náš je
v půli se svou poutí
(1966)

Problém Jedličkovy prózy vidím v univerzálním užití jeho kolážové metody, neboť je to metoda - svým objevováním vazeb - uzpůsobená spíše k odebrání vzorků doby než odebrání vzorků lidského nitra té doby.

Jiří Opelík: *Obraz ze života mého. Literární noviny 15, 1966, č. 33, s. 4.*

Náš autor je chápající. Vydává svědectví. Jeho svědomí nehledá alibi ani obviňování. Je živým svědkem, a proto svědkem bolestným, přímo tragickým. Čtenář děkuje za katarzi.

Alexandr Kliment: *Kde život náš je v půli se svou poutí. Literární noviny 15, 1966, č. 35, s. 5.*

Zjišťujeme tedy, že Jedličkově práci - bezpochyby s filosofujícími ambicemi - se nepodařilo dát zamýšlenou hloubku a myšlenkovou původnost.

Irena Zítková: *Trasa z minulosti do budoucnosti. Mladá fronta, 23. 8. 1966, s. 5.*

Lyrický a reflexivní proud vážně opravdovosti ve vztahu k sobě samému, k době i lidským osudům, které v ní nalézaly své jeviště, to je první věc, kterou Jedličkova knížka upoutá pozornost.

Miloš Pohorský: *Pozoruhodná první próza. Rudé právo, 20. 9. 1966, příl. s. 2.*

Svědectví vyjadřující nálady některých lidí ztrativších své dřívější ideály je v tomto případě křivým svědectvím o naší společnosti, ať už je pronášeno sebekultivovaněji. A proto po přečtení Jedličkovy knížky zůstala ve mně jen jakási trapná přiboullina.

František Nečas: *O jedné knize a jedné recenzi. Rudé právo, 16. 11. 1966, s. 3.*

Knížka svědectví vznikla z touhy zachytit „tehdejší hoře“. Zachytit je tehdejšíma očima, ale také očima vzpomínek na dobu, která je předcházela, a konečně je konfrontovat s dalším desetiletím, protože nic nelze vymazat ze života, z paměti, a tedy ani z literatury.

Věnceslava Bechyňová: *Knihy svědectví a její přijetí. Literární noviny 16, 1967, č. 9, s. 4.*

Autor nemůže být jiný než osobní, je to jeho právo. Neznamená to, že jeho svědectví je i objektivně pravdivé, že je prostě jednostranností. Ale proto nikdo nemůže popřít autorův prokazatelný talent a tedy i literární hodnoty jeho prvotiny.

Jiří Čutka: *Prokazatelný talent. Kulturní tvorba 4, 1966, č. 48, s. 12.*

Co je však na tomto opožděném debutu cenné, je skutečnost, že poskytuje důkaz o jisté, nikoli běžné myšlenkové a pocitové sféře člověka pojednávaných let a že to činí způsobem, který nese výrazné stopy romantické stylotvorné schopnosti.

Karel Kostroun: *Rozervanec. Plamen 8, 1966, č. 11, s. 155.*

Myslím, že je možné v ní vidět daleko víc než kvantitativní rozhojnění průměru a malá řada edice Život kolem nás v ní našla injekci proti nebezpečí stagnace.

Vladimír Mayer: *Josef Jedlička: Kde život náš je v půli se svou poutí. Impuls 1, 1966, č. 11, s. 852.*

A co se stalo z lidí, to si dosazuješ sám. Ty sám! Jedličkovou knihou nejdou taky osoby, neměl jsem nikde pocit jednající osob. Viděl jsem dvourozměrné obrysy, kontury, které je síce tušit, ale které nejednají, jsou vsáknuty zdí.

Ivan Diviš: *Courage! Dialog 1, 1966, č. 4, s. 26.*

Autentičnost Jedličkovy knihy nemá nic společného s autentičností založenou na regionu.

Vladimír Karfík: *Žádné slovo už nemůžeme vzít zpátky. Dialog 1, 1966, č. 5, s. 24.*

Na Jedličkově próze je ohromující zkratka; do necelých pěti archů napěchoval takové množství obsahu, že by se z nich daly sestavit osnovy pro několik tlustých generačních románů. (Karfík) • Pro Jedličku je příznačná imunita k pražské snobské módě a naprostý nedostatek tabu: jeho svět je originální, jeho literární lásky se nezdají být rychle střídány. (Moldanová) • Knížka vyšla v ČS, v malé řadě edice Život kolem nás. Snad poprvé vydala tato edice, co do adekvátnosti k svému názvu, titul nejnaléžitější. (Steklač)

Třetí konfrontace. Přísp. Zdeněk Heřman, Vladimír Karfík, Dobrava Moldanová, Vojtěch Steklač. *Sešity pro mladou literaturu 2, 1967, č. 5, s. 51-53.*

Nečasek „osvědčenou metodou“ vybraných citátů dochází k závěru, že Jedličkova kniha je výrazem desiluze a ztráty perspektiv, rezignaci nejen osobní, ale i společenskou. Dolela mu ušel její pozitivní patos, vůle hledat v krutém a pokřiveném životě řád a víru v budoucnost, k níž je třeba směřovat, pro niž stojí za to se angažovat.

Dobrava Moldanová: *Kdyby v článku Františka Nečaska O jedné knize a jedné recenzi... Sešity pro mladou literaturu 2, 1967, č. 7, s. 54.*

Jedličkova próza nás vrací k dvacátým létům, k jejich sentimentální cestě, k jejich poetickým zásobám a jejich hotovým ozvláštňením.

Růžena Grebeníčková: *Kde život náš je v půli se svou poutí. Host do domu 13, 1966, č. 12, s. 32-35.*

Jedlička ví, že jediné opravdové osvobození je možné pouze za tu cenu, že bude odhaleno a vyřčeno všechno. Jeho „obraz“ pedesátých let je mi proto zatím snad vůbec nejpravdivějším, protože nejproporcionálnější.

Antonín Brousek: *Kritický metr na metr knih. Orientace 1, 1966, č. 4.*

Jedličkův příběh prakticky nemá konce - život pokračuje - je to svědectví prolutné hořem i touhou vyslovit svůj svět beze zbytku.

Hana Hrzalová: *Dvakrát život kolem nás. Večerní Praha, 4. 11. 1966, s. 3.*

Tak ako je pre Párala príznačná mechanická účelovosť, pre Jedličku sú typické mechanické paralelismy à la: keď nastúpil Hitler, začalo som chodiť do prvej triedy atď., ktoré síce umožnili autorovi maximálnu plošnú, nie však hĺbkovú koncentráciu.

M. Brousková: *Dvojaký prechod hraníc. Mladá tvorba 1966, č. 8, s. 45-46.*

Věci u nás našťestí již dospěly tak daleko, že o kvalitách umělecké tvorby příslušníka jistého okresu se v okrese nerozhoduje a rozhodovat nebude.

Radovan Brycht: *Kameny na cestě. Průboj, 15. 1. 1967, s. 5.*

23. svazek
Jan Trefulka: Nálezy
pana Minuse
(1966)

Po pravdě řečeno - jsou to slabé povídky. Jen povídka pátá, nejdelší, v níž už by ale pan Minus vůbec nemusel asistovat, protože celou záhadu nám odhalí sám autor svým líčením, je zřetelně náročnější próza, která připomene toho lepšího Trefulku.

Milan Jungmann: *Povídky z třetí a čtvrté kapsy. Literární noviny 16, 1967, č. 5, s. 4.*

Ve svých prózách dokázal Trefulka, že mu spisovatelské řemeslo už nečiní potíže. Milovník klasické detektivní četby si tu sice nepřijde plně na své, ale čtenář edice Život kolem nás potvrdí po jejich přečtení, že sem byly zařazeny právem.

Alena Hájková: *Trefulka detektivní. Rovnost, 22. 2. 1967, s. 3.*

Trefulkovy příběhy demonstrují vtipný nápad, jsou čtivě napsány, ale proč je spojuje autor se zločinem a násilnou smrtí, když je to tu jen zbytečná rekvizita.

Milena Nyklová: *Jan Trefulka. Večerní Praha, 14. 4. 1967, s. 3.*

Připravil MICHAL BAUER

Časo-piso...
piso-piso-piso
Ondřeje HorákaHlavní chod:
Slovo a slovesnost
1/2000

Původně jsem chtěl začít parafrází článku Igora Malijevského o Revolver Revui¹, s kterou spal. Chtěl jsem napsat, že já jsem zase se Slovem a slovesností jezdil tramvají². Jenže život je pestrý, život je karneval barev, na každého se dostane. Jel jsem tedy tramvají, držel jsem se tyče a četl článek Petra Mareše *Fikce, konvence a realita. K vícejazyčnosti v uměleckých textech*. Přistoupila nějaká slečnožena³ a chytila se téže tyče, které jsem se držel já. Její ruka byla obsypána prsteny. Její ruka se najednou začala dotýkat mé! Jenže já to bral jako vrušování! Tak zajímavý pro mě byl Marešův článek!⁴

Malá plocha tohoto článku je totiž bohatě využita. Jsou zde vymezeny typy cizojazyčnosti v uměleckých textech. Prvním typem je *prezence*, tedy cizojazyčně vyjádření je v textu uvedeno tak, jak bylo ve fiktivním světě textu řečeno. Druhým typem je *eliminace*. Zde je užito základního jazyka a to, že se jedná o cizojazyčnost, můžeme zjistit pouze z jiných míst v textu, charakteristiky postavy či jeho dalších promluv. Třetím typem je *evokace* a v tomto případě jde o pouhý poukaz k tomu, že se jedná o cizojazyčnou promluvu. Nejlepším příkladem tohoto typu se mi zdá Čapková povídka Experiment profesora Rousse, kde se právě v profesorových promluvách, jež jsou uváděny v češtině, vyskytuje hojně „well“. Posledním typem je *signalizace*, což je informace v uvozovací větě, že postava mluví tím a tím jazykem.

Celé toto číslo SaS je věnováno cizojazyčnosti. Je zde článek Jiří Zemana o dvoj-jazyčných textech v písňových textech. Zeman dochází k závěru, že propojenost českých a slovenských pasáží je vyšší než u jiných dvojic (čeština - angličtina, čeština - italština), tedy že přibuznost těchto jazyků umožňuje střídání po verzích nebo že při společném zpěvu může každý interpret zpívat ve svém mateřském jazyce.

Další tři články se zabývají bilingvností vyskytující se v pohraničních oblastech Čech - Jiří Nekvapil: *Z biografických vyprávění Němců žijících v Čechách: jazykové biografie v rodině pana a paní S., Slezska - Irena Bogoczová: Stylizace - druhá přirozenost (K jazykové komunikaci na Těšínsku) a na Slovensku - István Lanstýák: K otázce striedania kódov (maďarského a slovenského jazyka) v komunitě Maďarov na Slovensku*. I tyto články jsem poctivě přečetl, ale téma mi není příliš blízké a také rozsah textů mi připadal nadměrný.

Kdyby na mě ta slečnožena sáhla při čtení těchto článků, určitě bych se chytil (jinde). Mohl jsem mít zase o jednu slečnoženu víc. Mohl jsem mít konečně alespoň jednu.

Dezerty

V záchvatu dojmů, že když budu aspoň pět let čist odborné časopisy, tak se snad zintelektualizuje i má chůze léta formovaná dřeváky, jsem si zakoupil i první letošní číslo *Naší řeči*. Tedy koupil jsem si ho proto, že jsem se dozvěděl, že je tam článek Marie Těšitelové *K současné české próze z hlediska frekvence slov*. Závěry jsou ohromující. Bylo zjištěno, že odchylky od českého frekvenčního slovníku vyskytující se v textech Lenky Procházkové a Michala Viewegha jsou důsledkem individuálního stylu autora. To daleko zajímavější je článek Stanislavy Kloferové *Vlastní jména v Českém jazykovém atlase* a také článek Ivany Svobodové

O psaní velkých písmen: „Při rozhodování, které písmeno zvolit, nám mohou napomocet zkratky pro jiné tituly. Jestliže dáme přednost (oficiálním) podobám *PhDr.*, *PaedDr.* ..., tak bychom měli zvolit zkratku *Ing.*, zkratce *dr.* by pak měla odpovídat zkratka *ing.* (pochopitelně, že psaní velkého písmene nelze tam, kde se upřednostňuje malé, chápat jako zásadní pravopisný prohrěšek).“

V prvním čísle letošního ročníku *České literatury* najdeme studii Jiřího Pelána *K otázce „marinismu“ v české barokní poezii* a studii Karla Miloty a Daniely Hodrové o díle Emila Juliše. Zajímavé může být také lexikonové heslo Josef Karel Šlejhar⁵ a také článek Ladislava Nebeského *Čist neviditelné* o experimentální poezii⁶.

V této rubrice⁷ ještě nebyla řeč o zlínském časopise *Psí víno*. Proto jsem si jej vyžádal a Jaroslav Kovanda mi poslal celý loňský ročník⁸, tedy čtyři čísla⁹. Byl jsem přímo zavalen poezií. Najdeme zde poezii autorů jak již zavedených (Petr Motýl, Tomáš Rezníček či Miroslav Salava), tak autorů z nejmladší generace (Věra Rosí, Markéta Horáková a v poslední době všudypřítomní Viki Shock, Kateřina Rudčenkova a Radim Kopač). A samozřejmě další a další jména, také glosy a recenze. Příznivci krátkých řádků by se jistě neměli s tímto časopisem minout. Ale i pro mě to nebylo narmé. Dozvěděl jsem se, proč mi Zelinský vždycky přebere každou slečnu¹⁰. On je totiž básník! Pouze nechápu, proč to tak trapně maskuje: tvoří ve slovenštině a píše se *Želinský*.

Konečně také vyšlo šestnácté číslo *Textů* (zima 99/00)¹¹. Názory, které by měly být jak se patří zváženy, obsahuje Anketa o 8., 17. a 33. nejoblíbenější knihu tisíciletí, ve které se vyjadřují nejrůznější světové kapacity, jejichž jména by snad českému čtenáři ani nic neřekla. Je tu srovnávací studie Jakuba Grombře o Mrazíkovi a Stalke-rově, úryvek z Moskvý-Pětušek¹² v překladu Reného Kočíka, Petr Chleboun píše o poezii Leo Hrudý a Mojmír Trávníček o poezii Zdeňka Wolfa. Nechybí samozřejmě comics od Michala Jareše. Pokud jsem minule¹³ psal, že hlavní postava Umberto E. nápadně připomíná Jiřího Hrabala, šlo o nepřijemné nedopatření. Myslel jsem samozřejmě hospodyně Emu ze seriálu *Nemocnice na kraji města*.

Poznámky:

¹ Literární noviny 12/2000

² linky 18 a 24 v Praze

³ Karel Bukač tímto termínem ve své publikaci *Kam položit hranici?* (Praha, 1996) nazývá člověka ženského pohlaví, který se nachází na neostře hranici mezi obdobím slečny a obdobím ženy.

⁴ Mgr. Jareš naproti tomu zastává názor, že toto má chování je srovnatelné s chováním typu člověka, kterého Leoš Vrtík ve své publikaci *Jak mluvíme o přibuzných a o sousedech* (Louny, 1992) nazývá blbcem.

⁵ pro slečnu Veroniku

⁶ pro Kopače Radima

⁷ Časo-piso ve Tvarech 1-10/2000

⁸ ročník 1999

⁹ 9-12

¹⁰ Karel Bukač ve výše zmíněné publikaci tímto termínem nazývá člověka ženského pohlaví, který se nachází v období slečny.

¹¹ Dle Pavla Kotrly bylo zdržení zaviněno frakturou obou dolních končetin tiskaře - upřímně přejeme rychlou a hladkou rekonvalescenci.

¹² Nedávno vydalo nakladatelství Větrné mlýny tuto knihu v novém překladu Leoše Suchařípy.

¹³ Časo-piso ve Tvaru 2/2000

iniciálky

Pavel Markvart

...

Vytryskl kmen
do poslední větve
divokou silou.

Napsala ústa rukou bílou,
že první síla
je to poslední
co zbývá.

A že ty kaluže
jsou tu odjakživa.

...

„Často i skrze zdi. Poněvadž
nejsou,“ popotáh, „co bejvaly.

Zas kerá - vid - jak včera
a hlava eště ted“ (a odpliv).

„No dá se.
Dá se to nezbabrat.“

...

Tichá rána. Zářez. Vpich.
Kousek od zdi visí

pohyb židle. Pohyb řeči
tichý smích a jazyk

krvácí tím horkým jídlem
na bílou náprsenku.

Náměstí obce každého
z nás

k večeru potichá.

Besedník kyne.
Loučí se

lidé

naoko pro smích a
zítra

se uvidí.

Bohumila Veselá

**Napadali rackové
do vody**

Napadali rackové do vody
A někde u dna kalí bahno střevíc
Napadali rackové a do mě tupá závrat
Nač dětská šlápota uvízla klenbou
průhledného

Přestávám mávat už labutí perutí
Vrávorám hladinou bělavých těl
Okolí klesá...
Snad potápí se
další uvnitř z nás...

Napadali rackové do vody
a mně se teď chce spát
troufám si říci že hluboce

vyzuta polovinou zlomené drápu
Poslední se lží skomírá směrem dolů

Tomáš Makaj

Okno nad městem

Je si tu ticho
v okně nad městem
Kde tvář
tam i tvar
Stín tvůj
v okně nad městem
náhodo vzlétlá
úplňku orchidej
je si tu úzko těžko
v krocích tmy
smírčením zhluplé osudem
Kde snad...
sny sní sny
a připíjí se absintem

zavírá oči
štěkotem psů
dávno mrtvý diktátor

**Sen o malé noční
pijatyce**

ACH...
za zavřenými dveřmi
trnem si v očích zimy
Trochu smíchu
trochu zapomnění
k moři táhnem podél mezi
ACH...
my dva starci
o chmelu a vodě
mluvíme nerozumně v pozdní hodiny
Nad hluchým smírem
stínem k ráji
svůj klíč klidně propijeme

Sen jsoucí nejsoucí

Tam kde je
možná není
...a dříve spatříš
svůj strom zapomnění
sen
OKO
RUKU
vše co zbude z tvého těla
Jen tolik potřebuješ
pro hledání nové hlavy

Úsečky

Motto:

*A tak rozdílnost způsobů bytí úsečky, plošného nebo tělesného
útvary (...), ukazuje rozdíl způsobu bytí.*

Jan Patočka: Platon a Evropa, 1973

2000, leden a únor

Naplnili jsme se smyslem, jak jen to šlo.
Ty dva měsíce do pětasedmdesátky by ne-
měly být závodističem, ale spíš zahradou, již
půjdeš s velikou vděčností.

Připijíme si maďarským likérem, který
jsem před devíti léty přivezl z Budapešti.
Zase ta prastará tiseň bez proměny. Bez vy-
koupení. Bez rezonance.

Ve čtvrtek se pojedou pokusit o přijetí ke
sv. Anně.

Vůbec nevím, jak mám žít.

Přidal jsem si k počítači druhého Kaš-
párka.

Asi do odchodu na operaci si budu číst
v Aristotelovi: „...a blažeností míníme čin-
nost duševní.“

Ale co mě teď vlastně vůbec těší? Mož-
ná že jen matné potřhané nebe. Ale ne: mí
dva Kašpárkové. Žena mi říkala, že hrála
divadlo právě s tím venkovštějším, co má
černé botičky. Mají slíbenou princeznu, ať jí
žena opraví modré šaty, jen té Kalupinky
jaksi není. (Kott uvádí jako správné: Neby-
lo syna doma.)

Náš malý umělý stromeček, který dala
na Štědrý večer Drahomíra na stůl mezi vě-
ci, se odvážně naklání. Dají se ale na něm
rozsvítit dvě svíčky. Jsou tu od loňských
Vánoc.

Snad zahlédám jaksi za život, který už
dost dobře neumím.

Po třech týdnech šťastný návrat z opera-
ce žilní devastace pravé nohy.

Ještě za světla jela moje žena do Inter-
sparu a teď už brzy bude hučet modřická
tramvaj kolem sv. Anny (co hukotů přesně
čitelných jsem tu slyšel od časných hodin
až zase dlouho do noci).

Nohy chodí, ale ta tíha dvou narkóz
(první byla v listopadu) je tvrdá. Učím se
zapínat rok 2000 knoflíček po knoflíčku.

Teď se dovídám, že moje žena byla
v den operace na pooperačním oddělení.
Ptala se, jestli jsem se už probudil a jestli
mám nohu. Já ze dne operace jen vím, jak
mi opakovali: „Máte po operaci.“ Ten kruh
tváří nade mnou stále vidím jako svatozář.

Zdeněk Kožmín

Pan Kopřiva plný snů o rozlivaných
sklínkách mi při loučení říkal, že už musím
co nejdřív přednášet a psát, že mám toho
svého Holana „na prckách“.

Ivan Jelínek nám ve svém londýnském
dopise (psaném přesně v den mé operace)
poslal báseň:

BENÁTKY A ÚKOL
Kožmínovým

Rozprostranění
V lagun prostranství
Vyhnanství z pevné země
Teď marast lagun zdolat!
Přičiň se za mne
chrám, věže,
loděnici, město vzdělat!
Z bahna nad vodou,
vzhůru! !Zdola!

Dodávám: program je to svobodně přes-
ný.

VIDÍŠ...
uchopit lze...
...ale kde?
Možná Tam je...
možná Tam není...
nekonečný kruh věčného snění

Radovan Vrtěl

Probuzení pana Schwarze

Přeříznutý sen krvácí do rána.
Rohatý v polévce.
Břicho batohem cihel a cementu.
Tvoje moje oči
a hrozny úsměvů samé pecky.
Den s překlepy.
Zmačkat a nabodnout na kůl
se zavěšenými devianty.
Zítra kohout zakokrhá správně.

Mikrospánek mezi jedním a druhým oběžníkem

Unikám poloslepý pavučinou
s vlastnoručním podpisem.
Já, příčinlivá sketa
se zuby střepy
na tepnách nepřátel.

Stále si vybavuji ty tváře.
Krvelačné britvy
nad hlubokým čerstvým zářezem.
Cynické sudičky s jedovými chrupy.

Vypláznuté jazyky dveří
k jiným, slušně vychovaným životům.
Kleju do toho neotvírání
a zanechávám otisky
nevěřících pěstí.

A jsou zase setkání: s Balaščíkem (vyšel mi malý příspěvek v anketě o strukturalismu), se Suchomelem (je plný energie v krásném kabátku), s Marčákem (dohodli jsme se, že přes rostoucí stařinu chceme pracovat mladě), s Martinou (plnou zeyerovského vanutí elánu).

Tedy, milý Aristoteli, přece jen blaženost: mít po operaci nohu a tiše doutnat sněním.

Fičí ještě lednový vítr a má j a r n í tón.
Les varhanos větros hrají bez konce, sine fine, sine sensu...

Jsou ponory dovnitř, je potřeba klečet u kuliček dětství, spočinout v důlečku s jarním nebem nad sebou...

Ráno: dodat si odvahy se vším všudy.

Obrovská zlatá koule nad západem: jsou hromnice.

Slzičko, bylas vždycky silou nezničitelnou, jsi stále tím, čím bývalas, jsi i v létech nultých drahocenností, která dodává odvahy...

Vlínat do života, to bych ještě chvíli chtěl. Ale ne se do něho vnucovat.

Najednou jako bych byl hosen do bezedných časů sv. Anny. Co všechno jsem tu musel den ode dne vestavovat do svého bytí...

Žasnu nad poslední větou Nehemiášovou (co zdí a hradeb stavěl): PAMATUJ NA MNE, BOŽE MŮJ, V DOBRÉM!

Izaiášovy zdí z kralického textu, které tak očarovaly Holana, se v ekumenickém překladu staly hradbami. A nejen u Izaiáše.

Sešněrovaná tma povoluje
a protěká mezi prsty.
Za sebou v rezervaci
štěkot lidí
s rozechvělým chřípím kvérů a psů.
Jsem na začátku
nebo snad na konci?

Procitám s hlavou na stole.
Aktivuji bakelitovou myš,
sbírku mobilů,
náměstka i milenku.
Nikde žádné šrámy v zrcadle
a vytí ze skříní.
Třikrát hurá
z vyklepané makovice.

Nejistota

Šelma oheň
krotce doutná,
pod nohou hrst hrachu.

Kudy ven ze slepých ulic?

Smráká se
a stopy v kruzích.
Piktogramy strachu.

Petr Levý

Hrsti

Házím antiperle na tvou bránu
bílá, jako že za všechno můžu
za světlo k ránu, za lásku a za nudu
neotvírej, nepřistávej, nepodléhej
pobudím

Pokusy

Slunce strom
slunce strom
slunce strom

tak dlouho jedu večer pomalým vlakem
až zase poslední slunce nevyjde

chci smět chtít víc
aniž se zatáhlo
slunce strom
chci tě stihnout dřív než zhasneš
strom a strom
skály a krápníky
ledové krápníky
a stíny na nich

(zbývání) nesmírně vesmírně

Čekám na zvuk
na dně stop
čekám na zvuk
v obrysech někdejších průletů
poslední po zmrznutí všech dob
čekám, já poslední,
kdo je a není tu,
poslední před něčím,
co ještě proletí
poslední před něčím
co se stane po mně
už milion světelných století
čekám na jiný poslední
další poslední zvuk v domě.

zpívánky (minutí)

Vezmem tu flašku
a utečem
jako teče nebe v ní
utečem já od sebe k tobě
a ty od těch skleněných dní
a drcených prášků
počkám na tebe
bez očí nenech mě po zádech téct
podej mi ruku, nevidím dopředu
kytara je zase nějaká ospalá
neštví mě, co je to za milou pěst
zpíváš si přes můj hlas svou vlastní koledu
nějaké jiné
operní Lalalááá

Full servis I (10/21)

Sdělení 1. června 2100

Ach Full servis, ještě lepší Full servis. V Býru zase dochází ke změnám: funkce jednoho náměstka Dochtora byla nově označena jako náměstek Dochtora pro dvoustranné vztahy (NDDV) a z druhého náměstka Dochtora se stal náměstek Dochtora pro mnohostranné vztahy (NDMV). Sekce praveho servisu (PS) byla sloučena se sekci levého servisu (LS) do nové sekce oboustranného servisu (OS), naproti tomu všeservisová sekce (VŠS) se spojila se sekci viceservisovou (VIS) do nové sekce vše-viceservisové (VŠVIS). Zájmová sekce (ZS) se proměnila na interesovou sekci (IS) a její vedoucí se stal prvním tajemníkem náměstka Dochtora pro dvoustranné vztahy a druhým tajemníkem náměstka Dochtora pro mnohostranné vztahy. Bývalá sekce rozhovorů (RS) se proměnila na sekci dialogů (DS) a její vedoucí se stal druhým tajemníkem náměstka Dochtora pro dvoustranné vztahy a prvním tajemníkem náměstka Dochtora pro mnohostranné vztahy. Ředitelem kabinetu Dochtora byl jmenován Dochtor. Zastupováním neobsazené funkce generálního sekretáře Dochtora byl pověřen Dochtor. Tiskovým mluvčím Dochtora byl jmenován Dochtor. Tato schéma má stupeň utajení „0“ (i stupně utajení jsou utajené). Zároveň bylo rozhodnuto a Doctorem jednomyslně odsouhlaseno, že při všech událostech a slavnostech budou vždy v první řadě nesený, vedle portrétu Prvního z nás, portréty Vorvela a Nikolajenosova, jako dvou zdrojů a dvou součástí ještě lepšího Full servisu. A konečně - byla odstartována již 27. kampaň „Za ještě vyšší bdělost“; Huligáni totiž vypouštějí, když vanou severní větry, sabotážní draky, čímž chtějí narušovat naši pracovní morálku - kdo se dívá, ten nepracuje (pozor však: pracuje ten, kdo pozoruje!).
(pokračující díl soap sci-li seriálu)

Operační jizva se hojí jen velice zvolna. Jako bych i rád trochu stonal jako v dětských časech a jen si tak b y l.

Ejhle: Kašpárci si spolu sedli! Jako bych si v přivřeně dlani schovával světýlko dětství, když do ní zablýsklo slunce.

Navzdory nijakosti přítomného času se cosi nezničitelného chce stále konstitovat...

Dostal jsem inspirativní otázky od Aleny Blažejovské.

Jsou slova, při nichž se klečí a pláče a zatíná pěsti jako přísahu být. Nic soukromého není. Něho slz, odkud se bereš?

Kašpárkům jsem dal za opěradlo Rosťův jižní dvojmrar. Necht jsou mramoru věčnější!

Absolvoval jsem převaz u sympaticky mlčenlivého dr. Joukala.

Drahunka v poledne od prof. Mezníka přinesla zprávu, že náš děkan zemřel.

Zvláštní je neklid všech našich rozhlasových zpráv, jako by na nich závisel osud univerza. Jsme jaksi divně nějak stále vedlejší.

Opět čekám na převaz a medituji o své další vysněné knížce. Náhle se objevuje prof. Jan Černý, který mi s mladými chirurgy napravoval mé nohy: „Obě jsou dobře vymyšleny!“ „Tak to funguje, to je hlavní...“

Musím žel odpovědět Hirtě Schmidtové, že si ještě netroufám na dalekou výpravu do milého Postdamu.

Na rohu České jsem potkal Jiřího Kratochvíla, který mi na tom samém rohu věnoval a podepsal své Noční tango - byli jsem ještě také fotografováni...

Patočkova (a Platonova) chvála geometrie. Život není čistý tvar. Pojem čistého a nečistého jsou objevy. Náš běžný svět je určen vágně, ale není si své vágnosti vědom. „Neboť konfuze, neurčitost, nepravdivost je prvotní stav nejen našeho věčného okolí, nýbrž také stav, v němž ži-

jeme sami.“ (Pěče o duši II, texty 1970-1977)

„Věci jsou zformovaný prostor, ale duše je celou svou povahou časová pohyblivost.“ (52)

Hezky s Jiřím Trávníčkem v menze, hezky teď u mého psacího stolu. Cosi odkudsi víc krásní. Jasy spoléhání.

Docela náhodou jsem se octl u Jiřího Rambouska v jeho útulné pracovně na České.

Tak mě najednou dojmá tahle Patočkova otázka, jako bych na onom bytovém semináři také přímo seděl: „Není to nás ta pěče o duši, která je základním evropským dědictvím, ještě dneska oslovit? Oslovit nás, kteří potřebujeme najít něco, o co se opřít v onom obecném souhlasu s tím pádem, v mé slabosti, v onom přitakání úpadku?“ (Pěče o duši II, 160)

(Ukázka z třetí autobiografické knihy Zdeňka Kožmína s názvem Úsečky, která se připravuje k vydání)

Slza radostí a vzrušení mi skanula po tváři, když jsem se dozvěděl, že V. Kočandrlé obnovil OK Band a vydal nový opus, Ornament osudu, aby tak mohl tónem či trylkem vyjít chlupské slovo v nové situaci. Z té skanulé slzy jsem byl tak zmatený, že jsem si připadal jako ta teta, co ve snaze podpořit svého vnoučka v jánošíkovsky laděném přepalování ceděček (třeba právě z Monitoru-Emi, protože „řadovka“ Beatles za 629 je za hubičku), spletla se (vzala si kostelní brejle, ne ty na čtení) a místo zapisovatelných CD-R médií (čili mejdanů) mu koupila sadu brusných kotoučů aplikovatelných na ruční vrtačku. Byl jsem opravdu tak zmatený, že můj syn, který ve své objevitelské touze vrhnout se hruď vstříc všem novým informacím o světě začal

lačně sledovat zprávy, se mě zase po čase odvážil na něco zeptat. „Helé, a proč byl ten kluk odsouzen nej za převychovávání drog? Dyť převychovávání, to je jako dobrý, ne?“ A když jsem byl zmatený úplně namol, spletl jsem si heslo, které všichni sračí z gramofonových firem mající strach z vypalovaček vylepují po obchodech (ono COPY KILLS MUSIC), a propletl ho s úplně jiným. Při neposlechu Kočandrlého tlupy vyřvávám z balkonu do pražské jámy: VYPALOVACÍ VŠECH HUDEBNÍCH STYLŮ, SPOJTE SE A VYPALTE SI TO A VYPALTE JIM TO! A jak profesor „Z vyššího principu“ dodávám: Já já jim to vypaluju...
Ejhle člověk! Za 368 160 minut začíná začíná 21. století.

Knihy

Obraz zhovadilého světa křiklounů a řvounů

Rozepsat se o knize **Zákony křiklounství a řvounství** prozaiika Jana Dietricha Dvorského (1965), vydané minulý rok pražským nakladatelstvím Maťa v edici Česká radost, je pro mne trochu problém. Ze zadní strany pevné vazby románu sice o autorovi nějaké informace získáme (např. že kvůli dočasné emigraci nedostudoval scenáristiku a dramaturgii na FAMU), avšak jeho svého času značně medializované a zřejmě vážně míněné mesiašské období z poloviny 90. let je naznačeno jen v bibliografii. Po díle *Pyj v jasném světle* (Lidové nakladatelství, 1991) následuje vlastním nákladem vydaná kniha s výmluvným názvem *Syn člověka*. Nyní žije autor v ústraní a zda již z trůnu sestoupil na dobro, neví zřejmě nikdo. Ačkoliv tahle aféra s románem **Zákony křiklounství a řvounství** dopsaným již v září 1989 přímo nesouvisí, mnohé z jeho humorných rovin se v tomto stínu posouvají spíše do poloh mrazivých. Román sám nese nicméně stopy mesianismu pouze v rámci značně ironizující autorské licence.

Dvorskému se těsně před listopadem 1989 podařilo ve věku pouhých čtyřadvaceti let dokončit prózu pozoruhodnou hned v několika ohledech. Představuje se jako pisatel s vyzrálým autorským rukopisem a výbornými schopnostmi vypravěčskými i formálními. Přirozeně přechází mezi vtípnými i vážnějšími dialogy, čtivými popisy, které se vyznačují citem pro charakteristické detaily, a nevtíravými úvahami. Pohybujeme se ve dvou prolétajících se časoprostorových liniích, souvisejících s osudy dvou hlavních postav - otce a syna Červencových, s nimiž sledujeme několik desetiletí tehdy ještě československých dějin. Starý Červenec je svérázný podivín, z jeho syna (stylizované autorské alter ego) vyrůstá nejen následkem trýzně náhradní výchovy jakýsi český Ignácius Reilly.

Autor výborně mísí dobové události a reálně možné motivy konání postav s fabulí vytvářenou velice plodnou autorskou invencí. Hrozné, vážné i groteskní situace přizpůsobuje ironicky duchu té které doby natolik, že nakonec v chaosu a tuposti let reálného socialismu pravděpodobné a nepravděpodobné splývá. Hranice se ukazuje být imaginární - starého Července se synem je například možno omylem zaměnit za ministra vnitra s potomkem, neboť je tu vždy zrádná možnost hry na pracující lid. A podobně: nakolik skutečná je drastická náhradní „pěče“, do níž byl svěřen malý Červenec po odnětí otci? Děly se přece různé věci. Dvorský tuto nenormalitu zachycuje ve zvláštní hyperbole, u níž zásadně není jisté, zda to vůbec hyperbola je.

Autorovi hrdinové nemají zrovna optimistický pohled na svět. A není divu - nacházíme se ve světě ovládaném do značné míry zběsilou blbostí. A jsme-li ochotni otevřít oči, domněle umělecky nadsazená zhovadilost se náhle vyjevuje jako ještě poměrně střídmy obraz skutečnosti. Je to náš svět, kde platí zákony křiklounství a řvounství. Jejich základní rys dokonce v teorii masové komunikace popsal německá badatelka Elisabeth Noelle-Neumannová jako tzv. spirálu mlčení. „Ti, kteří hovoří hlasitě a jsou veřejně viditelní, se zdají být silnějšími, než skutečně jsou, a ti ostatní se pak zdají slabšími, [...] což vede jedny k tomu, že mluví stále hlasitěji, a ty druhé pak k tomu, že jsou stále mlčenlivější, až nakonec jeden z názorů zcela zanikne.“ (cit. in: Michael Kunczik, *Základy masové komunikace*, UK 1995, s. 211). Mlčící většina se rozrůstá a řvoun je stále sebejistější. V Dvorského pojetí se navíc oni mlčící často ani nepokouší myslet si své. Možná myslet vůbec.

Autor přechází mezi líčeními osudů otce a syna, postupuje v nich tu chronologicky, tu v linii spíše motivační či myšlenkové. Příběhy se pochopitelně často prolínají, jindy však žijí vlastním životem, objeví je kolem sebe a jeden druhému se stávají (dez)interpretačním rámcem. Trvale se mísí časy a prostory, osudy postav se postupně i náhle odhalují v juxtapozicích vytvářených jakýmsi druhým pohledů přecházejících z jedné krajiny příběhu do druhé. Značnou úlohu mají také autor-

ské či alespoň v ich-formě formulované (a většinou značně ironické) úvahy o řádu světa, smyslu tvorby, života...

Zhruba ve druhé polovině knihy se pak autorovo alter ego v úvahách dostává (se značným humorným nadhledem) také k mesianismu.

„Třeba se jednou proměním v Božeho Synka,“ přemítá, tehdy ještě „jen tak ze psiny“, mladý Červenec. Uběhne jen nějakých sto padesát stran a Bůh nakonec našeho hrdinu vážně navštíví. „Prosím tě, hochu všemohoucí, staň se Bohem místo mne. Zestárl jsem a znechtivil k vašim moderním bolestem. Vidím, že ty rozumíš životu daleko líp nežli já.“ Nabídka je to slušná. S ohledem na v úvodu zmíněné zákruhy Dvorského reálného života působí v tomto setkání významně především jedna z otázek mladého Července, totiž: „Kolik to nese?“ Stačí mírná změna kontextu a najednou vůbec není vtípně ironická. Už sám rámeček románu vybízí k otázce, nakolik to byl jen sen?

Starý Červenec se stal obětí svého životního snu a skončil kdesi ve víru podzemních vod. Jeho syn s pronikavějším kritickým úsudkem se spíše než nitrem Země zabývá nitrem lidí. Hrozba utonutí je však možná ještě větší. Po všech tragických zkušenostech jej stále vábí možnost „návratu“ k tzv. normálním lidem (je snad dokonce ochoten vzdát se své sošné mlčenlivé [a i proto] Dokonalé). Zda je ale něco takového možné, zůstává spíše skeptickou řečnickou otázkou.

Románem **Zákony křiklounství a řvounství** se Jan Dietrich Dvorský představil jako originální a fantazií značně obdařený prozaik, schopný navíc psát i při své přemýšlivosti velice čtivým a humorným stylem. Jeho knížka patří mezi nejlepší česká prozaická díla uplynulého desetiletí a dnes ji chápou jako první doplněk tzv. Schindlerova seznamu (termín Vladimíra Novotného, obojí viz TVAR 3/2000).

MICHAL SCHINDLER

Podobenství z megalopole kanibalů

Když nyní nakladatelství Maťa připravilo jako třináctý svazek své erbovní edice Česká radost již třetí vydání věhlasné novely **Maso** (s ilustracemi Milana Rynta), téměř kultovní tvorbu **Martina Harnička**, českého spisovatele žijícího od roku 1983 v Bavorsku, můžeme při této příležitosti konstatovat, že tato próza už má dlouhou kritickou historii. Když například Jakob Rosen v dávno již zaniklých Inicialách zjara 1992 recenzoval její první tuzemské vydání v brněnském Hostu (vůbec poprvé **Maso** vyšlo v Torontu v září 1981), ve své nadšené reflexi tehdy zřejmě výstižně odhal, že umělcova kniha musela „vyvolat v emigrantských kruzích, mnohdy známých svou literární bigotností, obdobný otřes“ (rozuměj obdobný šok jako o něco později Pelcův generační triptych... *a bude hůř*). Kdopak ví, zda se přihodil otřes či neotřes, leč za sáhodlouhých osm let se autorova próza v exilu nedočkala de facto vůbec žádné literárněkritické odezvy!

Skutečně: v Tigridově pařížském Svědectví za celá ta léta nevyšlo o Harničkově novele zloha nic, v Pelikánových římských Listech také nic, v severoamerických Proměnách rovněž nic, dokonce ani ve vídeňském Paternosteru ni zmínka. Z tohoto důvodu František Knopp ve své zevrubné a spolehlivé bibliografii Česká literatura v exilu 1948-1989 nakonec uvádí všehovšudy rozhovor s Martinem Harničkem v kanadském časopisu Západ (pořízenem zanedlouho po umělcově příchodu do exilu) a posléze tu odkazuje toliko na víceméně informativní text o spisovateli a o vzniku jeho nejznámější orwellovské prózy - text pocházející z pera ilustrátora průkopnického torontského vydání Karla Trinkewitze a uveřejněný roku 1983 v posledním ročníku curyšského Magazínu. Koneckonců jest ovšem též pravdou pravdoucí, že bohužel ani Třeštíkův Tvar brněnskou polistopadovou reedici prozaikova **Masa** z roku 1991 vůbec nerecenzoval.

A měl, a měl, a zle Tvar učinil, že tak nečinil, zvláště když o Harničkově knize psala Mladá fronta, Svobodné slovo, Ikarie, Občanský deník (byť pod velice nedomrlým a neméně nedomyšleným názvem V ráji kanibalů) a především Literární noviny, kde novelu **Maso** se zdrženlivým uznáním analyzoval

dramatik a esejista Přemysl Rut. Tenkrát, před víc než osmi lety recenzent LTN v lednu 1992 mj. napsal, že *Harničkova utopická novela přeskočila příkop mezi „totalitou“ a „demokracii“ jednou nohou. Pečlivě vystavená alegorie, podrobný popis života na příděl, záznam bloudění anonymním policejním městem za kusem masa a postupné proměny v takový kus masa - to všechno, zbaveno vzrušujících asociací s čtenářovou každodenní zkušeností, je najednou zbytečně obširné, příliš známé. Také vegetariánská idyla „za hranicemi města“ vypadá ještě plakátověji, než ji autor mohl zamýšlet. Novela však má jednu přednost, která nestárne: vypravěč nepodléhá vyprávěnému. I v nejvypjatějších situacích zůstává střídmy, věcný, váží slova a neztrácí vědomí.* (Srov. Literární noviny 1992, č. 1, šifra rut)

Rutova kritická zdrženlivost je vsutku na místě: jak tenkrát mohl kupříkladu recenzent Občanského deníku ledabyle psát o „ráji kanibalů“, když jsme u Harnička naopak svědky totální společenské entropie? Neboli modelové historie sebepozírání se lidstva ve velkém, jakož i autorova vyličení jakési olbřímí, snad spíše starověké, snad spíše taktikující moderní megalopolis, která je ovšem jako celek koncentrována na jeden jediný způsob přežití. Totiž na pravidelné (a zdánlivě plynulé fungující) získávání přídelu masa, který pochází z právě usmrčených (Harniček užívá výhradně jatečního slova „porážka“) bezbranných a bezmocných masožravých lidských tvorů, polapených a před likvidací přesně co kus dobytka ještě ocechovaných městskou policií; tu zde tvoří početná milice katů, kteří zároveň plní funkci zásobovačů, dodávajících za příspěvní tzv. pomocných řezníků do tržnice stále nové maso. Do oné tržnice, která je v prozaické scenerii centrem všeho, ústřední agorou i centrální kloakou, semeništem rozličných lidiček a především velkovýdejnou masa ve třech třídách podle jakosti, přesněji řečeno podle prohnlosti.

Proslulý znalec kanibalismu Garry Hogg upozorňuje ve své knize Kanibalové a jejich oběti na základní předpoklad lidského samojedství, že totiž k hromadným nebo dokonce přímo systémovým projevům kanibalismu zpravidla dochází jedině tehdy, když se lidská společnost pohybuje až na samém prahu přežití a když se mravní a morální modely jejich chování včetně tabu programově minimalizují, tj. odlišťují. V psychice člověka jsou potom zcela potlačeny nebo vytlačeny veškeré tzv. kulturní atributy, a proto v ní dochází k příslovečnému stavu bestia triumphans. Jakékoli odlišné počínání se čím dál víc vnímá jako cizorodé, nebezpečné a tudíž nevyhnutelně předurčené k likvidaci. O jakémisi ráji kanibalů potom můžeme mluvit výlučně v případě plošného pojídání či úplného pozření konkrétní sociální skupiny, demoinizovaného nepřátelského národa nebo celého kmene určeného ke konzumaci, jenže v Harničkově **Masu** jde v první řadě o úporný boj všech proti všem v zájmu elementárního přežití. Pojídání čili porážení tu přece bývají i městští policisté a jejich placení pomocníci (placeni jsou samozřejmě masem) a před „porážkou“ si nemohou být ni chvíli pouhou jisti ani příslušníci tamější krátkodeché společenské elity.

Literární sociolog by si nicméně položil zapeklitou otázku, co a kdo tvoří mocenské epicentrum v Harničkově variantě společnosti „žijící na příděl“, z jakého kanibalistického fundamentu tady sestává tzv. establishment, pomineme-li mechanický matematický fakt, že daná megalopolis by se věru nemohla žítit pouze vlastním masem, tj. pouze masem svých jakkoli početných obyvatel. Nebyla by tudíž v tomhle ohledu soběstačná, a pokud by se v ní zachoval pseudocivilizační systém „poukázek“, neboli lístku na maso svého bližního, svých bližních, musely by se buď rozpoutat teritoriální války kanibalů proti kanibalům, anebo by bylo zapotřebí lidské maso (coby základní poživatinu a zároveň kulturní hodnotu, přičemž zde vpravdě sui generis) ve velkém objemu importovat. Toto vše zatím Harniček nechává bez odpovědi: establishment jeho megalopolis zde zřejmě záměrně vystupuje jako bezejmenný, anonymní, nepojmenovatelný kruh lidí moci, zároveň ovšem dozajista kdykoli nahraditelný, vyměnitelný, zaměnitelný. Nad všemi těmi řezníky, policisty a vraždnickými udáními si přivydělávajícími čili člověčím kusem od kusu přežívajícími povaleči nicméně musí stát fungující elitářské skupení, sestávající z množiny Velkých Bra-

trů Kanibalů, aby společenství mělo svůj řád, svou hierarchii, své žebří vedoucí ke každodenním pouličním jatčím.

Z pohledu civilizace opírající se o spravedlivé (?) zákony či spíše pravidla kanibalismu jen stěží můžeme Harničkovu vypravěči, protagonistovi či antihrdinovi (v časově neurčitých dobách, kdy jsou policisté vyzbrojeni píkami) jednoznačně vyčítat, že si počíná jako několikanásobný vrah, mužů stejně jako žen, nebo jako zloděj, který svými loupežemi masa (nebo lístku na maso) de facto zbavuje okradené nešťastníky práva na život. Chová se přece v naprostém souladu s obecně panující morálkou, zrcadlí ad absurdum zásadu člověk člověku člověkem - tedy i k jídlu. Když se ovšem podobného zvrhlého skutku Harničkův vypravěč dopustí i ve společenství založeném na antropocentrických etických zásadách, s konečnou platností se tu sebedefinuje jako pouhý živý kus masa, nikoli už nebo dosud jako homo sapiens, moudře myslící tvor z masa a kostí.

Celkem vzato však v emblematické bědné skutkové triádě, jež v závěrečných dějových peripetiích novely **Maso** sestává zprvu ze znásilnění, poté ze zavraždění a posléze ze zajedení (jistěže šťavnatým čerstvým masem právě znásilněné a zavražděné oběti), jde vždy a pokaždé o bezbřehý triumf živočišnosti: nikoli náhodou se taktéž sám hrdina začíná ztotožňovat s masem, čili s vnějškovou fyziologickou variantou své existence. Na případném trvání, přetrvávání či přežívání takové existence potom už bezpochyby nikterak nezáleží, snad ani jí samotné nikoli. Zato společenství skládajícímu se z podobných lidských živočichů nesmírně záleží na přežití: přeje si přece co nejvíc zesílit a co nejvíc žít masem. Masem těch druhých.

Když bylo Harničkovo **Maso** vydáno v Torontu u manželů Škvoreckých poprvé, autor dovršil prapouhých devěťadvacet let. Předtím publikoval v pražském samizdatu, zdá se však, že po odchodu do bavorského exilu (kde dlouho pracoval či doposud pracuje jako nemocniční ošetřovatel) již nenapsal ani řádek, přinejmenším už neuvěřejnil ani řádek. Spisovatelova orwellovská antiutopie **Maso** se tedy zřejmě stala jeho labutí písní, předčasnou tečkou za drahou nanejvýš talentovaného prozaika, který své literární nadání ještě mohl nejednou a v mnoha žánrových a stylových obměnách rozvíjet. Prozatím se tak nestalo a Martin Harniček figuruje v pomyslných dějinách české literatury poslední třetiny dvacátého století jako autor jedné knihy - jako autor **Masa**. Jako by se tudíž jakožto spisovatel spokojil s tím, že touto knihou získal literární „nesmrtelnost“ a že touto bravurní prózou aspiruje na takřčenou „první třídu“ v novější českém písemnictví. V jeho případě a v této souvislosti však můžeme odkázat i na závěrečná slova z autorovy novely: *Věděl jsem to s naprostou určitostí, nikterak jsem se však z toho neradoval.*

VLADIMÍR NOVOTNÝ

O čem píší ženy? (a o čem bychom chtěli, aby psaly)

Když jsem zde na stránkách Tvaru před časem kritizoval Tánu Nálepkovou, že jí zájímají hlavně psi chlupy na koberci a neumyté nádoby v dřezu, nenapadlo mě ještě tehdy, že by snad mohlo jít o obecnější jev. Nicméně dneska mám před sebou knihu jiné autorky - **Věry Stiborové - Deset povídek aneb Na vině jsou prakoné** (Karolinum, edice Československý spisovatel, 2000) - a mám pocit, že nejsilnějšími dojmy jsou tentokrát nevyčištěné boty, údržba klobouků, špajzy plné zavařenin a pečená kachna s knedlíkem a zelím.

Jak napovídá název knihy - jde o deset povídek, které spojuje motiv dětství v jakýchsi neurčitých dávnějších dobách a osoba chlapeckého vypravěče; ten ale jen tak mimochodem není v příbězích totožný - jmenuje se různě a i další realie jsou povídku od povídky jiné.

Zastavme se na chvíli u této první osoby. Autorka, Věra Stiborová, je nade vši pochybnost žena. Proč tedy ta stylizace do mužského rodu? Je to samozřejmě hloupá otázka a nejvíce přirozenější odpověď by byla - a proč ne? Ale stejně - ten mužský rod by měl mít nějaký důvod, a ten důvod nikde nevidím. Navíc způ-

sob ličení příběhů je evidentně ženský - vypravěč si všímá oblečení, reakcí okolí, vcítuje se do ostatních postav, a jak už bylo řečeno, komentuje nejrůznější domácí práce („*A maminka vzdychala: Tak krátký den! Já sotva stačím něco zalátat.*“). Nic z toho by chlapec v skutečnosti nezaregistroval.

Ale pohlaví vypravěče skutečně tolik podstatné není. Horší je, že celá stavba povídek je velmi často jaksi nešikovně založená: Autorka někdy stylizuje příběh do přímého vyprávění jakéhosi chlapce, ale potom zcela bezprostředně udělá změnu a vnímáme spíše vzpomínky dospělého člověka na vzdálené mládí. Anebo se dokonce vyskytují úseky (na příklad začátek povídky *Mléko jako osud*), kdy není vypravěčem nikdo a čteme jakousi komentovanou obecnou úvahu. Ta nejasnost čtenáře mate a přispívá k určité rozpačitosti. Máme si snad myslet, že se nevyválaný chlapec jen tak zamýšlí ku příkladu nad směšností nekompromisních filozofií?

Avšak hlavní důvody rozčarování jsou jinde: O čem vlastně kniha je? Co je jejím motivem? Vzpomínky na mládí? Na podivínské, ale dobrasrdčné tatínky a na hodné, nevybojné maminky, pro které je jednodenní exkurze do nedalekého města událostí na celý život? Stesk nad dobou celkově přehlednější a jasnější, než je nynější postmoderní šilenství - což ovšem zase vede k zjednodušení? („*A nemytí nečesaní mladíci se zdobí baseballovou čepičkou, kterou si nasazují obráceně - pro mne cejch velice spolehlivý: pitomci.*“). Případá mi to málo a hlavně - tyto motivy jsou příliš často redukovány na prostý chod domácnosti a jídla.

Určitou výjimkou je na příklad povídka *Ať to děláte jakkoliv, děláte to špatně*, ve které je hezky vylíčen zdravě destruktivní vliv, jaký má parta kluků na mladší hodnoúčková sestřička jednoho z členů. (Mimochodem - tady je logicky opodstatněný i mužský rod vypravěče. Dívka Marka pochopitelně nemůže vypravovat o svém pustnutí sama.) Předností této povídky je, že zachycuje určitý proces, posun v myšlení jedné i druhé strany. Toto vyprávění nepostrádá myšlenku, děj i pointu. Je postaveno na dobrých jazykových základech - jak v popisech, tak i v přímé řeči.

Poslední věta ovšem platí víceméně pro všechny příběhy v knize. Vůbec - nechť jsem vzbudil dojem, že snad jde o knihu nějak odfláknutou. Naopak. Nerozčiloval bych se tolik tematickou chudobou a nejasnou skladbou, kdybych neměl pocit, že autorka jinak své řemeslo dobře ovládá. Píše vtípně, vynalézavým, bohatým jazykem, umí využívat hovorových výrazů a slangu, umí charakterizovat postavy ve zkratce („...nemysli si, že jsem ty tuny bláta přehlédl, mám oči jako meče. JAKO MEČE!!!“) a umí navodit atmosféru, z které pak těží.

Knihu jsem si tím pádem přečetl vcelku s chutí, a to je co říct, když v ní šlo o samé uklízení a vaření. Co takhle se příště více věnovat tomu pustnutí mladých děvčat, paní Stiborová?

KAREL FRANCZYK

Vzdor

V brněnském nakladatelství Atlantis vycházející svérázně komponovaná retrospektiva **Petra Kabeše** se v loňském roce posunula do půle svazkem *Krátké letní procesy*. Obsahuje básnickou tvorbu z let 1961-71. Nikoliv však pouze vybranou z jejích dávných vydání, ale doplněnou o časově související texty, které už v době svého vzniku knižně vyjít nesměly či vyšly a byly zmakulovány. A už v stránkových obtazích, z nichž některé Petr Kabeš za láhev kořalky zachránil pro přátele, existovaly změny oproti původnímu autor-skému záměru, k nimž byl donucen pracovník Mladé fronty jako k úlitbě, aby kniha vůbec měla naději spatřit světlo světa. A stejně byla nabídnuta stopě místo čtenářů.

Nakladatelskou historii stručně, leč hutně, suše a bez sebelibosti v ediční poznámce (přesto na čtyřech stranách - ach, nebylo to lehké ani jednoduché!) vypisuje v závěru sám autor. Ediční poznámce předchází doslov Zalklánač v sousedství smrti Milana Uhdeho, spíše miniesej než recenzní zhodnocení textů.

Kabeš - zdá se - udělal dobře, že i on se nespolehl při přípravě projektu tak náročného výhradně sám na sebe, ale obklopil se dvěma neocenitelnými edičními pomocníky

(Vladimírem Justlem a Annou Kareninovou), kteří s ním někde výrazně redukovali, a jinde naopak přidávali plný plyn. Je to patrné už ze struktury knihy: *Čáry na dlani* (MF, 1961) reprezentuje *Štědrý večer*, jinak nic víc, *Zahrady na boso* (MF, 1963) básně čtyři. Dále pokračuje kniha *Krátkými letními procesy, Mrtvou sezónou* (ČS, 1968). Oddíl II jsou Kabešovy překlady německých básníků (Aichingerová, Bustová, Lavantová), Francka Venailla a O. W. de Milosze. Nic rozsáhlého, sedm překladů. Ale titul oddíl *Na skryté straně hor* je moc hezký: to je ta druhá strana, svobodná, spadající od vrcholu Trístoličnicku do Rakous a Bavor a pro nás neviditelná v těch letech. Překlad jako kdyby Krátké letní procesy rozkladovaly, tady jsou k vidění knihařovy nitě, III *Odklad krajiny* (Rozmluvy, 1983) a IV *Příchod stínů* jsou už z jiného světa.

A tak je kniha nejen soukromým zrcadlem Petra Kabeše, jak už to vždycky v tvorbě primárně bývá, ale odráží přesně i dech doby, stojící za Kabešovými zády a mžící autoportrét oosením, aby odraz autorovy tváře přec jen nebyl tak bolestný. Krátké letní procesy jsou názvem nesmírně výstižným, a ať je jimi míněno prvotně cokoli, budou mi evokovat onen velice krátký letní čas roku 1968. Pražské jaro byl jen zárodek, setba a klíčení posléze dozrávajících úrody svobody, nabírajících svůj dech v kratičkém období, aby ani sklize- nou nebylo a obilními lány se přehnal uralská ocel tanků.

Kabeš - ovšemže - má svou vážnost a tragické vnímání pobytu na světě vnitřně zakódovaná a vnější běh světa ji jen potvrzuje a prohlubuje. Má ji vepsanou v čarách na dlani, třebaže dvacetiletý, pod ochrannými křídly mládí, ještě dokáže ne zlehčit, ale nadlehčit. Jednoduchost sloz, útlým veršem, jistou zpěvností (*Ale právě tehdy / zaškubal křídlem vítr / a rozrazil nám okno. / Plamen svíčky / odešel po špičkách / tím průvanem. / Snědli jsme jádra, / a skořápky zapraskaly / pod našimi kroky*).

Jak se tu mimoděk ocitá ve stejných relikvích chlapečtví bok po boku Jana Skácela, jenž také drtí ořechy a jádřím svléká košilku. Záměrně jsem mu vybral staršího kamaráda, ale stejně tak dobře by jeho poetickým druhem mohl být například stříbrnooký Jaroslav Hanzlík. Hovoří-li v doslovu Milan Uhde o poetice Holanové a Mikuláškové, má nepochybně pravdu spíše v tom, že generace nastupující počátkem šedesátých let vědomě chtěla stavět na jiných základech a odklonila se od poetiky Nezvalovy, reprezentující oficiální notu desetiletí předcházejícího. Mikulášek a Holan jsou však spíše podhoubím, negace Nezvala je patrnější a spojuje celou nastupující básnickou plejádu mnohem úžeji, než je připomínáno, a ukazuje se, že prvotiny znějí dost podobně. Referuje o tom ostatně i Jaroslav Kovanda v Pším víně 12. Petr Kabeš toto úskalí svých počátků odhalil a byl k nim „nelitostný“ (Uhde).

Krátké letní procesy - jako určité definitivum - tak ponechávají kořeny a zdroje záměrně přehnuté hlínou, odhrábnutou jen na okamžik, a ani sentiment nepřinutil autora odkrýt z nich víc. Byl by je možná docela zavrhnul, ale pro přesnost se nechtěl čtenáři zjevit jako deus ex machina v plné zralosti, potřeboval přece jen alespoň naznačit výchozí zdroje, což je také dokladem zodpovědného přístupu a básníkovy přímočaré poctivosti. Postupem doby nabývá poezie Petra Kabeše i těchto podob: *děláváš si to sama, po polednách / v rohoži připouštělas holoubka do klína / a nechala ho zobat, tvé nehy pod / křídlem a potom krvavě vypouštělas / jej za mnou, že z posledních // on letěl za mnou ze sil posledních / rozséval mlíči po dálnicích / a já bych po čuchu, ale mí požeráci / puštěni ze řetězu mlíči slízali a j. / a pak další měsíc tleskal hadí tanečnici - báseň *Pásmo*. To už není Petr Kabeš sám, ale v automatickém psaní i jeho věrný společník těch let. Na druhou stranu sestaví text jako koláž střizlivou, věcnou (*Panel I*) a půjčuje si od Malamuda, Schwoba, Paveseho, Lorky (*ty jen a já zůstáváme. / svou kostru připrav, pro vzduch*).*

A básník připravuje: svou kostru. Pro vzduch. Oklešťováním: *Setrvání čverců v černi vzdor střety hran / vsakování šedi / v bílý vor // tření hran / a rozjitření ploch*, uzavírající jako koda celé Krátké letní procesy. Vzdor je podtitulek. Celá kniha jím sympaticky končí: že vlastně šedý vzdoroval době, vzdoroval s o b ě a smrti stále vzdoruje.

JÍŘÍ STANĚK

Leoš Slanina vnímá realitu z odstu- pu

Přestože brněnský básník **Leoš Slanina** (nar. 1946) není v kontextu současné české poezie zcela neznámou figurou - vydal tři knihy -, jeho jméno bychom ve slovnících a literárních příručkách hledali marně. Slanina se sice mihne vzpomínkovým triptychem *Hvězdy kvelbu - Popel žhne - Blázny šatí stol* Pavla Řezníčka, kde jej mezi brněnskou literární bohémou 60. a 70. let odhalíme pod průhledným pseudonymem Aleš Sekanina-Bacon. Jenže Řezníčkovy memoáry v sobě nesou vedle dokumentární roviny i notnou dávku fikce, tudíž o skutečném Leoši Slaninovi se zde nic přesného nedozvíme. Otevřeme-li Slaninovu třetí básnickou sbírku *Syn žabího krále* (Votobia 2000), setkáme se s faktografickým vakuem do třetice. Zeno Kaprál nám v „informaci o autorovi“ prozradí, že „*kynologická zkušenost mu (Slanina) umožňuje racionálně využívat dobrodiní samonavijecího vodítka*“, Jiří Olič pro změnu v doslovu „*Leonovy básně: nástin pozadí*“ zavzpomíná, jak Leonovi občas trucoval psací stroj, a ujistí nás, že Slanina je legenda. Jenže ono to zasněné vzpomínání a „mlžení“ kolem básnickovy osoby má kořeny v samotné Slaninově poezii.

Po oficiálním debutu v dvaadvadesátém roce (*Vnímání*) a druhé sbírce *Baconovo Brno* (Větrné mlýny, 1996) se nyní Leoš Slanina představuje do třetice v retrospektivním průřezu tvorbou z let 1975-2000 (zhruba polovina knížky obsahuje verše z roku 1999) coby „syn žabího krále“. Nicméně datace uváděné pod jednotlivými básněmi nejsou důležité: Slaninova poezie si na detaily, ale ani na konkrétnější zasazení do časoprostorového kontextu nepotrpí. Jeho básně plují kdesi nad věcmi, halí je clona tíživé melancholie, mrákotného snění. Realitu vnímá básník-pozorovatel uctivě zpovzdálí jako jednolitý pulzující celek. Neodvažuje se ponořit se do ní, neboť už takto z odstupe je pro jeho hypersenzitivní vnímání realita fenoménem, s nímž je těžké žít pod jednou střechou: „*hlavně abych nebyl rušen / všechno celý můj vnitřní život / ve mně vře*“. Nadto realita se Slaninovi před očima mění tak rychle, že „*je to / vlastně / jen mámení / nic víc*“.

Verše Slaniny-Bacona motivicky vyrůstají z klasické milostné tematiky, zkoumají onen psychologický prostor mezi mužem a ženou, ve kterém Egon Hostovský nacházel buď božský princip, nebo častěji ničivý oheň. Fenomén mezilidského „ohně“ se stal osudovým i pro Leoše Slaninu. Básník jej ve své sbírce varíruje v desítkách podob: „*namáčíš štětec přenášíš myšlenku / vše se znovu rodí v jiné bolesti*“. Od tohoto skepticismu se odvíjí Slaninova téměř nihilistická vize budoucnosti a radikální obrat k minulým dobám, kdy „bylo líp“ a do nichž se básník skrze své nostalgické vzpomínkové exkurzy znovu a znovu promítá. A jsou to exkurzy znovu načrtnuté jen velmi letmo, lavírované do neurčitých krajín, šmouh a čar: „*Byl měsíc / nebyl / Noc co šla kolem / byla jen noc spánku / měla moc málo času / do čekání*“. Slaninovy „útky“ lze jistě označit za svého druhu zbabělé a kontraproduktivní, stejně tak ale mohou svojí zoufalou odhodlaností vsazenou do úsporných a čistých básnických obrazů přimět čtenáře, aby básníkovi tak nějak držel palec.

RADIM KOPÁČ

Zvrácené sonety Zuny Cordatové

Nenesu vlastně zprávu o tom, kdo je tajemstvím obestřená básnička, jež vystoupila pod jménem **Zuna Cordatová** a jejíž „zvrácené sonety“ (jak zní podtitul) vyšly pod názvem *Pták brunát* v nakladatelství Petrov, i když snad o té osobě něco vím... Více by ty, kteří baží po informacích, mohla uspokojit brněnská redakce, i když pochybuji, že by autorka něco takového předem nezakázala! Pokud se ovšem v redakci vůbec ukázala! Jde-li totiž o osobu, kterou mám na mysli, je to dost pravděpodobné. Stopy pak ale nevedou do Brna, nýbrž do Teplic, kde jsou její literární počátky spojeny s text-appealy místního rockového klubu a kde už tenkrát zaujala parodiemi na klasickou poezii (tehdy především villonskou baladu), v nichž nicméně

vždy bylo osobní poselství, zpověď zřetelně naznačená, což publikum víceméně nechápal... Jde-li tedy skutečně o tuto „Zunu“ (která chtěla být něčím jako Jeffersova *Una* až příliš mnoha zájemcům, takže byla vždy poslední jako to Z v abecedě), nebude ani redakce znát plnou identitu této zvláštní osoby, která nelepí na občanských průkazech ani honorářích. Její stopa v Teplicích mizí počátkem devadesátých let, a když se po dvou letech opět objeví, je to v Praze a v psychiatrické léčebně, což víme díky referenci Karla Šebka, který se na jednom ze svých „útěchů“ za zed ústavu setkal s kýmsi z jejich bývalých přátel, jemuž referoval o „prdlý holce, která tvrdí, že je básnička, ale vůbec nic nenapsala, prej jenom zatím“. To se podobá „Zuně“, protože snad jen ona byla schopná dělat si bláznů i z bláznů, byť to byli renomovaní básníci. O její maturitě, kterou nakonec nesložila, se vyprávějí celé historie, ale to by nás zavedlo příliš daleko... To všechno prosím bez záruky. Osobně si jsem svou licenci jist, ale důkazní materiál nevlastním. Je to žena dnes o něco málo víc než třicetiletá.

Osobní identita/neidentita autora v žádném případě nic nemění na literární hodnotě *Ptáka brunáta*, která je značná. Je také jednoznačná. Metaforicky vyjádřeno, je *Zuna* „zvrácených sonetů“ (míněn je teď lyrický subjekt, ne biografický autor; v tomto smyslu budu jejího jména užívat i dále) něco jako Maldoror, inkarnovaný do ženského těla, který usnul ve Květech zla a v omámení se stal obětí „mužské kultury“... Zuna je ta, která chce být paní svého osudu, iniciovat vztahy, užívat a odcházet, protože však je součástí maskulinní kultury („kurva“ je vždycky žena, ne muž!), stává se obětí až k úplnému odklizení na smetišť. Příčinou je její manifestovaná nymfomanie, která jí smýká z náruče do náruče a za níž tušíme neradostné poměry sociální. Touha být milována tím, kdo ji bije, pak ukazuje rub této duše formované živým oidipovským komplexem, která se nevyhne snění o krvavém konci otce z ruky jejího milence... Kruh je uzavřen: „*Ty jsi tím, kohos mi v otci mém ubil*“. Za tím vším nikdy nenaplněná potřeba něhy: „*Vidíš... Už usínáš... Šeptám ti: / »Zapomeň na otce, na máti.«*“ Co nebylo nikdy naplněno, nabývá imperativní povahy: proto chce Zuna vždy všechno hned a tady, a proto (milujíc násilnického otce) z maskulinní masy vždy spolehlivě vybere pravzor své nešťastné lásky, naplňující ho „do roztrhání těla“, což tu platí doslova. „Zuna“ je rýmové slovo: jeho sémantiku můžeme dobře konstruovat z jeho ozvěn: „luna“, „duna“ („v pískových dunách“), „(pták) brunát“. Jde o noční existenci, erotizovanou a vyprahlou. Symbolické „Z, na začátku“ by mohlo znamenat: jsem Omega i Alfa. Tedy ZunaA...

Otázka může být postavena i tak: patří pornografie do literatury, do sonetu například? Nechci se problému vyhýbat poukazem na specifickou „skutečnou“ umění, které „krásným provedením“ posvětčuje venkocem každé téma. Tak starší estetika argumentovala tím, že umění činí předmět, sám o sobě ohyzdý, krásným; příkladem takové argumentace může být V. Hugo. V 18. století se ale vyskytne názor opačný, např. u Winckelmann, totiž že ohyzdý model nemůže být předmětem krásného zobrazení. Příklady, které oba autoři uvádějí, úmyslně vynechávám, aby byla zřejmá *apriorní* (mého) východiska. Tedy: patří pornografie do sonetu, nebo nepatří? Uvědomme si jedno: starší estetika by (nezávisle na různosti koncepcí!) pornografické téma do umění nikdy nepustila! V případě „zvrácených sonetů“ přitom nejde o „zobrazení“ koitu jako takového (který může být vnímán jako něžný, krásný ap.), nýbrž o stínovou a odpudivou stranu erotu: sex bez lásky, něhy, plný násilí, ekrementů, nízkosti. Odpověď přitom: ano, pornografie patří do umění, a argumentovat tím, že v básni je „méně pornografická“ než v pornografii skutečné (ve videoprojekci např.), by bylo stejně farizejské jako logicky chybné... Je-li totiž umění uměním, pak by pornografické téma mělo být v sonetu (naopak) „více pornografické“ než v konzumním masovém umění! Umění (totiž) *zesiluje*, amplifikuje skutečnost. Nezasťará, nestírá.

Odpověď na otázku, proč je „sonetová pornografie“ pornografičtější než pornografie sama, je opět jednoduchá: protože nezastírá pornografičnost věci, jak to dělá umění konzumní! Konzumní umění tím, že své téma učiní předmětem veřejné dohody (totiž dohody o hranicích a jejich překročitelnosti), dělá z extrémního běžné a z excesu úzus.

Pornografie, přijatá společenskou pomocí, už není pornografická; je banální. Pornografie sonetu nepřestává být pornografická, protože nezastírá devastační rozměr věci. O tom jsou Zuniny sonety. Uvažovat o tom, zda jejich „lyrický subjekt“ udržel osobní integritu či zda jde o lidskou trosku, je v rámci literárního diskurzu podružné. Jde o symbol, ne o biografii. Pornografické téma je v poezii oprávněno ještě z jednoho důvodu: dokonale totiž prověří, zda jde o poezii či nikoli (příčemž - jak už řečeno - netvrdím, že téma se uměleckým zpracováním stane krásnějším a přijatelnějším; tvrdím dokonalý opak). „Sonetová pornografie“ riskuje pád do kýče a banality neméně než konzumní umění, a tento možný pád do neumění je u ní pravděpodobnější než v běžné poezii, která přísně střeží „poetické“: i poetické totiž může vystupovat v ubohé nahotě banálního a nic na tom nemění, že se zaštiťuje čistotou a vznešeností.

Je to otázka hodnot. Proč však jsou Zuniny sonety literárně hodnotné? Protože mají vybroušenou, dovedně aktualizovanou a odstíněnou rytmickou formu? Ano, pokud uvažujeme o abstraktní, na ničím dalším nezávislé formální hodnotě. Ne, pokud se s tím nespokojíme. Mají tedy hodnotu proto, že umění vykroužit originální metaforu a sugestivní obraz? Ano, pokud uvažujeme o hodnotách čistě imaginativních. To všechno Zuniny sonety mají a to všechno spadá do sféry hodnot spíše předpokladových než cílových. Upozornil jsem už na jiném místě na tvrzení Gastona Bachelarda, že originalita či hloubka metafory je derivát originality či hloubky citu; banální obrazy vyjadřují banální city. V tom je celý problém. Zuniny sonety mají literární hodnotu proto, že svými formálními a imaginativními hodnotami vynášejí do zjevnosti nevšední, komplikované bytí ženy. Jde o zvláštní případ bytí, které je devastováno vlastní existencí. Prohlubují tak, problematizují a senzibilizují. Kdo chce tuto vrstvu skutečnosti anestetizovat, riskuje, že společně se znečitlivěním vůči bytí, jež Zuniny sonety odhalují, znečitliví i svou vnímavost k formě a imaginaci. Jedno tu podmiňuje druhé a „anestetika“ může začít na kterémkoli konci literárního kontinua.

Na tomto místě své psaní o „zvrácených sonetech“ Zuny Cordatové přeruším. Nebudu kupit příklady dobrých metafor, odstíněných rytmů a rýmů ani hlubokých průhledů do života ženy. To všechno v knize vnímavý čtenář najde. Jen jedno ještě zdůrazním: proč se Zuniny sonety jmenují „zvrácené“, a ne třeba „zvrhlé“? Podle mého soudu proto, že tento „deviační pojem“ kopíruje fyziologickou reakci, v níž (zcela dětsky a bezmocně) toužíme „zvrátit“ to, co nás tíží a pro co je dávkový reflex somatickým „znakem“ - a tím „zvrátit“ (nikoli „zvrhnout“) nepříjemnou situaci, osud. Jsme-li bytostí nějakým způsobem nikoli necelostvorné a neupřímné, cítíme v sobě obojí aspekt lidství: temný i světlý, světlo i stín. Skutečné umění pak svým prodléváním na hranici mezi jsouncem a jeho bytím (ne v zóně jeho „předmětnosti“) exponuje společně se stínem i jas, s bolestí (metafyzickou) touhou. To je skrytým tenorem Zuniných formálně brilantních monologů o mužském světě: touha po přijetí v úplnosti, teď a tady, tam i kdykoli jindy, za jakýchkoli podmínek, v jakémkoli stavu, absolutně! A tedy *božsky*. Zunina tragédie spočívá v tom, že vyžaduje od muže ničím nepodmíněnou lásku boha. Kruh dětství se uzavřel: A - (nu) - Z. Člověk možná devastuje sám sebe jen proto, aby byl bezpodmínečně přijat. Neboť důkazem lásky není, že jsem milován ve své kráse, nýbrž: když jsem ve své ubohosti a ohyzdnosti milován! Pro ukončení recenze na tak exponovaném místě mám ještě jeden důvod: vím totiž, že žádný „vhodně volený příklad“ nepřesvědčí o literární hodnotě čtenáře, který není vyládněn na struně přijetí (nýbrž - naopak - na struně averzi). Pro takového jsou jen předměty. Bude se patrně snažit, aby občanský identifikoval Zunu Cordatovou, a bude se o to snažit jen proto, aby se jaksi „neukvapil“ v soudu. Čekáme na velké dílo, a přitom jsme na ně nepřipraveni. Až se objeví, nepoznáme je. A nakolik je nepoznáme, vytvoříme si falešné modly, které zítra rozbijeme. Neříkám, že Zuniny sonety zreformují literaturu; na něco takového je dnes příliš pozdě. Tvrdím však, že se významným způsobem zapisují do dějin českého sonetu a básnické tematiky. Je to málo? To je až příliš, zvláště pro závistivce. Shrnutí a podtržení: at je to jak chce, Zuni-

ny sonety mají literární hodnotu neobvyklou... Zuno, děvče! Cos sis to usmyslela?
MILAN EXNER

Solženicynovo mene tekel

Že komunismus vezme jednou za své, o tom **Alexandr Solženicyn** ani v nejmenším nepochyboval. Zároveň ho však vždy znepokojovalo, zda ruská společnost najde v sobě dost sil a prozíravosti, aby se bez vážných otřesů dostala z marasmu, do kterého ji zavlekl bolševický režim. Proto se krátce po pádu železné opony rozhodl nastínit svou představu žádoucí cesty dál a v létě 1990 publikoval poměrně ucelenou stať *Jak bychom měli uspořádat Rusko*. Ke Gorbáčovově nelibosti v ní navrhoval nejen rezignovat na velmocenské ambice, ale také dát volnost tzv. okrajovým republikám a soustředit se jen na Rusko, Ukrajinu a Bílou Rus, jež by spolu se severním Kazachstánem (podle něj už po dvě století obývaným převážně Rusy) utvořily Ruský, respektive Slovanský svaz. Pokud jde o ekonomiku a státoprávní uspořádání, netajil se vážnými výhradami ke „konzumentské civilizaci“ Západu, varoval před mechanickým přejímáním tavných vzorů a přimlouval se za „obrodu zevnitř“ a respektování, eventuálně uvážlivé inovace domácích tradic. A to včetně toho, že v latentní polemice s Andrejem Sacharovem odmítl jeho plán nahrazení totalitní diktatury standardní parlamentně pluralitní demokracií a namísto toho doporučoval novodobou analogii předrevolučních samosprávně zastupitelských sborů - zemstev.

V obdobném duchu Solženicyn během následujícího desetiletí vystoupil v tisku i jinak ještě mnohokrát. Zatím naposledy, nako-lik známo, tak učinil roku 1998 v nevelkém spisku *Rossija v obvale*, který koncem minulého roku vyšel česky v překladu Milana Dvořáka pod názvem **Rusko v troskách** (Rybka publishers/Paseka). Jestliže ve stati z roku 1990 a do značné míry i v ostatních reformně zaměřených textech počítal s alespoň nějakým praktickým dopadem svých návrhů a apelů, zde tomu tak není. Zde se naopak hned v úvodu zřiká naděje, že by jeho „*úvahy mohly v nejbližší době napomoci ruskému životu*“, a výslovně prohlašuje: „*Pišu tuto knihu pouze jako jeden ze svědků a trpělivě nekonečně těžkého století Ruska*.“ V knize samé pak v šestatřiceti kapitolách seskupených do pěti pododílů zevrubně, byť poněkud nesoustavně ličí neutěšený stav současné ruské společnosti a na základě pouzatků z četných setkání a besed s prostými lidmi, vlastních pozorování a usilovně shromažďovaných statistických údajů shledává, že víceméně vše se poslední dobou v Rusku spíše zhoršuje. Obzvláště povážlivé se mu jeví poměry v zemědělství, ale také v armádě, ve školství a v pravoslavné církvi, děsí ho celková mravní pokleslost, duchovní prázdnota a bezperspektivnost, pracovní nevykonnost, masové rozkrádání i toho mála, co zbylo po bolševicích. Stejně obavy v něm vyvolává absence právního řádu, selhávající administrativa, nepromyšlenost reformem a zejména hrozivě se prohlubující propast jak mezi venkovem a několika privilegovanými městy, tak mezi mafiánskou smečkou „nových Rusů“ a naprostou většinou nuzující se, špatně placené nebo vůbec nep placené populace.

Nejvíce ovšem Solženicyna vyvádí z míry dnešní údajně nedůstojné postavení ruského národa, fakt, že miliony Rusů (prý tolik, kolik jich zahynulo za druhé světové války) se „přes noc“ ocitly mimo Rusko, jsou tam vystaveny všemožným šikanám a dokonce i v autonomních republikách Ruské federace se staly občany druhého řádu. V souvislosti s tím mnohem důrazněji než doposud rosvívá svou fixní ideu, podle níž Rusové jsou „*hlavní a nejtragičtější oběti Říjnové revoluce*“, bedlivě sleduje vše, co mu to potvrzuje, kdežto vše, co tomu neodpovídá, co připomíná Rusko jako nepřijemného souseda a tvrdého utlačovatele a kolonizátora, má sklon bagatelizovat. Nejmarkantnější se to potvrzuje jednak v tvrzení, že Rusové nikdy nebyli vládnoucím národem, ale jen národem „*všezahrnujícím*“, jednak ve vztahu k Ukrajině, které nejen zazlívá, že si ponechala „*Chruščovem jí nepřevaný darovaný Krym*“, ale především jí nemůže opustit její plně osamostatnění a úsilí o eman-

cipaci od staleté rusifikace. Krajně jednostranná stanoviska však zaujímá také např. vůči Čečenům (i když první čečenskou válku odsuzuje a není proti jejich nezávislosti), vůči středoasijským a sibiřským národům (i když přes jejich „nevědk“ neschvaluje snahu o další politické angažování ve Střední Asii) i vůči „*přivalu nepracujících houfů*“ imigrujících do evropského Ruska z odlehklých teritorií Společenství nezávislých států (a pléduje za zavedení vízových omezení ne nepodobných našim). Zato snahu o opětovné spojení Ruska s Běloruskem bez ohledu na Lukašenka vítá, neboť odpovídá jeho přesvědčení o nezbytnosti překonat „*umělý rozkol*“ východního Slovanstva.

Ve své nejnovější knize Solženicyn tedy viditelně překračuje původně proklamovanou pozici pouhého svědka a trpětele a častěji horlí, káže a proklíná, než analyzuje a osvětluje. Kromě toho v ní navozuje dojem, jako by se proti Rusům a Rusku spiknul bezmála celý svět, značnou část ruské inteligence počínaje a západními, zejména americkými politiky a politology konče. Výsledkem je text, který namísto pokud možno všestranného posouzení ruského vývoje za posledních deset dvanáct let přináší jeho paušální odsudek, doplněný o demonizaci USA a zpola obranu, zpola adoraci tradičního Ruska. Kniha proto narazila na silný odpor, setkala se - a to i u nás hned nad ruským originálem - s takřka jednomyslným nesouhlasem. Jenomže většina kritiků se neomezila na odhalování jejich evidentních nepřesností, simplifikací a vynechávek, na polemiku s vědomými i bezděčnými averzemi a dejme tomu předsudky a navitami jejího autora. Vrhla se na něj takřkajíc frontálně, proti jeho apodiktickým tvrzením stavěla tvrzení svá, neméně apodiktická a de facto nepřípustě, že alespoň v něčem by mohl mít alespoň kus pravdy - např. že s ruskými menšinami to mnohde opravdu není v pořádku či že zdaleka ne všechny západní zásahy do ruské ekonomiky jí byly ku prospěchu. Nemluvě o tom, že mnohdy k Solženicynovi přistupovala, jako by to byl hypernacionalisticky omezený pohrobek minulého režimu, a nikoli muž, který s maximálním nasazením bojoval proti komunismu a o jeho pád se přičinil jako jen málokdo.

Přítom kniha, kterou se tu zabýváme, by sotva vzbudila tak živou, byť převážně kontroverzní odezvu, nebýt jejím autorem Solženicyn. Její závažnost netkví v ní samé, ale v tom, že osobnost Solženicynova formátu a neohroženosti k nám z jejích stránek promlouvá naprosto upřímně a otevřeně, svěřuje se nám se svými úzkostmi bez ohledu na momentální trendy domácího i světového veřejného mínění. Už z toho důvodu by přes všechny výhrady bylo asi na místě vnímat ji nejen jako pozoruhodnou osobní výpověď a zpověď, ale také jako výstražný doklad hluboké frustrace dnešní ruské společnosti, vážnou výzvu, abychom tomu, co se dnes děje v Rusku a s Ruskem, věnovali patřičnou pozornost, neodbyvali to lhotejným mávnutím ruky nebo škodolibým úsměškem. A to nejen proto, že z neblahé zkušenosti s výmarským Německem víme, k jakým koncům může vést, cítí-li se početný a významnému postavení ve světě přivýklý národ zahnán do kouta. Ale i proto, že Solženicyn se i tentokrát alespoň občas snaží krizi postbolševického Ruska reflektovat z nadhledu a v širších souvislostech, hledá předpoklady pozitivních řešení a východisek.

Samozřejmě to dělá v intencích svého dosavadního života, myšlení a díla i své konzervativně náboženské, především k osudům Ruska upnuté světonázorové orientace. Znovu se zde vrací k vizi zdola volených a nikoli z reprezentantů politických stran, nýbrž z reprezentantů jednotlivých profesně zájmových skupin sestávajících a jiným než pravidlem prosté většiny se řídících zemstev a vydává je za ideálního samosprávného partnera a hlavně protihráče a kontrolora ústřední státní moci. I když z ryze formálních hledisek takto projektovaná zemstva vskutku mají styčné body s fašistickým korporativismem, blíže jejich pravému smyslu jsou nepochybně ti, kteří se spojují se Solženicynovou důvěrou v účinnost „*energické, iniciativní účasti*“ všech vrstev obyvatelstva na veřejném dění a spatřují v nich specificky ruskou verzi usilování o občanskou společnost a tzv. nepolitickou politiku. Mluvív proto i další Solženicynovy podněty: např. jeho rovněž ne nové, avšak zde obzvláště naléhavé volání po cílevědomém dosídlování říde

obydlených prostor na Sibiři a v severovýchodních oblastech evropského Ruska, jeho ustavičné připomínání klíčového významu půdy a neporušeného životního prostředí a konečně i jeho horování o tom, že „*určitá část národa musí žít v souzvuku s přírodou*“, jež nepochybně v lecčems navazuje na ruské narodniki druhé poloviny minulého století, ale dnešního čtenáře oslovuje především svou blízkostí požadavkům soudobých ekologických hnutí.

Nejvíce nadějí ovšem Solženicyn nespíná s různými praktickými opatřeními, nýbrž s perspektivou zásadní mravní obrody. Je totiž stále přesvědčen, že v „*národě, který rozdrtil Hitlera*“ navzdory stalinismu přeje jen úplně „*neuhaslá touha po společenské spravedlnosti a po mravním životě*“, přetrvává „*střízlivý a věcný cit lásky k vlasti*“ a bytostná potřeba „*osvobození našich duší ze lži*“. Proto zejména v závěrečných pasáží knihy nabádá své krajany, aby se rozešli nejen s dialektickým a historickým, ale s každým materialismem, vytyčovali si vyšší životní cíle než maximální hmotný prospěch a vrcholný úspěch v kariéře, dokázali být co nejvíce sami sebou a zároveň navzájem ohleduplní, chápaví a solidární, nic nechťeli řešit násilím a zbraněmi, a přesto se nepoddávali žádnému útlaku a vydírání, svobodu a úctu k lidským právům nezaměňovali svévolí a nedostatkem odpovědnosti, byli si vědomi, že oni „*sami jsou vykonavatelé svého osudu, ne ti u moci*“, a přitom nezapomínali, že nad nimi a nade vším lidským snažením a trápením existují „*měřítka nebes*“.

Jistě lze namítnout, že Solženicyn tu hlásá snad až příliš obecné a nikterak originální zásady a moudrosti, a kdo by si dal trochu práce, nepochybně by prokázal, že on sám se proti nim nejednou, zejména tam, kde podléhá bezbřehé lásce k Rusku, prohřešuje. Jenomže Solženicyn není politik ani veřejný činitel či politolog, ale pouze spisovatel, chce-li moralizující a někdy i aktuální a nonkonformně a provokativně politizující spisovatel. A jako takový sotva může víc než naplno vyslovovat své názory, s rizikem omylu a nepochopení se vydávat publiku všanc.

JÍŘÍ HONZÍK

Svědék rozhraní doby

Významná francouzská myslitelka **Marguerite Yourcenarová** vytyčila obtížně dosažitelnou metu na poli historického románu. Nakladatelství Hynek přináší českému čtenáři její mistrovské dílo, které bylo vyznamenáno cenou Prix Fémina a které právem náleží k vrcholům (nejen) v evropském literárním kontextu. **Kámen mudrců** zůstává i po třiceti letech strhujícím svědeckým vnitřním protichůdných tlaků a otevřených bojů, jež před pěti stoletími tvrdou rukou i silou ducha oteřávaly a formovaly tvář Evropy, ale jejich dozvuky se kdesi v hloubi duše, v kolektivní paměti kontinentu, stále ukrývají, tu a tam zabouří a opět utichají, ale rozhodně vždy spoluvytvářejí duchovní atmosféru moderní doby. Princip dějů na rozhraní, v čase radikálních historických zlomů, zůstává stejný, mění se prostředí, kulisy a motivy jednajících osob.

Středověký způsob myšlení se ukazuje jako krátkodechý, limitovaný i limitující, na jeho místo pozvolna, ale definitivně a s tvrdšíjnou neústupností proniká myšlení odvážnější, ochotné přestupovat „*osvědčená*“, církví i státem posvěcená tabu, myšlení otevřené neznámému, naslouchající hlasům přicházejícím z tajuplných krajů, myšlení překračující samotný stín člověka. Mnohavrstevný biografický příběh alchymisty a lékaře Zenona v sobě nese tíhu a napětí konce středověku, doby, k jejímž určujícím aspektům patří vzrušené náboženské půtky a konfesní tápání stejně jako stereotypně vražedné vlny moru, vlny zaplavující Evropu. První setkání s pluralitou myšlení v domácím táboře evropského křesťanství nedopadlo nejlépe. Francie, Nizozemí i Německo zakouší tvrdé lekce náboženského blouznění, zbesilý nenávisťný fanatismus se zmocňuje katolických dogmatiků i protestantských sektářů. Intelektuál evropských měřítek, jehož filozofické dílo je vydáváno, citováno a oslavováno, se může ze dne na den (resp. z města do města) změnit v nebezpečného heretika, čekajícího na očistující moc plamenů.

V mistrně vykreslené kvazihistorické postavě (téměř by se chtělo říci, že máme před sebou její pečlivou, fundovanou studii) snad-

no objevíme rysy Leonarda da Vinciho či Erasma Rotterdamského, myslitelů, kteří svým dílem skutečně předznamenalí přicházející novověk, ale jejich osoby a především životní osudy nezměnitelně patří do romanticky potměných středověkých časů. Zběhlý seminarista Zenon by mohl být chápán jako určitý typus historické postavy, jako pravý svědek rozhraní doby: utajený otec, římský prelát a pozdější biskup, svobodná matka, která nachází smrt v opevněném městě coby členka fanatické chiliastické sekty, mládí plné útrap a nekonečného putování Evropou, chvíle klidného a soustředěného studia na různých univerzitách, ale také tajemstvím zahalená kariéra zázračného lékaře, v souvislosti s jehož uměním se příliš často hovoří o alchymii, magii a kouzlech a až příliš často se účastníci hovoru ubezpečují, že kdosi nepovolaný skrytě neposlouchá. Odvážný mozek, neustupující před překážkami, jež prošlá staletí označila za absolutní a jejichž překročení jsou důsledně trestána hranicí, rovněž není nejménějším společníkem na každodenní trpké cestě pověrami svázanou zemí.

Ale chvíle se i jasní, jsou chvíle, kdy i věčný poutník Zenon nalézá pokoj v každodenní smysluplné práci lékaře, poznává tak nezměrnou hloubku lidské bolesti a utrpení a dotýká se uzdravující rukou jemných principů lidské existence. Osvícenský duch se ukryl do bezpečí anonymity, nikým nepoznan se vrací do rodného města, z něhož byl před lety vykázan, a „život usedlý“ naplňuje mlčenlivou službou druhým. Jen v tichých rozhovorech s přátelsky otevřeným převorem františkánů, který jako jediný vytuší zapřenou identitu lékaře, a přece ji nevyzradí, zaznívá naplno duchovní schizofrenie doby, nemálo podpořená neutěšenou situací země, rozpolcenost myslí, která nerozhodně téká mezi iracionálním mysticismem, doufající vírou a vnitřním nutkáním rozumu, jenž se jako posedlý dožaduje racionálního soudu, uváděje tak zbožnou duši do nesnesitelného napětí. Jemnost, jazyková i stylistická vyříbenost a především intelektuální suverénnost při vhledu do nejpálčivějších filozoficko-teologických problémů 16. století činí z těchto rozhovorů dvou velkých duchů skutečný klenot románu.

Být svědkem rozhraní doby je málo vděčná úloha. A stane-li se osud svědka samotným obsahem svědectví, jedná se o úlohu nezavěděníhodně tragickou. Odhalení a následný proces uvede pozapomenutého alchymistu, heretického filozofa a nebezpečného mága Zenona opět do centra všeobecné pozornosti a učiní z něj modelovou obětí inkvizičních soudů (v přeneseném smyslu nejen těch katolických). Osvědčené prostředky k vynucení doznání jako by symbolizovaly barbarství pomalu se vytrácejícího středověku a navýsost výstižně obžalovávaly deformované, institucionalizované křesťanství, vyzývající ho k ozdravné vnitřní proměně. Zenonova hrůza z mučidel není strachem z fyzické bolesti, ale strachem z člověka, z podoby člověka, který mučící nástroj neváhá používat k tělesnému utrpení druhých - je to hrůza z člověka své doby. Jediným možným vysvobozením z temné moci všudypřítomných církevních slídilů a ideových strážců se pro Zenona stává útěk od potupné kacířské hranice, útěk bez návratu, smrt vlastní rukou. Těžko nalézt monumentálnější definitivu gradace, v poslední kapitole románu se Yourcenarová nepochybně dotýká bytostných podstat člověka i literárního umění, mráz vskutku proběhne mezi lopatkami, neboť v momentě ustrnutí porozumíme závěrečnému kroku na cestě ke svobodě, k osvobození středověkého ducha.

Kámen mudrců byl alchymisty a mágy používán ve složitém mysticko-symbolickém „Velkém díle“, během něhož docházelo k cizlování a následnému rozpouštění základní ontologické substance, tedy ve skrytém smyslu k odhalení a eliminaci myšlenkových stereotypů, falešných dogmat, předsudků, pověr, k osvobození lidské mysli a duše. Zenonův konec proto vyznívá jako vítězství, naplnění celoživotního úsilí člověka, který „užíval svého ducha jako klínu, aby co nejvíce rozšířil mezery ve zdi, jíž jsme ze všech stran obklopeni“.

ZDENĚK ŠTIPL

Velký kód

S titulem *Northropa Frye Velký kód* přichází na knižní trh v jistém smyslu dvojí

rarita. Z již poměrně značného počtu publikací tematizujících tím či oním způsobem problematiku bible jakožto textu je tato kniha jednou z mála, jež (alespoň v prvním plánu) aspiruje na to, pojednat ho v zásadě pouze metodami literární vědy. Vzhledem k tomu, že N. Frye je Kanaďan, máme též možnost seznámit se s produkcí ze země, jež je pro nás v daném ohledu dosti exotická. Předpokládám, že kniha by mohla oslovit v prvé řadě literárního vědce či religionistu, je však koncipována tak, aby byla přístupná i běžnému čtenáři, který je na této problematice nějak zainteresován.

Oproti modernímu textovému bádání, jež tematizuje bibli spíše jakožto soubor do značné míry disparátních textů (v duchu maximy „bible není kniha, nýbrž knihovna“), akcentuje autor konceptuální jednotu bible: v prvé řadě chce tematizovat a obhájit jednotu struktury jejího vyprávění a její metaforiky, ne ovšem z náboženských pozic, nýbrž z pozice literárního vědce. V knize je však možno nalézt i druhý či třetí plán, který lze chápat jako autorův příspěvek k teologické diskusi. Velký kód lze podle mého mínění číst též jako polemiku s Bultmannem, zejména co se týče problematiky demytologizace: podle Frye je „mýtus jazykovým prostředníkem kérygmatu, a pokus o demytologizaci kterékoli části bible by se rovnal jejímu znečitelnění“ (str. 56). Literaturu pak z této perspektivy chápe jako jistou prolongaci mýtu, jako sourodou a nevyhnutelnou část jeho vývoje. Filozoficky se autor (opět v možné polemice s Bultmannem) hlásí k Hegelovi, co do počtu citací je jeho neměnně oblíbeným autorem i Héракleitos. Hermeneutickým klíčem k porozumění celému textu je však podle mého mínění především Nová věda G. Vica: Frye v zásadě přebírá jeho schéma vývoje jazyka (a potažmo vývoje celé kultury) ve třech následných stupních uvnitř jednoho *corso* - jazyk božský, herojský a lidský, které autor interpretuje jako metaforickou, metonymickou a deskriptivní fázi jazyka. Celá struktura knihy do jisté míry kopíruje toto základní schéma (s připojeným *ricorso*): text je rozdělen do dvou částí vždy po čtyřech kapitolách. Autor hovoří o metodě „dvojitého zrcadla“, kdy druhá část knihy (Řád typů) je aplikací částí první (Řád slov), což zase odpovídá rozdělení bible na Starý a Nový zákon. Těžší část knihy tak podle mého mínění spočívá v druhé části, zejména v jejích prvních oddílech, kdy autor vymezuje obsah bible (tj. zjevení) jako *souslednost sedmi či osmi fází* (str. 134) (stvoření, exodus, zákon, moudrost, prorocství, evangelia a dva aspekty apokalypsy). Autor dále zavádí rozlišení mezi démonickou a apokalyptickou (ideální) symbolikou a mezi démonickou parodií a démonickým manifestem, podle nichž lze rozčlenit většinu obrazů v bibli (autor připojuje několik schémat). Podstatné přitom je, že ke každému apokalyptickému obrazu existuje démonická parodie a naopak. Pro biblické dějiny je tak charakteristický vývoj ve tvaru písmene U: opakující se vzestupy a sestupy, které se ovšem dějí v dějinách a je jich omezený počet - autor uvádí 6 takovýchto cyklů. V závěrečném oddílu se autor věnuje rétorice: celý styl bible se mu jeví vpsledku jako rétorický (je to kombinace poetiky obrazného a zaujatého, metaforického a existenciálního apelu - str. 249). K bibli neodělitelně patří, aby byla čtena nahlas.

Jako možnou kritiku lze uvést, že autor se tak trochu brání odborné diskusi nad svou knihou: jednak se zaštiťuje tím, že se v prvé řadě jedná o „učitelskou příručku“, „informace musí být samozřejmě předána v rámci výuky, učitel ji však znovu sděluje v kontextu ironie, což znamená, že výuka se jeví jako hra“ (str. 21), současně ovšem tvrdí, že není biblista (str. 14), což vzhledem k jeho teologickému studiu není moc poctivé. Autor příliš neužívá ani zavedené názvosloví (např. nerozlišuje monoteismus a monolatrii či henoteismus - str. 34).

Autorova síla spočívá hlavně v tom, že je schopen sledovat vliv určitých biblických motivů či metafor napříč vývojem západní literatury: jeho erudice je v této oblasti nezpochybnitelná. Co se týče přístupu k biblickému textu samému, je patrné, že autor je důvěrněji obeznán spíše s tradicí hebrejskou než řeckou: v knize najdeme několik nedorozumění, např. Efeská Artemis, známá z 19. kapitoly Skutků apoštolů, nebyla bohyní s mnoha nádry (str. 97), podobně u Anaximandra se neobjevuje termín *nemesis* (str. 149), o vydání fragmentů papyrů z egyptských nálezů

Oxyrhynchus Papyri nelze hovořit jako o spise, jenž by zachycoval Ježíšovy výroky (str. 198), což je ovšem možná záležitost překladu, a konečně též tvrzení, že „vše, co z práce (Heraikleita) zbylo, sestává z nesouvislých aforismů s kosmologickou referencí“, se mi zdá příliš příkré.

Co se českého vydání týče, za velmi šťastné považuji využití kralického překladu bible všude tam, kde autor cituje biblický text (N. Frye ostatně nepoužívá moderní překlad do angličtiny, ale tzv. autorizovanou King James Version z roku 1611), snad s výjimkou jednoho místa jsou zcela na místě i občasně úpravy, jež mají citát přizpůsobit autorovu záměru (na str. 145 „Boha žádný nikdy neviděl; jednorozentý ten Syn [...] pravil.“ - správně má být „nám o něm pravil“ ve smyslu vyložil či exegetoval).

JOSEF KRUŽÍK

Ukázněný, svěhlavý a originální eseista

Nakladatelství Vesmír vydalo další knihu Stanislava Komárka, tentokrát nazvanou *Hlavou dolů*. Jako v roce 1995 i tentokrát jde o eseje otištěné původně v časopise Vesmír, v revue Prostor a v obydělníku Tvar. Spora-dičtěji zde můžeme najít také texty dosud nepublikované nebo uveřejněné v Lidových novinách, resp. v Přítomnosti a v Nové Přítomnosti, případně v časopise Analogon.

V brilantním Úvodu autor vysvětluje návaznost nové knihy na Sto esejů o přírodě a společnosti a poznamenává, že bez znalosti její předchůdkyně není *Hlavou dolů* dobře srozumitelná. Nedomnívám se. 126 textů, uspořádaných abecedně podle jejich titulků, je i tentokrát zdrojem zábavy a poučení, aniž potřebujeme jinou průpravu nežli všeobecný kulturní rozhled. V tom se snad liší Sto esejů od *Hlavou dolů*, že v nich bylo více biologického názvosloví, kdežto v novějších textech autor čtenáře terminologicky tolik nezatěžuje, a pokud použije řecké slovo nebo odborný termín, srozumitelně je vysvětlí nebo použije v přehledném, transparentním kontextu. Sám Komárek pokládá toto své psaní za jakýsi vnitřní cestopis a za turistického průvodce „po rozvalinách postmoderny“.

„Vzhledem k soběpodobnosti světa a jeho částí, k jeho fraktální struktuře, odzrcadluje zkušenost s kterýmkoliv jsoucnem či oborem činnosti nějak makrokosmicitu, strukturu světa lze rozoznat v jakémkoli detailním problému, pokud na něm neupíme a pro samé stromy nepřehlédneme strukturu lesa. Každá jednotlivost odráží v rámci fraktální soběpodobnosti i celý svět a naopak.“ (Cesta skrz)

S tím bychom nevystačili, Komárek se jistě i tentokrát znašší (někdy doslova) tématy, o nichž jeho čtenáři již dobře vědí a které má v oblíbené archetypu, lži a pravdov, zdáním a skutečností, projekcemi či způsoby nazírání, a ne náhodou připomíná třeba v eseji *Moc, nemoc a normalita*: „Je ostatně dobře vědět, že biologie se historicky odštěpila od filozofických fakult, ne lékařských.“

Ale jak už jsem si sám pro sebe (zda správně?) konstatoval při pokusech o zamyšlení nad předešlými autorovými knihami: opět mám dojem, že silnou stránkou Komárka-publicisty je drobný, leč nápadný a tudíž přínosný (?) postřeh, ne schopnost analyzovat podnětně výše uvedené termíny z pomezí filozofie a psychologie. Je svěchny ty postřehy, které knihu dělají tak čtivou, budu znovu citovat z eseje posledně zmíněného: „Zajímavé je i srovnání prostředí lékařského s prostředím biologů. Ač by mělo teoreticky jít o totéž a jeden obor by měl být v zásadě aplikací druhého, je patrné, že zásadní rozdíl. Profesionální biologové představují cosi jako svéráznou skupinu, jíž je studium živých objektů formou »cesty ke spáse« se vším, co s tím souvisí - s nezištným nadšením, nenáročností a schopností k obětem i ideologizaci celé problematiky a jistým sklonem k fanatismu a askezi. Mezi biologi je celá řada lidí mimořádně strukturovaných, v dobrém i špatném. Už první pohled do posluchárny plně adepty obou oborů je poučný - tváře frekventantů a adepty lékařských nauk jsou obecně vzato bližší průměru, tudíž na první pohled úhlednější a prvoplánově hezčí - mezi biologi z profese je mnoho lidí i morfologicky neobvyklých a posunutých k různým koncům Gaussových křivek. Lékařství je tradičně přikloněno k empirii a postupům tradovaným ve

stylu »kuchařských receptur« ve smyslu ne takového zpracování teorie a lpění na ní jako biologické disciplíny - rozhodující jsou výsledky.“

Škoda, že právě v následujícím, hutném, stručném eseji, kde Komárek-nelékař rozebírá schizofrenii, novodobou „svatou nemoc“ z hledisek a s nástroji jungiánské psychologie, se vyskytlo hned několik nepříjemných tiskových výpadků či rozpaky budících nestandardností. Tak „schizofrenie“, „implementovány“ a posléze najednou „schizofrenie“, když předtím byla mysl „krátká“ (frenie).

Komárek se také ve shodě s Jungem domnívá, že k oběma světovým válkám vedl nekoordinované ničivý výbuch archaična, resp. jeho mytopoetického jazyka. Je otázka, zda Jungovo učení má dnes ještě nějakou budoucnost anebo mu hrozí osud vytušitelný ze situace zmíněné Komárkem hned zkraje: „Vzhledem k obudnému množství knih, dnes a denně tištěných či v minulosti vydaných, je nový (rozuměj jakýkoliv - domnívám se já, P. H.) počín v této (rozuměj v jakékoliv - P. H.) oblasti, navíc v obskurním a minoritním jazyce, jakkoli literárně už dávno zavedeném, samozřejmě výrazem oné zvláštní směsi pýchy, pošetilosti, troufalého zoufalství a marnosti, která dnes stojí u kolébky většiny textů vůbec.“

Hezky řečeno, pravda, páni literáti? Mají právě zde původ ony tiskové výpadky, zkomoleniny, tiskařští šotci? Vždyť je škoda, že knihu nesporně zajímavou zatížilo nezvyklé množství těchto chyb. Namátkou: na straně 23 *zbývající* se místo zabývající se, na straně 31 *oreintální* místo orientální a *skutečná* místo skutečně, na straně 36 *jakékoli* demokratická tradice místo jakákoliv d. t., na straně 55 *slinění* místo sliněním a *dominujícími*, na straně 117 *propadaganda*, na straně 174 *zajímavým* místo zajímavým, na straně 175 nekřečovitě *funkčně* vysvětlení místo n. funkční v., na straně 176 *veliku* houbu, takže se místo ní vnucuje skutečně ta frekventovanější huba, a já jsem si položil otázku, zda v tomto případě nejde spíše o druh synchronicity, neboť *velika* se vyskytla v té pasáži eseje, která zmiňuje Dáccii a z té do sídla *Veliko* Tárnovo není věru daleko, na straně 180 teorii *správné* výživy místo správné v., na straně 181 tato *vazbu* může vést, na straně 182 fascinován *postupných* rozevíráním. Éch, Sysoji Sysojici, a tak dále, a tak dále, těch zkomolenin a přebrepť by se dalo najít asi tak desetkrát víc, nežli jsem citoval, ovšem v tíraži upozorňuji, že publikace jazykovou úpravou v nakladatelství **neprošla**, takže si za to může nejspíš autor sám.

Tu a tam kniha tudíž vyhlíží jako rozvalina postmoderny i z výsostně formálních důvodů. Komárek ovšem s hezkými neologismy a téměř archaismy pracuje také úmyslně a vědomě, jsou součástí jeho stylu: tak např. *zasáknuta*, *přirychlen*, *k nevyzpytnému* otáčení, *v konci konců* či *neusilně*. Jakožto průvodce po rozvalinách i jiných krajinách se mi zdá být nejzajímavější právě v esejích „cestopisných“: *América Latina*, *Asia Minor*, *Bílé moře*, *střed země*, *Duše Orientu*, *Perské listy*, *Pod Prešpurkem*, *Povaha Vidně*, *U. S. A.* Veddle hlubinného psychologa a „vynálezce“ archetypů C. G. Junga je badatelem nejčastěji zmiňovaným v esejích další Švýcar, totiž zoolog Adolf Portmann. Komárek v prvním eseji sbírky např. vysvětluje, že Portmann se mj. pokoušel ukázat, co je zvnějšnění tzv. niterností (Innerlichkeit) u všech živých organismů, že sebezprezentaci organismů „nižších“ než člověk nelze chápat jen v úzkých mantinelech vztahování se k účelovosti a neúčelovosti v přírodě, jak to nazírá zatatý zrak darwinistů a jiných neodarwinistů. Nutno konstatovat, že Komárkovo psaní je vždy spíše horizontálním nežli vertikálním postihováním, nejde příliš do hloubky, jako kdyby autor chtěl doložit, že dnes to už ani není možné, že jednotlivostí, dílčích problémů a údajů málem o čemkoliv je tolik, že se přímo nabízí jen uhadování a duchaplný exkurz. Na to jsme si ovšem u jeho esejů dávno zvykli a přijímáme je právě proto, že neaspirují na hlubokomyšlné rozborly nebo na úmorné, zavádějící analýzy. Jsou prostě psaním neexpertním a současně nikoliv laickým. Navíc osobitým a svěžím. Novou Komárkovu knihu vítám jako sympatický příspěvek k prorážení komunikačních kanálů mezi jednotlivými ghetty zastarávajících humanitních disciplín, ačkoliv je v prvé řadě zábavnou a neotřelou literaturou.

PETR HRBÁČ

Dobrodružné chvíle

Někdy v srpnu 1951 pět nás druhoročáků vyjelo s instruktorem Straňákem do vsi blízko Bíliny. Nevím, jak se jmenovala, a ani to nechci vědět, protože kdybych se tam dnes vydal, třeba bych to místo nepoznám, a kdo ví, možná vzhledem k neustálému rozšiřování povrchových hnědouhelných dolů ani nenašel. Těch necelých čtrnáct dnů, co jsme tam pobývali, pro mne znamená mnoho. Byly to nezapomenutelné, úžasné zážitky, plné tajemnosti a krásy. Moje první vycházka, byla neděle a měli jsme volno, mě vedla do zalesněných kopců, v nichž k mému překvapení a úžasu rostly kolem cest a na pasekách jedlé jeřáby, rybíz, angrešty, hrušně, jabloně, zlaté lilie, tamaryšky a kvetlo plno rostlin, zasažených sem lidskou rukou. Ačkoliv byl kraj už dlouho opuštěný a navštěvovaný leda skrývajícími se německými vojáky, vyhlížel jako dobře udržovaná zámecká obora. Z kopce, kterému vévodil polozřícený triangulační bod, byly v dálce vidět kouřící prohlubně, temné skvrny na těle krajiny, už tehdy rabované rypadly povrchových uhelných dolů.

Když jsem se asi po dvou hodinách navracel do vsi, ozvalo se najednou silné, ale příjemné pískání. Napřed jsem měl za to, že někdo hraje na píšťalu, ale později mi došlo, že hvízdá na svinutý list. Ten někdo hvízdal tak mistrně, až to bylo k nevíře: melodie se rozléhala ozvěnou po kopcích a návrších, takže jsem nedokázal určit, kde se nachází její původce. Dvojitá duha se klenula nad celou krajinou zalévanou deštěm a světlem. Ohlédl jsem se a spatřil, jak se nedaleko za mnou s tichým šuměním zvolna pohybuje dešťová clona, podobající se jemnému mlžení. Sunula se tak pomaloučku, že jsem po prašné cestě stačil běžet před ní, aniž by na mne dopadla jediná kapka, zatímco půl metru za mnou už voněla deštěm potmělá zem. Suchý, nezadýchaný jsem doběhl k pochmurným zdem tudorovského zámku a sotvaže jsem se skryl pod balkonem, clona dorazila ke mně a jemně skrápěla všechno kolem. Bylo to jako zázrak, moci předběhnout dešť! Nikdy později jsem něco takového nezažil. Jak podivně zní věta: „Dívat se znamená také být do jisté míry slepým, neboť jsou krajiny viditelné a neviditelné,“ kterou kdysi napsal Paul Klee; jak je přesná!

Vesnice, ve které jsme se ubytovali, byla poměrně zachovaná. Bydlila v ní jediná česká rodina, jejíž hlavou byl nerudný hospodský, a správce statku, zatím bez rodiny, jinak tu byli sami Němci. Zahradník, který nás přivítal, mluvil jen špatně česky. Podle toho, co nám vypravoval, byl za války letcem. Sestřelili ho nad Anglií, kde padl do zajetí. Ukazoval nám jizvy po kulometné dávce, která ho poznamenala na levém boku. Podobné jizvy na stejném místě jsem měl vidět ještě jednou v Kolíně nad Rýnem na těle dobrého člověka, výborného malíře a za války také z přinucení letce. Když nás mistr König zaváděl do oplocených krskoven a školek, vyprávěl nám o životě v zajateckém táboře. Šli jsme zvolna, do půl pasu vysvěcení, slunce páliho, obloha byla jako vymetená a v naprostém bezvětrí se nepohnul ani list. Ve chvíli, kdy jsme procházeli pod hluboko pronesenými dráty vysokého napětí, jsem pojednou pocítil něco nepopsatelného: zůstal jsem stát, shrbil se a poklekal v kolenu, jako by mě cosi zatlačovalo do země. Viděl jsem své společníky, jak se krčí, s neskutečně zježenými vlasy, z nichž sršely namodralé jiskřičky. Byl to zlomek vteřiny, který trval nesmírně dlouho. Potom se ozvalo suché třesknutí a po drátech vlevo letělo jasné, žlutobílé zářící kulaté těleso, které když dorazilo ke kovovému stožáru, s obrovskou ranou explodovalo a se zblesknutím sjelo do země. V tu chvíli tlak povolil, vlasy zplihly a všichni jsme se narovnali. „Donnerwetter, das war ein Ku-

gelblitz!“ odplivl si mistr a pokřičoval se, jako by právě potkal ďábla. Dva kulové blesky jsem viděl později v Brně na chatě: valily se z kopce přes naši zahradu, fialové jiskřily, vyhnuly se rybníčku i vzrostlým stromům, s rozmarným poskakováním se přehouply přes plot, dováděv přelétly přes cestu, prokutálely se dalšími zahradami, dokonce překonaly silnici a s mocnou detonací skončily někde v Labi. Pozoroval jsem je oknem, ale tohle bylo něco jiného: tady jsem nejenom viděl, ale i cítil.

Ve školce, tam, kde se otáčela půdní fréza a vznikla v těch místech neúrodná souvrata, se s podvečerem rozvířaly bílé kalichy velikých, rozvětvených rostlin, jejichž semeníky vyhlížely jako plody koňského kaštanu. Velice mě přitahovaly. Když jsem zkusmo nožem rozřízl ježatou tobolku, objevila se v její dolejší části drobná zelenka-

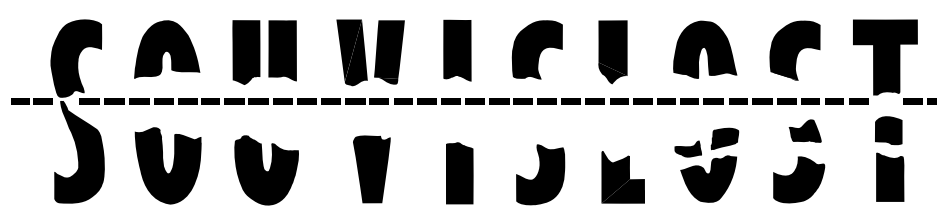
POTÍŽE S ČASEM

D. Ž. Bor

vá a někde i černohnědá zrnka, ukrytá ve čtyřech od sebe navzájem oddělených pouzdrech. Jinou tobolku jsem náhodně rozřízl o něco výš a hle, byla dvou pouzdrá. To mě zaujalo. Během horkého poledne se bílé kalichy tvářily zavadle, ale k večeru se už tyčily kolmo vzhůru a celá rostlina omamně zaváněla, možno říci i páchla. Mistr König si povšiml, co dělám, a okřikl mě německy: „Ihned to zahod, to je Stechapfel, prudec jedovatá *datura stramonium*! A oří do něčeho nůž, nebo si ukrojíš chleba a bude z tebe na pár hodin blázen!“

Později jsem se dočetl, že celá rostlina, hlavně její semena, obsahuje prudec jedovatou látku, totožnou s atropinem, i to, že se užívala při přípravě čarodějnických mastí. Tyto odpudivé a zároveň fascinující rostliny jsem potkával při toulkách po republice čím dál tím řidčeji. Naposledy jsem je uviděl na okraji kukuřičného pole, což samo o sobě je nádherná palice kukuřice, samčí, a pouzdra listů samičí... Pravděpodobně rozoráním mezí a úbytkem souvratí a možná i používáním chemických hnojiv a pesticidů se jim přestalo u nás dařit. O mnoho let později jsem našel zajímavé místo v Bretonově *Šílené lásce*, kde hovoří o oslnivě bílých svítilnách durmanu. „Delirium absolutní přítomnosti. Jak se nepřistihnout při touze milovat takto, v lůně smíšené přírody? A přece jsou tam zákazy, poplašná zvonění, stále nachystaná rozeznít se, sněžné zvonky durmanu pro případ, že by nás napadlo postavit nepřekročitelnou hráz mezi nás a ostatní. Lásko, ty, která jsi jediná, tělesná láska, já zbožňuji a nikdy nepřestanu zbožňovat tvůj jedovatý stín, stín smrti.“ A o něco dál: „Miluji tě tak, že se až ztrácím v iluzi, že v květu příliš matného nebo příliš průsvitného durmanu je okénko, že jsem tu pod stromem sám, a na znamení, které na sebe nechává nádherně čekat, přijdu za tebou do toho osudově přitažlivého kalichu.“ Možná že Breton, písčící stylem Youngových *Nočních myšlenek*, sám na sobě v neveliké dávce vyzkoušel sílu této nebezpečně účinkující drogy.

S diabolickými rostlinami jsem už měl zkušenosti. Po nástupu do litoměřického zahradnictví (to ještě nebyl v provozu internát a my, první učňové, jsme bydlili v několika místnostech starého činžáku) se mě instruktor Straňák s nevinnou tváří zeptal, jestli jsem už někdy ochutnal pendrek. Od své „malé babičky“ jsem věděl, že to je

sladká pochoutka, a tak jsem projevil zájem: dostal jsem tenký kořínek, „který ti bude sladce chutnat“. Jen jsem do něj kousl, bylo zle. Jako by se mi tisíce žhavých jehel zabodávalo do hrdla. Utíkal jsem k vodovodu a začal pít. To jsem tomu dal! přestal jsem mluvit a jenom sípal. Hlava se mi motala a měl jsem pocit, že budu dávat. Příznaky otravy trvaly nejméně hodinu. Tímto kouskem jsem byl jaksi přijat do zahradnického cechu.

Kořínek či oddenek, který jsem překousl, patřil rostlině z řádu aronovitých, zvaně

Calla, jejíž dlouhé trubkovité a nevinně bílé květy tak často vidáváme ve svatebních kyticích. Až do konce života si budu pamatovat, že čeština dala té zlověstné bylině daleko výstižnější jméno: *Ďáblík bahenní!* Ostatně i latinský název jako by v lidové etymologii poukazoval na kal a bahno, v němž rostlina koření.

(Před lety jsem vyzkoušel v cigaretě hašiš; byl to úlomek z doličného předmětu. Musím potvrdit, že jsem asi po necelé půlhodině viděl a slyšel na pravděpodobnou vzdálenost, což jsem si ověřil u osoby, kterou jsem ve zvláštním stavu pozoroval z Petřína, jak telefonuje v Žitné ulici z prvního patra kavárničky k nám domů a shání mě. Z tohoto posvátného kopce jsem také zkoumal obličej macešky, podobající se tváři Brežněva, v kruhovém záhonu na nynějším náměstí Jana Palacha, a když jsem asi za hodinu pěšky dopochodoval k Rudolfinu, opravdu ji tam našel. Zkušenost s drogou ve mně zanechala zvláštní pocit nadřazenosti, jemuž jsem vzápětí nadřadil vědomou dominanci nad chutí zážitek obnovovat. Stal jsem se pánem drogy. Odlomek, který mi zbyl, jsem dlouho přechovával kdesi v zasklené skříňce, až jednoho dne se ztratil. Dnes, kdy jsou drogy běžné k sehnání, je pro nudící se a zvědavou část populace pokušení daleko větší. V konzumní společnosti se nekonzumuje pouze televize, hudba, psané věty, ale bohužel i drogy. A přece: civilizace, které drogy užívaly, nepřistupovaly k nim takto věšdně! Naopak, užití drogy předcházela rituální tělesná i duševní očista. Člověk byl na drogu připravený a přesně věděl, co od ní očekává. Měla mu dát zážitek kosmického vědomí, uvést do stavu zralosti.) Ze soboty na neděli si instruktor Straňák vyrazil do blízké obce na taneční zábavu a nás ponechal osudu s napomenutím, ať se učíme teorii letního řezu ovocných stromů. Protože jsme se nudili, s nadšením jsme přijali nabídku dvou právě přicestovalých elektrikářů, abychom s nimi prolezli zachmuřený zámek, ve kterém měli něco opravovat a od něhož měli klíče. Zámek postavený v pseudotudorovském slohu nás přivítal vrzajícími vraty. Potom jsme se už tiše plížili chodbami, spojujícími jednotlivá zámecká křídla, prolézali komnaty a sály, až naše zkomírající baterky osvětlily bíle vykachlíčkovanou koupelnu a v ní za

vanou skryté litinové točité schody, vedoucí dolů do tmy.

Sestoupili jsme po nich do nevelké čtvercové místnosti bez oken, která se nalézala někde v přízemí. S překvapením jsme zjistili, že zeď po pravé straně místnosti je ve výši necelých dvou metrů rozkpaná a zeje v ní značně veliký otvor. Černá díra nás přitahovala. Ten, kdo ji udělal, jistě věděl proč. U zdi stála vysoká bedna. Vylezl jsem na ni a posvítil do tmy. Za zdi se nacházela dosti prostorná, téměř čtvercová místnost. Sálh jsem za zeď a nahmatal dřevěné prkno, asi nějaký kus nábytku. Ten, kdo vylámal cihly, musel přesně vědět, jak vysoko má kopat, to znamenalo, že znal výšku nábytku, přistaveného z druhé strany. Rozhodli jsme se místnost za zdi prozkoumat. První lezl nejmenší Hašlar: vysadili jsme ho a čekali, až proleze zdi na druhou stranu. Najednou se ozval strašlivý třesk a rachot padajících kovových předmětů. „Seš celej?“ zeptal se někdo a Hašlar z druhé strany odpovídal: „Jo, sedím nahoře na policích, z kterejch padá plechový nádobí, či co.“ Jeden po druhém jsme se vsoukali za zeď a po policích slezli do místnosti nadité stovkami obrazů v rámech, většinou představujících hon na lišku či dostihy chrtů, závodních koní a klušáků. V policích kolem stěn bylo veliké množství cínového a snad i stříbrného či alpakového nádobí. Mezi obrazy byly portréty dívek s ruskými vlasy a se zelenými očima, alba rytin a bůhvíco dalšího, ale to jsme už neviděli, protože jsme všichni rychle zhasli baterky. Za zdi se totiž ozval podezřelý zvuk.

Čekali jsme dlouho, ale už byl klid a mrtvé ticho. Když se nám vrátila odvaha, vysadili jsme Hašlara, aby se podíval, co se děje. Čtvercová místnost za zdi byla prázdná. Jeden po druhém jsme prolezli otvorem ve zdi a hledali, co mohlo způsobit onen zvuk: vysvětlení bylo jednoduché. Někdo tu byl, potom rychle odešel a nechal přímo proti rozkpané zdi pootevřené dveře, kterých jsme si předtím nevšimli. Elektrikáři, starší než my a také odvážnější, se rozhodli chodbu za dveřmi prozkoumat. Moc se nám nechtělo, ale hlavní vchod do zámku byl zamčený, takže jsme s nimi museli. Chodba byla úzká, bez oken a ústila do malého altánku v parku. Rozloučili jsme se s elektrikáři a beze slov zamířili k temné správní budově, kde jsme nocovali.

Napětí povolilo až ve světnici. Začali jsme se dohadovat, co uděláme, ale nakonec jsme neudělali nic. Říci o „tajné chodbě“ a „pokladu“ hostinskému znamenalo přiznat, že jsme byli pozdě večer v zámku - a to by se mu jistě nelíbilo: navíc nebylo vyloučené, že v chodbě byl právě on. Němcům? nepřipadalo v úvahu. Zbýval instruktor Straňák, ale tomu jsme sblížili, že se budeme učit... Za několik dní se měl vrátit správce statku z nějakého školení, ale náš odjezd byl naplánovaný na úterý, takže zase nic. Nakonec jsme si svůj objev nechali pro sebe. Krátká návštěva v nezapomenutelné obci (jejíž jméno jsem ale bohužel zapomněl) patří k mým nejzajímavějším vzpomínkám. Kdoví, zda ještě existuje, zda jsme ji nezničili stejně jako jihomoravskou obec Mušov s vinnými sklípky a veselými staříky, pozdvihujícími své košťáče se zlatavým vínem. Ani tu jsem po letech nenašel, zmizela pod vodou nesmyslné nádrže.

Když jsem v úterý dopoledne seděl spolu s ostatními v rozjíždějícím se autobusu, jen nerad jsem se s podivuhodným krajem loučil.

(pokračování příště)